

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANABİLİMDALI

**GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ VE UNESCO'NUN
PERİYODİK RAPORLARINDA GÖREME VE KAPADOKYA
KAYALIK SİT ALANI RAPORLARININ İNCELENMESİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet AYHAN

Danışman
Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Nevşehir
Haziran 2020

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin , akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

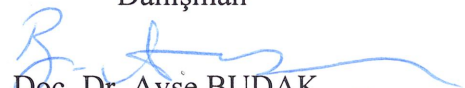
Tezi Hazırlayan

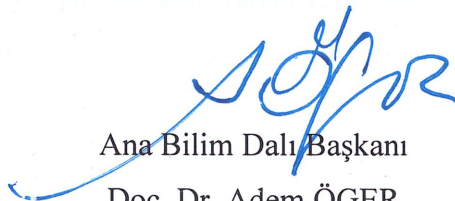
Mehmet AYHAN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Göreme Açık Hava Müzesi ve Unesco’nun Periyodik Raporlarında Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı Raporularının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’ na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Mehmet AYHAN

Danışman

Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Ana Bilim Dalı Başkanı
Doç. Dr. Adem ÖGER

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ayşe BUDAK danışmanlığında Mehmet AYHAN tarafından hazırlanan “Göreme Açık Hava Müzesi ve Unesco’nun Periyodik Raporlarında Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı Raporularının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

..... / ..... / .....

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Üye : Doç. Dr. Adem ÖGER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Erhan ÇAPRAZ

İMZA

.....

.....

.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ^{24. / 07. / 2020} tarih ve ^{2020.29-516} sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

..... / ..... / .....

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin , akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi , bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Mehmet AYHAN

GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ VE UNESCO’NUN PERİYODİK RAPORLARINDA GÖREME VE KAPADOKYA KAYALIK SİT ALANI RAPORULARININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet AYHAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2020

Danışman: Doç. Dr. Ayşe BUDAK

ÖZET

Önceki dönemlerden ve medeniyetlerden günümüze kalan doğal ve kültürel mirasın tanınması, korunması, sunumu ve bunların gelecek nesillere aktarımı amacıyla UNESCO üye ülkeleri 1972 yılında ‘Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’yi kabul etmişlerdir . Bu miras alanlarının korunması, sunulması, yönetilmesi, değerlendirilmesi ve kültürel miras listesine kabulü çerçevesinde UNESCO tarafından çeşitli ölçütler ve koşullar geliştirilmiştir. UNESCO bu yerleri ‘üstün evrensel değer’e sahip doğal ve kültürel alanlar olarak görmektedir. Bu anlamda ülkemiz, UNESCO’nun ön gördüğü bu özelliği taşıyan bir çok doğal ve kültürel alana sahiptir. On binlerce yıl bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu toprakları, hem doğal güzellikleri hem de bu medeniyetlerin bıraktıkları binlerce izler ile korunması zorunlu bir coğrafyadır. 2020 yılı itibariyle UNESCO Somut Kültürel Miras Alanları Listesi’nde Türkiye’den 16 değer kültürel olarak, 2 değer ise hem kültürel hem de doğal olarak bu listede yer bulmuştur. Göreme ve Kapadokya bu listede hem kültürel hem de doğal özellikleri taşıyan iki bölgemizden bir tanesidir ve bu listeye 1985 yılında kabul edilerek ülkemizden bu listeye ilk kabul edilen üç bölgesinden birisi olmuştur. Bu miras alanı bir çok noktayla görülesi ve tanınası özellikler taşımasıyla birlikte, özellikle Göreme Açık Hava Müzesi alanı hem kültürel temanın büyük yansımalarını barındırması, hem de coğrafyanın doğal özelliklerini yansıtmaları bakımından büyük önem arz etmektedir. Müze, 2017 yılı Müze ve Ören Yeri ziyaretçi sayısı istatistiklerine göre 682.785 kişinin ziyaretiyle ülkemizde en çok ziyaret edilen üçüncü açık hava müzesi olmuştur. Bu bağlamda bu çalışma Göreme Açık Hava Müzesi kısımlarının tanıtılmasını ile Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı ile ilgili 2006 ve 2014 yıllarında hazırlanmış olan periyodik raporlama (taraf ülkelerin, mevcut sözleşmenin gerekliliklerinin yerine getirilmesine dair Dünya Mirası Komitesi’ne altı yılda bir sundukları raporlar) verilerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Göreme Açık Hava Müzesi, UNESCO, Periyodik Rapor

**A STUDY ON GOREME OPEN AIR MUSEUM AND REVIEWING AND
EVALUATING GOREME AND ROCK SITES OF CAPPADOCIA IN
PERIODIC REPORTS OF UNESCO**

Mehmet AYHAN

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Department
of Cultural Heritage and Cultural Management, June 2020**

Supervisor: Assoc. Prof. Ayşe Budak

ABSTRACT

The Member States of UNESCO adopted the ‘Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage’ in 1972. The main purpose of this convention is the recognition, preservation and presentation of the natural and cultural heritage that has reached from the past to the present and its transfer to future generations. Various criteria and conditions have been developed by UNESCO in the framework of the protection, presentation, management and evaluation of these heritage sites and in the list of cultural heritage. These areas are accepted as having “outstanding universal value” by UNESCO. In this sense, our country has many natural and cultural areas that have these characteristic features that UNESCO has foreseen. The Anatolian lands, which have hosted many civilizations for tens of thousands of years, have a geography that has both natural beauties and thousands of traces left by these civilizations. As of the 2020 in UNESCO Tangible Cultural Heritage List 16 value from Turkey has found a place in this list as cultural and 2 sites of this values were accepted to the list as both cultural and natural. Goreme and Cappadocia are one of the two regions that have both cultural and natural characteristics in this list and also one of three regions of the first accepted sites from Turkey to the list. The area of this heritage site is seen with many points and features, especially the field of Goreme Open Air Museum because at the same time both the great reflections of great theme and natural features, it has a great importance. The museum has been the 3rd most visited museum in our country with a visit of 682,785 visitors according to the statistics of the number of visitors to the Museum and the Ruins in 2017. In this context, this study aims to introduce the Göreme Open Air Museum sections and to evaluate the periodic reports of Göreme and Cappadocia Rock Site in 2006 and 2014 (reports, submitted for every six years, by the contracting states to the World Heritage Committee for the fulfillment of the requirements of the existing contract).

Keywords: Cappadocia, Goreme Open Air Museum, UNESCO, Periodic Report

TEŞEKKÜR

Hiçbir minnet sözcüğünün, bir anneye ve bir babaya teşekkürü karşılamayacağı gerçeğiyle; sadece bu tez için çalışırken değil, hayatımın her noktasındaki destekleri için anne ve babama teşekkürü borç bilirim.

Gerek ders dönemim, gerekse bu çalışmayı yaptığım süreç boyunca sabırla beni destekleyen değerli eşime teşekkürü borç bilirim. Varlığıyla hayatımı dolduran, belki yıllar sonra bu çalışmayı okuyacak olan oğlum Bulut' a minnettarım. En yorgun anlarımın en büyük motivasyonu oldu.

Hem ders döneminde hem de tez dönemimde, çalışmalarımı olanca samimiyetiyle destekleyen, yardımını benden hiç esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Ayşe BUDAK' a minnettarım. Yine aynı süreç içerisinde ve ders dönemlerimiz boyunca paylaşımlarıyla, tavsiyeleriyle ve her şeyden ötesi samimiyetleriyle bizi yalnız bırakmayan başta Anabilim Dalı Başkanı kıymetli hocam Doç. Dr. Adem ÖGER' e ve tüm hocalarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Nevşehir 2020
Mehmet AYHAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
RESİM LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPADOKYA BÖLGESİ OLUŞUMU, COĞRAFI KONUMU, TARİHİ, GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ VE KISIMLARI

1.1. Kapadokya Bölgesi Oluşumu, Tarihi ve Coğrafi Konumu	6
1. 2. Göreme Açık Hava Müzesi ve Kısımları	17
1.2.1. Kızlar Manastırı	21
1.2.2. Aziz Basileios Şapeli.....	22
1.2.3. Elmalı Kilise	23
1.2.4. Azize Barbara Şapeli.....	24
1.2.5. Yılanlı Kilise	25
1.2.6. Pantokrator Kilisesi.....	26
1.2.7. Şapel 25	27
1.2.8. Karanlık Kilise	28
1.2.9. Azize Katerina Şapeli.....	31
1.2.10. Çarıklı Kilise	32
1.2.11. Tokalı Kilise.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

GÖREME VE KAPADOKYA KAYALIK SİT ALANI' NIN UNESCO KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ' NE KABULÜ VE BÖLGE İLE İLGİLİ YAYINLANMIŞ UNESCO PERİYODİK RAPORLARIN İNCELENMESİ

2.1. Kültürel Mirasın Koruması Üzerine Dünya'da ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler	36
2.2. Kültürel Mirası Koruma Amacıyla Kurulmuş Ulusal ve Uluslararası Bazı Kuruluşlar.....	51
2.2.1. Koruma Amaçlı Uluslararası Bazı Kuruluşlar	51
2.2.2. Koruma Amaçlı Bazı Ulusal Kuruluşlar	52
2.3. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı'nın UNESCO Kültürel Miras Listesi'ne Kabulü	54
2.4. UNESCO Periyodik Raporlama Süreci ve Raporlama Amaçları	60
2.5. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı' yla İlgili Yayınlanmış UNESCO Periyodik Raporlarının İncelenmesi.....	62
2.5.1. UNESCO 2014 Periyodik Raporu'na Göre Kapadokya Bölgesi'nin Koruma ve Yönetim Gereklilikleri	68
2.5.2. UNESCO 2014 Periyodik Raporu'na Göre Kapadokya Bölgesi Hakkında Aktarılan Olumlu ve Olumsuz Durumlar.....	69
2.5.3. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı'yla İlgili Yayınlanmış 2006 ve 2014 UNESCO Periyodik Raporlarının Karşılaştırılması.....	72
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	77
KAYNAKÇA	84
EKLER.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı coğrafi konumu	8
Şekil 2: Selçuklular ve Osmanlılar' da Kapadokya' da kullanılan şehirler ve yollar	15
Şekil 3: Göreme Vadisi ve Göreme Açık Hava Müzesi'ndeki manastır yaşamının görüldüğü harita	17
Şekil 4: Aziz Basileios Şapeli yapı planı	23
Şekil 5: Elmalı Kilise yapı planı	23
Şekil 6: Azize Barbara Şapeli yapı planı	25
Şekil 7: Yılanlı Kilise yapı planı	26
Şekil 8: Pantokrator Kilisesi yapı planı	27
Şekil 9: Şapel 25 yapı planı	28
Şekil 10: Karanlık Kilise yapı planı.....	30
Şekil 11: Azize Cathrine Şapeli yapı planı	31
Şekil 12: Çarıklı Kilise yapı planı	33
Şekil 13: Tokalı Kilise yapı planı	34
Şekil 14: Türk Tarihi'nde kültürel mirası koruma maksadıyla yaşanan tarihi süreçler	50
Şekil 15: UNESCO Amblemi	58
Şekil 16: Göreme'yi tasvir eden bir gravür	66

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Göreme Kasabası'ndan bir görünüm	16
Resim 2: Göreme Açık Hava Müzesi ve bazı kısımlarının genel görünümü	20
Resim 3: Kızlar Manastırı genel görünüm	21
Resim 4: Aziz Basileios Şapeli giriş kapısı	22
Resim 5: Barbara Şapeli'ndeki bazı tasvirler	24
Resim 6: Yılanlı Kilise'de Aziz Onuphrius (solda) tasviri	25
Resim 7: Pantokrator Kilisesi giriş bölümündeki kaya mezarlar	26
Resim 8: Pantokrator Kilisesi duvar süslemelerine örnek bir kesit.....	27
Resim 9: Pantokrator Kilisesi iç görünüm.....	27
Resim 10: Şapel 25 giriş kısmı.....	28
Resim 11: Şapel 25 iç görünüm.....	28
Resim 12: Kutsal Doğum sahnesinden bir kesit.....	29
Resim 13: Üç Bilge Kral bebek Hz. İsa'ya hediyelerini takdim ederken	29
Resim 14: Karanlık Kilise ikonografik anlatımlarından “Pantokrator” tasviri	30
Resim 15: Azize Katerina Şapeli giriş kısmı.....	31
Resim 16: Çarıklı Kilise, manastır yapısının alt kattaki yemek salonu.....	32
Resim 17: Çarıklı Kilise yemek salonundaki “Son Akşam Yemeği” tasviri	32
Resim 18: Çarıklı Kilise ve mutfağının dıştan görünümü.....	33
Resim 19: Tokalı Kilise'de Yeni Kilise, “Üç Bilge Kral” tasviri	35
Resim 20: Aziz Petrus Katedrali, Vatikan.....	37
Resim 21: Vatikan'dan Roma'ya bakış	38
Resim 22: Louvre Müzesi, Paris	39
Resim 23: Semadirek Nike' si, Louvre Müzesi	40
Resim 24: Milos Venüs' ü, Louvre Müzesi.....	41
Resim 25: İstanbul Arkeoloji Müzesi.....	42
Resim 26: Lahit süslemelerinden bir detay, İstanbul Arkeoloji Müzesi	43
Resim 27: Aziz Marco Atları (İstanbul Hipodrom Atları), Venedik.....	44
Resim 28: İskender Lahdi' nden bir detay, İstanbul Arkeoloji Müzesi	45
Resim 29: Ağlayan Kadınlar Lahdi, İstanbul Arkeoloji Müzesi.....	46
Resim 30: İstanbul Arkeoloji Müzesi.....	47
Resim 31: Restorasyonu TBMM tarafından gerçekleştirilen Patara Antik Şehri Meclis Binası.....	53

Resim 32: Kapadokya kaya oluşumlarından bir görünüm	62
Resim 33: Kapadokya Kayalık Sit Alanı ve Erciyes Dağı görünümü	64
Resim 34: Ortahisar Balkan Kilisesi'nden bir görünüm	65
Resim 35: Kapadokya'da manastır yaşamına bir örnek, Keşlik Manastırı Aziz Stefanos Kilisesi.....	65
Resim 36: Selime Kasabası konik şekilli peri bacaları	66
Resim 37: Erciyes Dağı'ndan bir görünüm	67
Resim 38: Ortahisar Kalesi' nin bir görünümü	67
Resim 39: Çavuşin Köyü'nde eski yerleşkelerden bir görünüm	68
Resim 40: Çavuşin Köyü, kaya oluşum ve güvercinlik örneği	72
Resim 41: Kapadokya'da yaygın olarak gerçekleştirilen “atv” turları.....	73
Resim 42: Ortahisar Kalesi bazı koruma ve güçlendirme çalışmaları	74
Resim 43: Göreme ve Kapadokya Bölgesi' nde bazı Kültürel Miras Alanı Amblemleri	75
Resim 44: Uçhisar Kalesi'ne Güvercinlik Vadisi'nden bakış.....	75

KISALTMALAR LİSTESİ

UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
SOKÜM	: Somut olmayan kültürel miras
ICOM	: Uluslararası Müzeler Birliği
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
ICCROM	: Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
KUDEB	: Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
TAÇ	: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı
TASK	: Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı
KORDER	: Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği

GİRİŞ

Kısa adı UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu) olan örgüt, Paris’ te 1946 yılında kurulmuştur ve Türkiye’ nin de içerisinde bulunduğu 192 üyesi olan uluslararası bir kurumdur (www.unesco.org.tr, 2019). UNESCO’ nun kuruluşuna kadar olan yakın süreçte ilk olarak I. Dünya Savaşı sonunda dünya miras alanlarının korunmasıyla ilgili uluslararası bir hareket yaratma fikrinin ortaya çıktığı görülmektedir (Ürün, 2016). Daha sonra II. Dünya Savaşı sonrası kalıcı barış ortamı sağlandıktan sonra eğitim sistemlerini yeniden düzenlemek isteyen ve Nazi Almanyası’ na karşı olan müttefik devletlerin etkisiyle kurulan örgüt ilerleyen süreçte savaşın hem somut kültürel miras unsurlarını hem de somut olmayan kültürel miras unsurları üzerinde oluşturduğu yıkıma karşı, bu miras unsurlarının korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılması amacını üstlenmiştir (https://en.unesco.org, 2019). Bu bağlamda 16 Kasım 1972 yılında Paris’ te “Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi” imzalanmıştır; ancak Türkiye bu sözleşmeye 1983 yılında taraf olarak, kendi topraklarındaki kültürel miras unsurlarının korunması ve yaşatılması adına resmi olarak faaliyetlerin içerisinde olacağına teminat vermiştir (Oğuz, 2016).

Türk Tarihi’ nde kültürel miras unsurlarının korunmasına yönelik faaliyetler, Batılı Ülkeler’ e göre nispeten geç bir döneme tekabül etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’ nun 1869, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında yayınlamış olduğu Asar-ı Atika Nizamnameleri (Eski Eserler Tüzükleri), imparatorluk sınırlarındaki eski eserlerin devletin malı olduğu ve izne tabi olarak imparatorluk topraklarında kazı yapılabileceği gibi çeşitli maddeler ile kültürel miras unsurlarını korumayı hedeflemiştir (Şimşek ve Dinç, 2009). Bu dönemde özellikle Osman Hamdi ile müzecilik anlayışının geliştiği ve kültürel miras unsurlarına karşın daha korumacı ve farkındalık seviyesi artmış bir yönetim anlayışından bahsedilebilir (Shaw, 2004:

122). Ancak ardın sıra gelen savaşlar, isyanlar, siyasi ve ekonomik güç kaybı, imparatorluk sınırlarında miras unsurlarının tam olarak korunamaması durumunu ortaya çıkarmıştır. Pergamon Zeus Altarı, Troya Hazinesi gibi unsurlar, bu süreçte imparatorluk topraklarından götürülmüş kültürel miras örneklerinden sadece bir kaçıdır.

Cumhuriyet Dönemi, kültürel mirasın korunması ve yaşatılması adına pek çok olumlu ve olumsuz tecrbenim yaşandığı bir dönemdir. Cumhuriyetin kurulduğu dönemi baz alarak, yeni yapılanmakta olan bir ülkenin ekonomik sıkıntıları ve yetişmiş insan azlığı göze alındığında ve kültürel mirasın korunması adına attığı adımlar tarihinde değerlendirildiğinde aslında çok önemli gelişmeler olduğu görülebilir (Candaş Kahya, Al ve Saėėz, 2014). Yine bu dönemde, özellikle Nazi Almanyası baskısından kaçan bilim adamları Türkiye'ye iltica etmiş ve Türkiye' de dersler vermiştir. Bir çok arkeoloji ğrencisi yurt dışına eğitime yollanmış ve ülkede yürütülen bir çok kazının ya parçası ya da başkanı olmuşlardır.

Daha bir önceki savaşın etkilerini üzerinden atamayan Dünya, ikinci savaşla karşı karşıya kalmıştır. II. Dünya Savaşı, tüm ülkelerde olduğu gibi, her ne kadar savaşta fiilen bulunmasa da Türkiye üzerinde de büyük bir etki oluşturmuştur. Savaşın yarattığı siyasi ve ekonomik istikrarsızlık Türkiye' de de kendisini göstermiştir. Kısıtlı imkanlarla da olsa 1951 yılında kurulan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu (GEEAYK), Cumhuriyet tarihi açısından önemli gelişmelerden birisidir (Dağıstan zdemir, 2005: 22). Yine 1973 yılında çıkarılan koruma yasası Cumhuriyet' in ilanından sonraki ilk koruma yasasıdır. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile miras unsuru sayılacak eserlerin tespiti ve korunmasıyla ilgili ilkeler belirlenmiştir ve tüm miras unsurlarının devletin malı sayılması kabul edilmiştir (Dağıstan zdemir, 2005: 22). Cumhuriyet dönemiyle birlikteki süreçte en önemli gelişmelerden birisi de 1972' de kabul edilen "Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" ne Türkiye'nin 1983 yılında taraf olmasıdır. Bu sözleşmeyle birlikte Türkiye, sınırları içerisindeki kültürel miras unsurlarının tespiti, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması hususunda resmi bir teminatın altına girmiştir (Akipek, 2001: 38).

UNESCO' nun somut kültürel miras listesinde Türkiye'nin toplam 18 değerine günümüz itibariyle yer verilmektedir. Yine kültürel miras adına yayınlanan geçici listede ülkemizden kültürel, doğal ve karma olmak üzere üç başlık altında toplam 77 miras unsuru kendisine yer bulmuştur (www.unesco.org.tr, 2019). Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı 1985 yılında bu listeye kabul edilen ilk kültürel miras unsurlarındandır. Yapısı, volkanik patlamalar akabinde doğal süreçlerin volkanik kayaları değişime uğratması temelli olan bu eşsiz coğrafyanın oluşum süreci milyonlarca yıl geriye gitmektedir. Doğal güzelliklerinin yanında, kolay işlenebilir kayaç yapısı onbinlerce yıl, onlarca medeniyetin Bölge'yi bir gizlenme ve bir yaşam alanı olarak tercih etmelerine neden olmuştur. Hitit, Roma, Selçuklu, Osmanlı vb. bir çok medeniyetin eserleri, Bölge' de gözlemlenebilecek kültürel izlerden sadece bazılarıdır. Özellikle günümüze dek eşsiz örnekleriyle ulaşan Hristiyanlık Dönemi kaya kiliseler, yaşam alanları, fresko ve sekko tarzı kilise boyamaları ve manastır kompleksleri Bölge' yi doğal güzelliklerinin yanında kültürel olarak da önemli kılmaktadır. Yumuşak kayaç yapısı üzerine oyulan yüzlerce kilise ve manastır örneği coğrafya üzerindeki insan etkisinin gücünü göstermektedir (Pelosi vd., 2013: 99). Kapadokya Bölgesi' nde, bilhassa Göreme Açık Hava Müzesi, Hristiyanlık Dönemi' nden günümüze dek ulaşmış manastır yaşamının en iyi gözlemlenebileceği yerlerden biri olması nedeniyle gerek ülkemiz insanlarıncı, gerekse uluslararası sahada daha iyi tanınması, geniş ölçekte korunması ve sürdürülmesi büyük önem arz etmektedir.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada araştırma, gözlem ve mevcut kaynakların taranması yöntemleri kullanılmıştır. Mevcut kaynaklar için dijital ortam, kütüphaneler ve mevcut kitaplar taranmıştır. Ayrıca kaynakların içeriğinde gezginlerin notları ve yeni dönem araştırmaları kaynak taramanın temelini oluşturmuştur. Çalışmada Göreme Açık Hava Müzesi ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı yerinde incelenmiştir. Müzenin bölümleri incelenerek izin verilen ölçüde fotoğraflanmıştır. Ayrıca Bölge' nin miras alanı ilan edilmiş noktaları ziyaret edilmiş, mevcut periyodik raporlarda ismi geçen risk altındaki unsurlar araştırılarak yerinde incelenmiştir. Gerekli kayıtlar yapıldıktan sonra mevcut raporlar incelenerek karşılaştırılmıştır ve değerlendirilmiştir.

Kaynaklar

Bu çalışmada Kapadokya' nın oluşumu, konumu, Göreme ve Göreme Açık Hava Müzesi, UNESCO ve UNESCO' nun Göreme ve Kapadokya ile ilgili yayınladığı periyodik raporlar, kaynakların temelini oluşturmuştur. UNESCO' nun periyodik raporları ile ilgili, UNESCO' nun mevcut raporları yayınladığı resmi web sitesi ve Burak Murat Demirçivi' nin “Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Bölgeleri’ ne İlişkin UNESCO Raporu Değerlendirmeleri ve Önerileri” çalışmaya temel oluşturmuştur. Mevcut çalışma UNESCO’ ya göre hangi unsurların kültürel miras sayılacağı noktasından çıkarak, bir kültürel miras unsuru olan Göreme ve Kapadokya Kayalık Bölgeleri’ ni ele almıştır ve UNESCO’ nun bu miras unsuruyla ilgili yayınladığı 2006 ve 2014 periyodik raporlarının ele aldığı olumlu ve olumsuz durumları irdelemiştir. Göreme’ yi ve Göreme Açık Hava Müzesi’ ni daha iyi anlamak açısından Yıldız Ötüken’ in “Göreme” adlı eseri, Faruk Pekin’ in “Kapadokya, Kayalardaki Şiirsellik” adlı eseri, Mustafa Uysun’un “Göreme Açık Hava Müzesi Kiliseleri” adlı eseri, Turgay Tuna ve Bülent Demirdurak tarafından hazırlanan “Cappadocia” adlı eser yararlanılan önemli kaynaklardır. Eserler Göreme’ deki manastır yapısı ve Göreme Açık Hava Müzesi kısımları, tarihi, Yunanca yazıtlar ve ikonografik anlatımlar gibi önemli bilgileri içermektedir. Kiliselerdeki ikonografik anlatımların daha iyi anlaşılmasında Gülçin Pehlivan’ ın “Tanrı’ nın Kanatları” kitabı çalışmada faydalanılan diğer önemli eserlerden birisidir. Kapadokya’ nın genel oluşumu, tarihi ve önemli kısımlarının anlatıldığı çalışmada, ağırlıklı olarak Hristiyan İkonografisi’ ne konu olmuş olayların, figürlerin Kapadokya kaya kiliseleri ve şapellerindeki anlatımları açıklanmıştır. Yine Robert G. Ousterhoo’ un “Visualizing Community, Art, Material Culture and Settlement in Byzantine Cappadocia” adlı eseri, özellikle Kapadokya Kayalık Sit Alanı’ ndaki Bizans yerleşkesini, inanç dünyasının yanında seküler yaşamı da anlamakta değerli bir kaynak olmuştur. Ayrıca Bölge’ nin tarihini anlamak açısından, Herodot ve Strabon gibi antik tarihin önemli yazarlarının eserleri incelenmiştir ve tarihte Kapadokya’ ya seyahat etmiş C. Texier, Guillaume de Jerphanion, William F. Ainsworth, Paul Lucas gibi bir çok seyyahın ele aldığı eserler, günümüzde ve yakın tarihte yapılmış bir çok araştırma ve kayıtlar çalışmada sıklıkla faydalanılan kaynaklar olmuştur. Editörlüğünü Metin Sözen’ in yaptığı “Kapadokya” adlı eser Kapadokya’ nın oluşum evreleri, Kapadokya’ nın tarihsel evrimi, Bizans Kapadokya’

sı ve yeraltı şehirleri gibi temel konuların anlaşılmasında çok önemli kaynaklardan birisi olmuştur. Tezin temel bileşenlerinden birisi olan kültürel miras kavramının Türk Tarihi' ndeki yeri açısından Wendy Shaw' ın "Osmanlı Müzeciliği" faydalanılan önemli bir eserdir. Kültürel miras kavramının kavranması, tarihsel süreci ve UNESCO gibi organizasyonların bu kavram üzerindeki rollerinin anlaşılması açısından başta Prof. Dr. Öcal Oğuz' u n çalışmaları olmak üzere bir çok yüksek lisans tezi, makale ve araştırma bu çalışmaya temel olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPADOKYA BÖLGESİ OLUŞUMU, COĞRAFI KONUMU, TARİHİ, GÖREME AÇIK HAVA MÜZESİ VE KISIMLARI

1.1. Kapadokya Bölgesi Oluşumu, Tarihi ve Coğrafi Konumu

Kapadokya Bölgesi, “peri bacaları” ismiyle anılan, ilginç kaya formasyonlarının geniş bir alana yayıldığı volkanik bir arazidir. Oluşumu milyonlarca yıl süren coğrafyanın, volkanik patlamalar neticesinde bölgenin yer altından gelen eriyik mineraller (lava) ile patlamalar neticesi etrafa saçılan kül yığınlarıyla kaplanması ve bu volkanik kökenli katmanın doğal süreçler içerisinde (rüzgar, yağmur vb.) milyonlarca yıl boyunca şekillenmesi sonucu bugünkü coğrafya oluşmuştur (Pehlivan, 2014: 49). Yaklaşık 60 milyon yıl önce III. Jeolojik Zaman’ da Anadolu’ nun güneyinde oluşan Toros Dağları, kuzeye doğru bir baskı uygulamış ve bu baskının neden olduğu yeraltı kırılmaları daha sonra ortaya çıkacak bir çok volkanik patlamanın tetikleyicisi olmuştur (Tuna ve Demirdurak, 2014). Kapadokya Bölgesi’ ndeki temel tabaka, daha yakın bir zamanda, yaklaşık 10 milyon yıl önce meydana gelen büyük kaldera patlamalarıyla oluşmuştur (Pehlivan, 2014: 49). Düşünülenin aksine, Erciyes Dağı, bu geçmişe bakılarak daha da gençtir (yaklaşık 3.5 milyon yıl yaşında) ve Kapadokya’ nın ana kayasında ve peri bacası oluşumunda etkisi yoktur ya da yok denecek kadar azdır (Tuna ve Demirdurak, 2014: 17). Volkanik hareketler ve erozyon, yer yüzünde tek ve karakteristik olan bu doğa harikasının oluşumunun nedenlerindedir; ancak su kaynaklarının bölgenin şekillenmesindeki etkisi de oldukça büyüktür (Pehlivan, 2014: 49). Kapadokya coğrafyasında bulunan Kızılırmak, Melendiz Çayı ve Mavrucan ana nehir yatakları ile bu nehirlerin kolları bölgeyi şekillendiren temel su kaynaklarına örnek olarak verilebilir. Bugünkü yeryüzü şekillerinin oluşmaya başlaması ise, binlerce yıl süregelen atmosferik,

hidrografik ve litolojik özelliklerin yarattığı erozyon ile olmuştur (Pehlivan, 2014: 49).

Kapadokya kelimesinin isim kökeni kesin olarak bilinmemektedir. İsim kökeniyle ilgili tarihi nitelikte bazı iddialar ve tahminler mevcuttur. Bilge Umar isminin “Katpatuka” isminden türediğini düşünmektedir. Umar, ismin Hititler’ de ana tanrıça olarak kabul edilen, Hurri dilinden gelme Khepat (Hepat) isminde kaynaklı, Khepatukh, yani “Khepat Halkı” kökenli olduğunu düşünmektedir (Umar, 2000: 2). Bugün İran’ da bulunan Behistun Kayalıkları’ndaki Pers Kralı I. Darieus tarafından hazırlatılan kitabede de rastlanılan Katpatuka kelimesinin, eski Pers Dili’nde “Güzel Atlar Ülkesi” anlamı taşıdığı düşünülmektedir (Sevin, 1998: 47). Yine Roma Dönemi’ nde yaşamış doğa tarihçisi Plinius, Kapadokya isminin Kızılırmak’ ın bir kolu olan Delice Çayı’ nın eski ismi olan “Kappadoks” isminden türediğini ifade etmektedir (Sevin, 1998: 47).

Kapadokya Bölgesi, Antik Çağ’ da kuzeyde Pontus Krallığı, güneydoğuda Kommagene Krallığı (Fırat Nehri doğal sınırı), güneyde Kilikya ve batıda Frigya (Kızılırmak ve Tuz Gölü doğal sınırları) medeniyetleriyle komşu konumundadır (Tuna ve Demirdurak, 2014: 17). Yine Antik Çağ tarihçilerinden Strabon, Kapadokya’ nın coğrafi konumunu İskenderun, Fırat Irmağı, Samsun, Galatya (Ankara), Kolkhis (Gürcistan) ve bu bölgelerin sınırları içerisindeki alanı Kapadokya olarak anmıştır (Strabon, 2000: 1). Buradan da anlaşılacağı üzere her ne kadar Kapadokya denildiğinde Nevşehir ve yakın çevresi akla gelse de, tarihte Kapadokya bir devletin adını ve büyük bir coğrafyayı ihtiva etmektedir. Kapadokya olarak bilinen bölge bugün Çorum, Sivas, Yozgat, Malatya, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Niğde illerinin tamamını; Tokat, Kahramanmaraş, Adana ve Konya illerinin ise bir kısmını kapsamaktadır (Tuna ve Demirburak, 2014). UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi’ nde bulunan alanlar içerisinde ise Göreme, Kaymaklı ve Derinkuyu Yeraltı Şehirleri, Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodora Kilisesi ve Soğanlı Arkeolojik alanı yer almaktadır (www.kulturvarliklari.gov.tr, 2019).

Alan	İli	İlçesi	Coğrafi Konumu
Göreme Milli Parkı	Nevşehir	Ürgüp/Avanos	38°40'00"K 34°51'00"D
Kaymaklı Yeraltı Şehri	Nevşehir	Merkez	38°28'09"K 34°46'48"D
Derinkuyu Yeraltı Şehri	Nevşehir	Derinkuyu	38°24'20"K 34°45'27"D
Karain Köyü	Nevşehir	Ürgüp	38°35'41"K 34°59'55"D
Karlık Köyü	Nevşehir	Ürgüp	38°34'25"K 34°59'53"D
Yeşilöz Köyü	Nevşehir	Ürgüp	38°33'15"K 34°00'13"D
Soğanlı Köyü	Kayseri	Yeşilhisar	38°24'40"K 34°54'13"D

Şekil 1: Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı coğrafi konumu

Kaynak: Somuncu ve Yiğit

Bir çok medeniyete tarih boyunca ev sahipliği yapmış olan Kapadokya, özellikle Hristiyanlık tarihi açısından önemli bir yer tutmaktadır. Kapadokya, sayısız kilise, manastır ve mağara yaşam yapılarıyla, Hristiyanlık yaşantısıyla ilgili bir çok somut kanıtı sahiptir (Uyar, 2015: 215). Bölgedeki mağara yapılarının büyük çoğunluğu insan yapımıdır ve inziva amacıyla oyulmuş bu yapılar özellikle Ortaçağ mimarlık ve mühendislik başarısının önemli bir ölçütüdür (Kalas, 2009: 153). Yine 17. ve 18. yüzyıllarda Kapadokya'yı ziyaret etmiş olan bir çok gezgin bölgenin sıradışı coğrafyasında yaşayan bir çok Hristiyan keşişi teyit etmiştir (Kalas, 2004: 101).

Volkanik hattan dolayı Çekirdek Kapadokya olarak kabul edilen, Nevşehir, Niğde, Kayseri ve Aksaray şehirlerini içeren alanda, yazı öncesi ve sonrası medeniyetlere ait bir çok izler vardır. Her ne kadar yazı öncesi tarihler açısından araştırmalar yaygın olmasa da, geçmiş döneme ait bulunan bir çok obje ve yaşam alanı bu dönemlere ait bilgileri günümüze ulaştırmaktadır. Bu bölgede Paleolitik Dönem'e ait bulgular Kızılırmak'ın bir kolu olan Damsa Çayı, Nevşehir şehir merkezine 18 km uzaklıktaki Göldağı, Ürgüp Karain Köyü, Derinkuyu Suvermez Köyü ve Niğde Şehri çevrelerinde yoğunlaşmaktadır (Esin, 1998: 79).

İnsanlık tarihinde insanların tarım faaliyetlerine başladığı, hayvanları ehlileştirdiği ve bir çok yeni meslek kolunun ortaya çıktığı dönem MÖ 10000' li yıllara tekabül eden Neolitik Dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem Akeramik ve Keramik olmak

üzere iki ayrı evrede işlenmektedir. Kapadokya’ da Neolitik Dönem’ in iki evresi içinde bir çok yaşam alanı ve malzemenin günümüze ulaştığı yapılan çalışmalarla gün yüzüne çıkarıldığı görülmektedir. Aşıklı Höyük, Acıyar, İninönü, Musular, Köşk Höyük bu dönemden geldiği bilinen ve çalışmaların yapıldığı sit alanlardan sadece bazılarıdır (Esin, 1998: 83).

MÖ 5900 ile 3200 yılları arasına tekabül eden, Bakır Çağı olarak da bilinen Kalkolitik Çağ’ a ait yerleşimler ve kalıntılar, Neolitik Çağ’ dan günümüze ulaşanlar kadar yoğun değildir. Ancak, günümüzde Yüksek Kilise’ nin üzerine kurulu olduğu, Aksaray’ ın Güzelyurt Kasabası’ ndaki (Gelveri) höyük bu çağa tarihlenmektedir (Harmankaya, 1998: 14).

Kalkolitik Dönem’ in sonu, bakırın kalay ile karıştırılarak yeni bir materyalin üretilmeye başlandığı Tunç Çağı’ nın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ülkemizin bir çok yerinde bu çağdan gelen önemli sitler bulunmaktadır. Çorum Alacahöyük, Troya’ nın ikinci katmanı bu döneme verilecek önemli örneklerden bazılarıdır. Anadolu’da MÖ 3000’ lü yıllarda başladığı düşünülen bu çağ, madenin insan yaşamında daha yoğun kullanılmaya başlaması, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda değişimlerin ve gelişimlerin hız kazanmasına neden olmuştur (Yiğit, 2003: 168). Bir Asur Kolonisi olan Kayseri Kültepe (Kaniş Karum), Hacıbektaş İlçesi’ ndeki Suluca Karahöyük gibi sitler Kapadokya’ daki bu dönemden günümüze ulaşmış bir çok Tunç Çağı yerleşkelerinden bazılarıdır. Yazı öncesi tarih, her yerde olduğu gibi Anadolu için de yazının hayata girmesiyle son bulmaktadır. Yazının günlük hayatta kullanılmaya başlaması, o tarihteki yaşamın sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini anlamak adına yazılı kaynaklar çok önemli olgular olmuşlardır. Anadolu’ da ilk yazılı kaynaklar, kil tabletler üzerine yazılmış olan ve Kayseri İli sınırlarındaki Kaniş Karum’ da (Kültepe) bulunan Asur kaynaklarıdır ve kaynaklar Orta ve Son Tunç Çağı dönemine tekabül eder (MÖ 2000). Asurca metinlerden, Kaniş Karum’ un, Roma Dönemi’ ne kadar ismi Mazaka olarak bilinen Kayseri Ovası’ nın önemli başkentlerinden biri olduğu ve bir ticaret merkezi olarak kurulduğu görülmektedir (Darga, 1998: 127). Kültepe gibi Yozgat İli sınırlarındaki Alişar Höyük ve Hitit İmparatorluğu’ na başkentlik yapmış Boğazköy (Hattuşaş)’ de

bulunan kil tabletler de birer yazılı kaynak olarak Anadolu’ da tarihsel çağların başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Darga, 1998: 128).

Tarihsel çağlar boyunca Kapadokya’ da bir çok uygarlık yaşamıştır. Tüm bu uygarlıklar Kapadokya üzerinde önemi kıyaslanamayacak bir çok eseri günümüze miras bırakmıştır. Bu medeniyetlere Kapadokya’ da dahil olmak üzere, Anadolu Coğrafyası’ nın büyük çoğunluğuna uzun süre hükmetmiş, Anadolu’ ya nereden geldikleri kesin olarak bilinmeyen Hititler’ le başlamak önemlidir. MÖ 1600’ lü yıllarla ile 1200’ lü yıllar arasından yaşamış olan Hititler, Eski Krallık ve İmparatorluk olmak üzere iki ayrı dönemde incelenmektedir. Bugün Çorum İli sınırlarındaki Hattuşa’ nın (Boğazköy), Hititler’ in uzunca süre başkenti olduğu bu alanda ortaya çıkarılan çivi yazılı tabletlerle kanıtlanmıştır (Karasu, 2006).

Hitit Krallığı’ nın, MÖ 12. yüzyılın başlarında, Batı’ dan gelen deniz kavimlerinin istilalarıyla yıkıldığı düşünülmektedir. Yıkılışın nedeni her ne kadar kesin olmasa da, Hititler’ in başkenti Hattuşa’ yı da kaybederek, güneye ve güneydoğuya doğru çekilerek beylikler ya da prenslikler kurdukları bilinmektedir. Hitit Krallığı’ nın yıkılışı, uzun süredir Anadolu’ da sağlanmış olan kültür birliğini ve huzur ortamına da büyük zarar vermiştir (Sevin, 1998: 173). Bu huzursuz ortamdan, o dönemlerde Hitit Krallığı’ nın bir parçası olan Kapadokya’ nın da etkilendiğinden şüphe yoktur. Ancak Hitit Krallığı’ nın yıkılışının ardından kurulan beyliklerden Tabal, MÖ 11. yüzyılda Nevşehir ve Niğde illerini de içine alan bir beylik ya da bölgesel krallık konumuna gelmiştir. İrili ufaklı bir çok beylikten oluşan bu krallığın ismi Asur ve Urartu kayıtlarında da geçmektedir (Sevin, 1998: 174). Bu dönemden günümüze ulaşan en iyi yazıtlar özellikle Acıgöl yakınlarındaki Tobada ve Gülşehir yakınlarında Gökçeköy (Suvasa)’ de bulunan yazıtlardır. Günümüzde Acıgöl için hala halk arasında “Tobada (Dobada)” isminin kullanılması, bu uzun süre zarfında kültürel geçişin örneklenmesi açısından bir hayli ilginçtir.

MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Hititler’ in küçük krallıklarının önce Asurlar’ ın kontrolüne geçtiği ve zaman içerisinde Frigler tarafından tamamen yıkıldıkları düşünülmektedir. Bir zamanların Hitit Krallığı ve sonrasında Tabal Krallığı yine bu dönemde Frigler’ in kontrolüne geçmiştir. Özellikle Niğde İli sınırlarındaki

Göllüdağ' da çıkarılan belgeler ile Kemerhisar (Tyana)' da bulunan bir stel Kapadokya Bölgesi' ndeki Frig varlığını doğrulamaktadır (Sevin, 1998: 187).

MÖ 8. yüzyıl sonlarında Frigler' in, Kafkaslar üzerinden gelen Kimmeler tarafından yıkılması ve Kapadokya' nın tamamıyla Asurlar tarafından kontrol altına alınması durumu ortaya çıkarmıştır. Ancak bu bölge üzerindeki Asur varlığı da uzun sürmemiştir. Asurlular' ın 7. yüzyıl sonlarına doğru Med, Babil ve İskit ortak güçlerinin saldırısı sonucu yıkılmasının ardından Kapadokya Medler' in eline geçmiştir. Kapadokya' nın Med hakimiyeti altında oluşu, Herodot tarafından da kaleme alınmıştır ve Kızılırmak, o zamanki ismiyle Halys Irmağı Medler ile Lidya arasındaki sınırı oluşturmuştur (Herodot, 2014: 41). Bir İran kavmi olan Medler' in devamında Persler aynı coğrafyada yükselerek Medler' in Anadolu üzerindeki doğal sınırı olan Kızılırmak' a kadar olan bölgeyi yönetmeye başlamıştır. Kral Kyros yönetimindeki Persler Anadolu' nun batısında çok güçlü bir krallığa dönüşmüş olan Kral Krezüs (Kroisos) yönetimindeki Lidya ile MÖ 547 yılında savaşa tutuşmuş ve üç ay gibi bir sürede savaşı kazanarak Lidya' nın başkenti Sardis' e kadar ilerleyerek Lidya varlığına son vermişlerdir. Bu zaferle beraber Kapadokya Anadolu Yarımadası' nın bütünü gibi, Büyük İskender dönemine kadar sürecek olan Pers yönetimi altına girmiştir. Kapadokya, Kyros' un kesin zaferinden sonra, "Krallığın Koruyucusu" anlamına gelen, bir tür bölge valisi "satrap" tarafından yönetilmeye başlamıştır (Sevin, 1998: 191). Yine Kral Kyros' tan sonra Pers İmparatorluğu' nun siyasi tarihi açısından çok önemli düzenlemeler yapan Kral Darios zamanında Kapadokya Bölgesi gümüş dışında at, sığır ve katır gibi hayvanları Pers İmparatorluğu' na vergi olarak ödemiştir (Strabon, 1961: 313). Zaman içerisinde Kapadokya kendi soyluları yerine İranlılar tarafından yönetilmeye başlanmış ve yerel halk bu yöneticilerin etrafında toprağa bağlı kölelere dönüşmüştür. Persliler' in bu bölgeyi yerleşim için seçmesinin temelinde dinsel inançları olan Zerdüşilik açısından Erciyes Dağı' nın volkanik hareketlerinin ateş kültüne hitap ediyor olması düşünülmektedir (Sevin, 1998: 193).

Büyük İskender MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında adım adım tüm Anadolu' yu Persler' in elinden almış ve bu süreç sonunda da kadim Pers Krallığı yıkılmıştır. Makedonya Kralı İskender' in kısa hayatı büyük zaferlerle ve uzun yolculuklarla doludur. Arrian'

a göre 32 yıl 8 ay yaşayan İskender, MÖ 323 yılında ölmüştür (Arrian, 2005: 229). Ancak İskender' in ölümü, fethettiği tüm topraklarda olduğu gibi Kapadokya' da da başlayacak olan karmaşaların temeli olmuştur ve İskender' in gizemli ölümüyle birlikte komutanları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar bir çok bölgede olduğu gibi Kapadokya üzerinde de yönetimin bir çok kez el değiştirmesine neden olmuştur. Bir süre Makedon satraplar tarafından yönetilen Kapadokya için, bazı tarihçiler ilk defa bağımsız bir krallık oluşunun MÖ 255 yılında kral ünvanını alan ve kendi bronz sikkesine “kral” başlığını ekleyen III. Ariarathes dönemiyle başladığı düşünülmektedir (Tekin, 1998: 201). Bir çok kralın ve ardılın ismini değiştirerek “Ariarathes” kullanması, hem yeni hanedanlığın hem de kral olmanın emaresi olarak görülmüştür. Bir süre Kapadokya Krallığı olarak yönetilen bölge, özellikle batıda Bergama Krallığı ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmuş, dolayısıyla Bergama Krallığı ile yakın olan Roma ile de ilişki içinde olmuştur. Ancak bu yeni krallık, VIII. Ariarathes' in, Pontus Kralı VI. Mithridates tarafından MÖ 100 dolaylarında öldürülmesi ile yeni bir karışıklık sürecine girmiştir (Tekin, 1998: 207).

Aynı yüzyıl, Anadolu üzerinde Roma ve Pontus mücadelesinin yaşandığı bir sürecin de izlerini taşımaktadır. Özellikle Orta ve Batı Anadolu' da yeniden ortaya çıkan siyasi mücadeleler ve karışıklıklar kendisini Kapadokya Krallığı üzerinde de göstermiştir. Uzunca süre siyasi dengelere göre Kapadokya Krallığı' nda yöneticiler değişmiştir; ancak Julius Sezar' ın Pontus Kralı II. Pharnakes' i Tokat Zile yakınlarında yenmesi uzun yıllardır süren savaşların kaderi açısından önemlidir. Sezar bu zafer sonunda “Geldim, gördüm, yendim.” sözlerini bir yazıt ile zafer töreninde taşıtmıştır (Yılmaz, 2015). Roma' nın Pontus karşısındaki zaferi, Anadolu' nun büyük çoğunluğunda olduğu gibi Kapadokya üzerinde de uzun yıllar sürecek olan Roma döneminin başlangıcı olmuştur. Sezar' ın bir suikast sonucu öldürülüşü her ne kadar Roma' yı yeni bir iç savaşa sürüklese de, Octavianus Augustus' un Aktium Savaşı' nda (MÖ 32) Marcus Antonius karşısındaki zaferi ve akabinde Roma tarihinin ilk imparatoru oluşuyla genel anlamda Roma istikrarlı bir döneme girmiştir (Meijer, 2006). Ancak Kapadokya' nın, Roma' ya bağlı bir eyalet oluşu Augustus' tan sonra tahta çıkan Tiberius zamanında olmuştur (Tekin, 1998: 212). Roma döneminde, Kapadokya bir çok kez başka eyaletlerle ya da bölgelerle birleştirilmiştir. Bir çok imparator Kapadokya' nın şehirlerini Roma Kolonisi

statüsüne getirmiştir. Bu dönemde Kapadokya valiler (procurator) tarafından yönetilmiştir. Yine bu dönemde Kapadokya şehirlerinden Ceasaria (Kayseri) Anadolu topraklarının tam ortasında bulunması nedeniyle, Tyana (Kemerhisar, Niğde İli) ise güneye açılan yol üzerindeki konumu nedeniyle imparatorluk için önem arz etmiştir. II. yüzyılın başlarında imparatorluğun doğusunda yeni bir düşmanın belirdiği bilinmektedir. Bugünün İran topraklarında kurulan Partlar, Roma için doğuda ciddi bir tehdit durumundadır. İmparator Traianus (MS 98-117) döneminde Kapadokya Partlar' a yapılacak seferler açısından tampon konumdadır ve bir çok yol bu seferler için Kapadokya Bölgesi' nde inşa edilmiştir (Tekin, 1998).

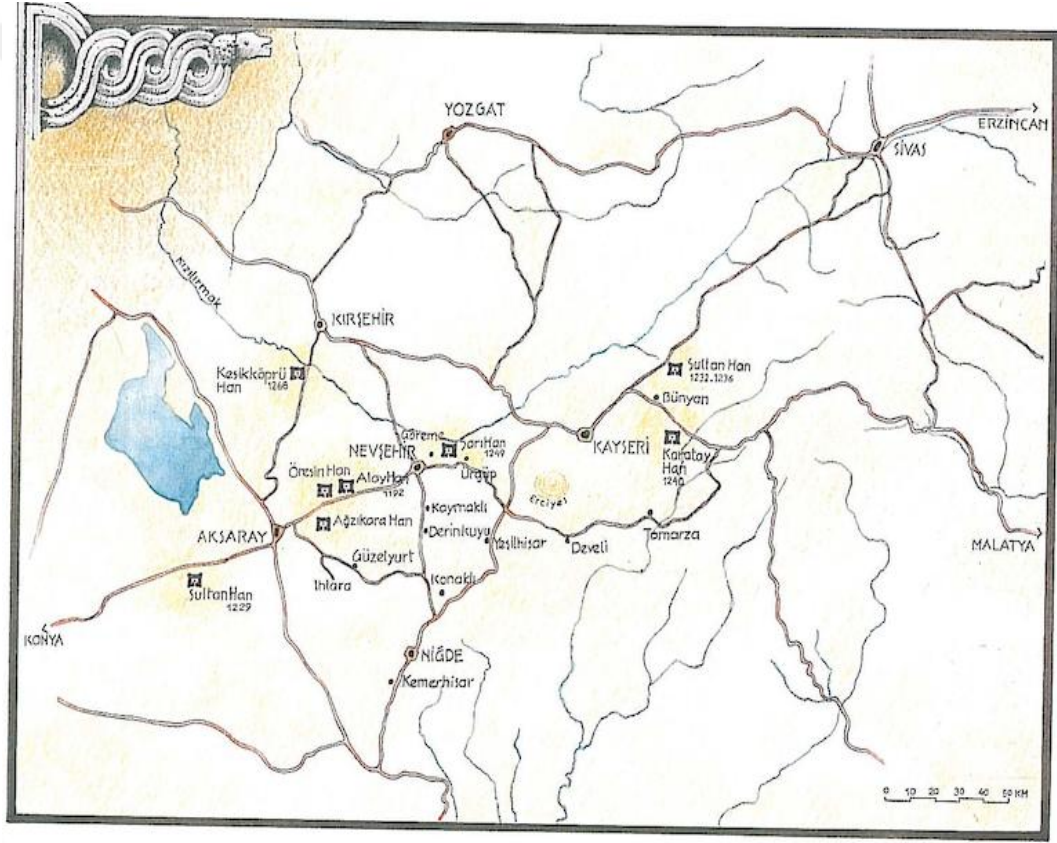
Roma İmparatorluğu' nun özellikle III. yüzyılla beraber güç kaybetmeye başlaması, sınırlarının daha çok istila edilmeye başlamasına neden olmuştur. Bu yüzyıl, imparatorluğun "Küçük Asya (Asia Minor)" sında, Kapadokya' nın doğudan gelen Part akınlarıyla bir çok kez yüzleşmesine tanıklık etmiştir. Doğuda tekrar büyüyen bu tehlike hem Kapadokya' yı hem de Roma İmparatorluğu' nu sıklıkla zor duruma düşürmüştür.

Roma İmparatorluğu' nda, İmparator Konstantin tarafından MS 330 yılında kurulan Yeni Roma ya da Konstantin' in ölümünden sonra anılmaya başladığı yeni ismi Konstantinopolis (İstanbul) Şehri ile güç dengelerinin imparatorluğun doğusuna kaydığı görülmektedir (Meijer, 2006: 130). Ancak dördüncü yüzyıl Roma' nın yönetsel anlamdaki bu güçlü değişimlerin yanında, özellikle Batı Roma' yı sona götüren bir dizi olayların başlangıcına tanıklık etmiştir. Aynı yüzyıl Doğu Roma' nın özellikle doğudan gelen akınlarla sınırlarında yaşadığı büyük problemlerin de tekrar ettiği bir süreçtir. Doğu Roma' nın yüzleştiği bu problemler, imparatorluğun doğu sınırlarında kalan Kapadokya için bir çok değişimin ve etkileşimin de gerçekleşmesinde temel neden durumundadır. Roma İmparatorluğu' nun MS 395 yılında ikiye ayrılmasıyla Kapadokya Doğu Roma sınırlarında kalmış ve hızla Hristiyanlaşan Roma için bu kez dini anlamda çok önemli bir konuma ulaşmıştır (Akyürek, 1998: 229). Özellikle dördüncü yüzyıl Kapadokya Babaları olarak bilinen Aziz Basileios' un, Nyssalı Gregor' un ve Nazianzuslu Gregor' un Hristiyanlık öğretilerinin ortaya çıktığı, monastik yaşamın filizlendiği çok önemli bir periyottur.

VI. ve VII. yüzyıllar arasındaki süreç, Kapadokya Bölgesi' ndeki bir çok şehrin ve yerleşimin saldırı altında kaldığı bir süreçtir. Bu dönem önce İran' dan gelen yoğun saldırılarının görüldüğü, daha sonra ise Arap ilerleyişine bağlı olarak Kapadokya Bölgesi' nin doğu sınırı haline gelmesine kadar bir çok gelişmenin yaşandığı süreçtir. Bu tip saldırılar Kapadokya Bölgesi' ndeki bir çok şehrin tekrar yapılanması gerekliliğini doğurmuş, bir çok kale ve sur inşa edilmiş ya da varolanlar yenilenmiş ve güçlendirilmiştir (Akyürek, 1998: 229). VIII. ve IX. yüzyıllar Kapadokya için yaşam sadece doğudan gelen saldırılar açısından değil, imparatorluk içerisinde özellikle Kapadokya' da yaşayan soyluların çıkardığı ayaklanmalar ve yaklaşık 120 yıl süren "İkonolast Dönem" gibi durumlarla ortaya çıkan baskılardan ötürü de git gide zorlaşmıştır. IX. yüzyılın ikinci yarısında 1071'e kadar olan süreç hem imparatorluğun hem de Kapadokya' nın yeniden altın çağını yaşadığı dönem olarak görülmektedir ve Kapadokya Kiliseleri' nin bir çoğunun bu dönemde inşa edildiği ve duvar bezemelerinin bir çoğunun bu dönemde işlendiği düşünülmektedir (Akyürek, 1998: 229). IV. yüzyılda, Aziz Basileios' un, Nyssalı Aziz Gregor ve Nazianzuslu Aziz Gregor' un temellerini attığı manastır yaşamı, yüzyıllar içinde Hristiyanlık' ın büyümesi ve gelişmesi açısından Kapadokya' yı seçkin bir konuma yükseltmiştir.

1071 yılı sadece Kapadokya için değil, Anadolu' nun büyük kısmı için önem arz etmektedir. XI. yüzyılın ikinci yarısı, yine doğudan gelen farklı bir akıma tanıklık etmiştir. Selçuklu Türkleri XI. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu' da bir dizi hareketlilik sağlamış, bugünün Sivas ve Kayseri İlleri' ne kadar ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleyiş, Roma İmparatoru IV. Romanos tarafından büyük bir ordunun kurulmasına neden olmuş ve bu ordu Kapadokya üzerinden ilerleyerek bugün Muş ili sınırlarındaki Malazgirt' e (Manzikert) doğru yönelmiştir. 1071 yılı, Roma Ordusu' nun sayıca üstün olduğu, Roma İmparatorluğu ve Selçuklu İmparatorluğu arasında Malazgirt' te büyük bir savaşın yaşandığı yıldır. Savaş, Sultan Alparslan komutasındaki Selçuklu Ordusu tarafından kazanılmış ve bu zaferle beraber Anadolu' nun bir çok bölgesinde olduğu gibi Kapadokya' da da Türk hakimiyeti başlamıştır (Akyürek, 1998: 230). 11. yüzyıl itibariyle Türkler büyük yığınlar halinde Anadolu' ya göç etmiştir ve yeni kentler kurmak yerine çoğunlukla eski kentlere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Bu farklı coğrafya ve farklı bir çok etnik yapının varlığı, Türkler' in de yeni bir kültür olarak bu coğrafyaya entegrasyonu ile

birlikte yep yeni sosyal ve kültürel bir yapının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkler' in varlığıyla beraber Anadolu' nun eski şehirleri başka bir yapıya bürünmüş, Türk- İslam Kültürü' yle beraber bir çok medrese, han, karavansaray, cami, tekke, zaviye vb. mimari unsurlar Anadolu' nun bir çok bölgesine eklenmiştir (Sözen, 1998: 399). Yine özellikle XII. ve XIII. yüzyıllarda gerek Büyük Selçuklu' nun devamı olan Anadolu Selçuklu Devleti Sultanları ve devlet adamları, doğuda filizlenen Moğol tehlikesinden kaçmak maksadında olan bir çok farklı etnik yapıdaki ve kültürdeki düşünüre, zanaatçı ve sanatçıya Anadolu' da kucak açmıştır (Sözen, 1998: 399).

Şekil 2: Selçuklular ve Osmanlılar' da Kapadokya' da kullanılan şehirler ve yollar
Kaynak: (Sözen)

Kapadokya, diğer bütün yerler gibi Türk varlığıyla beraber yeni bir çehreye bürünmüştür. Büyük Selçuklu ile ortaya çıkan Türk varlığı, Anadolu Selçuklu Devleti ve hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu ile devam etmiştir. Özellikle Kapadokya' da Niğde, Aksaray, Kayseri ve Nevşehir illerinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait büyük izler gözlenebilmektedir. Her ne kadar Haçlı Seferleri,

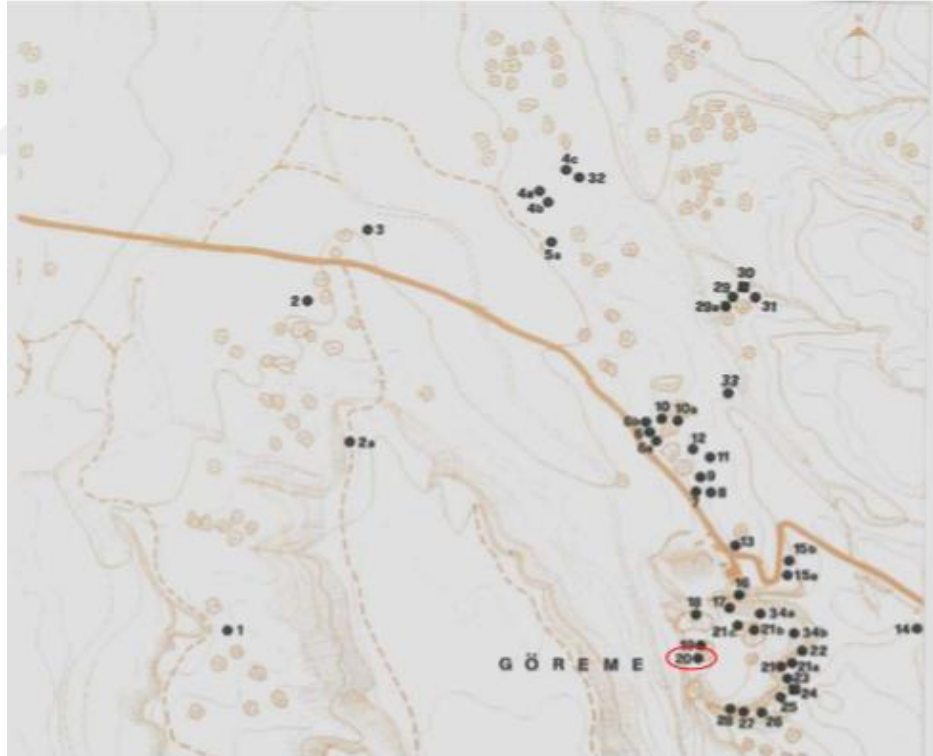
Moğol akınları ve iç karışıklıklar bölgede siyasi düzenin kurulmasında engeller oluşturmuş olsa da, Türkler Anadolu’ da kendilerine uygun sosyo- kültürel yapıyı oluşturmada başarılı olmuş ve bahsedilen Kapadokya şehirleriyle beraber bir çok yerde varlıklarını günümüze dek ulaştıran bir çok eserin mimarı olmuşlardır (Sözen, 1998: 404). Kayseri Hunat Hatun Külliyesi, Ulu Camii, Gevher Nesibe Şifaiyesi gibi yapılar Anadolu Selçukluları döneminden, Nevşehir Kurşunlu Camii Osmanlı döneminden, Hacı Bektaşî Veli Türbesi ve Dergahı Selçuklu Beylikleri ve Osmanlı döneminden, Taşkınpaşa Köyü Taşkınpaşa Camii ve Türbesi Karamanoğulları döneminden günümüze ulaşmış Türk varlığının belgelerinden sadece bazılarıdır. Yine Niğde Ulu Camii, Aksaray ili sınırlarındaki Sultanhanı, Ağzıkarahan gibi bir çok han ve kervansaray Selçuklu ve Osmanlı Medeniyetleri’ nin, Kapadokya’ da günümüze ulaşmış yapılarına verilebilecek örneklerdendir. Kapadokya’ nın büyük ticari yolları üzerinde oluşu ve doğal yapısı, tüm diğer medeniyetlerde olduğu gibi Türk Devletleri döneminde de önemli bir yer tutmuştur. Hem şehirlerde hem de yollarda yapılan kervansaraylar, hanlar, camiler gibi bir çok mimari unsur yoğun sanatsal niteliğiyle bu coğrafyanın ne kadar önemli bir konumda olduğunun göstergesi durumundadır (Sözen, 1998: 478).

Resim 1: Göreme Kasabası’ ndan bir görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

1. 2. Göreme Açık Hava Müzesi ve Kısımları

Ülkemizde en çok ziyaret edilen müzelerin başında gelen Göreme Açık Hava Müzesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında yaklaşık 1. 400. 000 insan ağırlamıştır (www.dosim.gov.tr, 2019). Mevcut müze ve sınırları 1956 yılında müze alanı olarak düzenlenmiştir (Özçakır, 2012: 5). 6 Aralık 1985 tarihinde UNESCO Kültürel Miras Listesi'ne kabul edilen müze alanı, hem doğal oluşumları hem de kaya formasyonları içerisine oyulmuş/inşa edilmiş kiliseler, şapeller, yaşam alanları gibi kültürel unsurlarıyla da eşsiz özelliklere sahiptir. Özellikle IV. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar yoğun manastır yaşamının gözlemlendiği müze alanı, tüm Göreme Vadisi ile birlikte manastır eğitiminin ilk başlatıldığı yer olarak kabul edilmektedir (www.muze.gov.tr, 2019). Buradan anlaşılacağı üzere her ne kadar da müze alanı sınırlandırılmış olsa da Göreme Vadisi boyunca benzer oluşumların varlığı bilinmektedir.

Şekil 3: Göreme Vadisi ve Göreme Açık Hava Müzesi'ndeki manastır yaşamının görüldüğü harita

Kaynak: (Karaca)

Söz konusu alanda bulunan kilise ve şapeller “Eski Ahit” ten ve “Yeni Ahit” ten sahneleri görselliyen duvar boyamaları (fresco ve sekko) örneklerini içermektedir.

Ayrıca yapılarda belirli mimari üsluplar izlenmiştir. Genel olarak Göreme Vadisi'ndeki kiliselerin oluşumu ile ilgili kesin bilgiler mevcut değildir ve tarihleme yapmak oldukça zordur (Jolivet- Lévy, 2012-2013: 56). Aynı şekilde, 10. yüzyıl öncesine ait bir kitabe olmadığı için kiliselerin duvar resimlerinin tarihleri de tartışmalıdır (Pehlivan, 2014: 59). Bu nedenle tarihlendirmelerin yapılabilmesi için üslup ve ikonografik karşılaştırmalar incelenmektedir (Ötüken, 1987: 15). Yapılan araştırmalara bakıldığında, ortak kanı yapıları çoğunlukla 10. ve 11. yüzyıllara tarihlenmektedir (Karaca, 2013: 15).

Göreme' de manastır yaşamının başlamasında en büyük etki M.S 330- 379 yılları arasında yaşamış ve dönemin önemli Roma Şehirleri' nden birisi olan Kayseri' de 370 -379 yılları arasında piskoposluk yapmış Aziz Basileios' a aittir (Temiztürk, 2016: 42). Aziz Basileios, manastır yaşamı üzerine geniş kapsamlı kuralları oluşturmuştur ve dağınık olarak yaşayan keşişleri manastır örgütlenmesi altında toplamıştır (Akyürek, 1998: 233). Genel olarak Aziz Basileios' un manastır yaşamı üzerine getirdiği düzenlemeler, asketik yaşamı düzenlemek üzereymiş gibi görülse de, temelde manastır yaşamı üzerinedir. Keşişleri bir arada tutmak, birlikte hem çalışmak hem ibadet etmek temel amaç olmuştur (Bordino, 2011: 165). Aziz Basileios ve arkadaşlarının Kapadokya' da böyle bir oluşum içerisine girmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan birisi bölgenin coğrafi yapısıdır ve kaya yapısının oluşum temelli olarak oyulmaya oldukça müsaittir (Ousterhout, 2017: 9). Bir diğer neden ise Hristiyanlık' ın ilk zamanlarına dayanmaktadır. Kapadokya Bölgesi' ndeki Hristiyan toplumun varlığı I. yüzyıla kadar gitmektedir ve bu toplumdaki Havari Petrus birinci mektubunda (1:1) bahsetmektedir (Bordino, 2011: 161). Bir diğer tarihi dayanak ise Havari Aziz Pavlus' un "Üçüncü Yolculuğu" olarak bilinen Galatya Bölgesi' ne seyahatinde Kapadokya' dan geçmiş ya da Kapadokya' ya uğramış olduğu düşüncesidir (Akyürek, 1998: 232). Gerek tarihi dayanaklar, gerekse coğrafi yapının sunduğu kolay oyulabilirlik ve inziva yaşamı muhtemel olarak bölgenin bu oluşum için tercih edilmiş nedenidir.

Aziz Basileios, dağınık halde yaşayan keşişleri bir arada toplayarak, manastır kuralları altında örgütleyen önemli bir din adamıdır (Akyürek, 1998: 233). Manastır yaşamını ve dini eğitimini tamamlamak için Atina ve Mezopotomya seyahatleri

yapan Basileios, Kapadokya' ya döndüğünde keşişleri yeni bir sistemin içinde örgütlemeyi hedeflemiştir. Bu ziyaretler neticesinde sıkı ancak zarar verici ya da şiddetli olmayan, özellikle de keşişlerin birlikte yaşamını, tekil yaşamlarından üstün gören çeşitli fikirler oluşturmuşlardır. Geliştirdikleri manastır yaşamı fikirlerini şu şekilde kısaca sıralamak mümkündür (Korat, 2018: 39):

1. Mısır' daki gibi kalabalık manastırlar kurmak yerine boyutları küçük manastırlar yapmak,
2. Keşişin tek başına yaşaması yerine manastıra itaatini sağlamak ve komünal yaşam sürmek,
3. Çilecilikte ve nefsin köreltilmesinde aşırılığı reddetmek,
4. Manastırları çöllerde değil, kentlerde kurmak.

19. yüzyılda yaşamış ünlü gezgin C. Texier, özellikle Anadolu hakkında yazdığı “Asia Minor (Küçük Asya)” eseriyle tarih açısından önemli bir karakterdir. Bu kitabında Kapadokya için oldukça önemli bir yer ayıran Texier, sadece Mezopotamya ve Lübnan Çölleri' nin değil, Kapadokya' nın da coğrafi yapısının Hristiyanlık' ın ilk yıllarındaki münzevi yaşamı için uygun yapıya sahip olduğunu düşünmektedir. Bu coğrafyanın ilk Hristiyanlar için gerçek münzevi yaşamın ilk örneklerinden olduğu ve bu yaşamın bu inanç üzerinde çok faydalı olduğu; Aziz Basileios gibi çok önemli din adamlarının bu coğrafyada yetiştiğine dikkat çekmektedir (Texier, 2002: 38). Aynı eserde C. Texier Göreme' yi “Bin Bir Kilisenin masalları, en çok anlatılan hikayelerdir.” olarak tanımlamaktadır (Texier, 2002: 86).

Buradan da anlaşılacağı üzere Kapadokya gerek coğrafi yapısı, gerekse dini dayanakları nedeniyle Hristiyanlık inancının yaşanması ve gelişmesi açısından önemli bir merkez olmuştur. Her ne kadar MS I. yüzyıl Hristiyanlık inancının bölgede başladığı çağ olabileceği düşünülse de, IV. yüzyıl Kilise Babaları olan Aziz Basileios, Nyssalı Gregor ve Nazianzuslu Gregor sayesinde bir dönüm noktası olmuştur (Bordino, 2011: 163). Özellikle bu çağda insanların yeme, içme, giyinme gibi alışkanlıklardan kaçma arzusu, inzivayi bir yaşamın temellerini oluşturmuştur (Karaca, 2013: 10). Bu anlamda Göreme ve çevresinin içinde bulunduğu bu kolay

işlenir kayalık alan bu amaca büyük uygunluk göstermiştir. Ve zamanla Göreme Kiliseleri, Kapadokya' nın en bilinen mağara anıtları olmuştur (Rodley, 1985: 162).

Göreme ismi, eski çağlardan kalma ismi olan “Korama” dan türemiştir (Ousterhout, 2017). Göreme ve çevresinde bir çok kaya kilise, şapel, yaşam alanı, mutfak benzeri kayaya oyma oluşumlar vardır. Alandaki bir çok kilise ve şapelin kesin olarak hangi tarihlerden geldiği bilinmese de yapıların mimari şekline ve boyama stillerine göre tarihlendirmeler yapılmaya çalışılmaktadır. Öncesi ve sonrası içinde tarihlemelerin yapıldığı yapılar bulunsa da, genel anlamda bakıldığında kilise oluşumları 10. ve 11. yüzyıla tarihlemek mümkündür. Kapadokya Bölgesi' nde Göreme Vadisi' nin de dahil olduğu alanda 300 civarında kaya kilise ve manastır bulunmaktadır (Tucker ve Emge, 2011: 47). Ancak Göreme Açık Hava Müzesi kapsamındaki alan sınırlıdır ve müze sınırları içerisine giren kiliseler ise şu şekildedir:

- Rahibeler Manastırı (a)
- Aziz Basileios Şapeli (b)
- Elmalı Kilise (c)
- Azize Barbara Şapeli (ç)
- Yılanlı Kilise (d)
- Pantokrator Kilisesi
- Şapel 25
- Karanlık Kilise (e)
- Azize Cathrine Şapeli (f)
- Çarıklı Kilise (g)
- Tokalı Kilise

Resim 2: Göreme Açık Hava Müzesi ve bazı kısımlarının genel görünümü

Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Kiliselerin ve şapellerin yanında 11 adet yemekhane, yaşam odaları ve günlük yaşamda kullanılan bir çok yapı alanda bulunmaktadır. Müze alanındaki kiliseler, yapıma ve boyama şekillerine göre “Sütunlu Grup” ve “Yılanlı Grup” olmak üzere iki grup altında toplanabilmektedir (Karaca, 2013: 17).

1.2.1. Kızlar Manastırı

11. yüzyıla tarihlenen manastır 6-7 katlık kısma sahiptir ve tüm katlar birbirine tünellerle bağlıdır (Tuna ve Demirdurak, 2014: 46). Diğer müze kiliseleri ve kısımları gibi kayaya oyulmuş yapıda yemek salonu, mutfak ve bazı odalar mevcuttur. Manastırın birinci katında Şapel 16, üçüncü katında ise Şapel 17 bulunmaktadır. (Uysun, 2017: 33). Tünellerin bağlandığı bazı kısımlarda gereklilik anında kapatılması üzere kullanılan ve Kapadokya’ da sık olarak rastlanılan taş kapıların olduğu bilinmektedir (Restle, 1969).

Şapel 16’ nın güney kısmı, ana apsisin bir parçası, güney apsisi ve beşikli tonoz yapısının güney son kısmı günümüze ulaşabilen kısımlarıdır (Uysun, 2017: 34). Kızlar Kilisesi olarak da bilinen Şapel 17 ise Şapel 16’ ya göre oldukça iyi durumdadır. Üç apsisli, dört sütunlu yapı “Kapalı Haç” planlıdır (Pekin, 2018: 178). Manastırda oluşan çatlaklar nedeniyle tedbir amaçlı yapıya giriş yasaktır.

Resim 3: Kızlar Manastırı genel görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

1.2.2. Aziz Basileios Şapeli

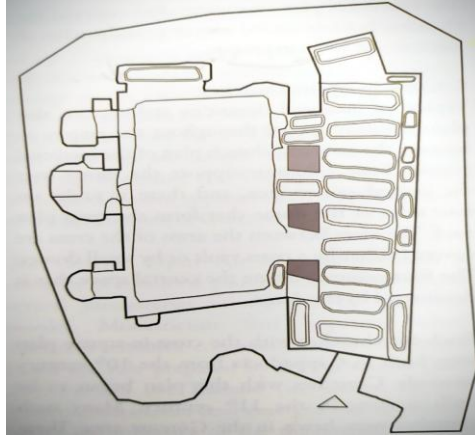
Bir “Yılanlı Grup” yapısı olan Aziz Basileios Şapeli, 11. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir (Uysun, 2017: 39). İki ayrı galeriden oluşan yapının giriş kısmında yan yana sıralı mezar çukurları dikkat çeker. Bu küçük mezar oyuklarının 10 yaşında manastırlara kabul edilen öksüz ya da yetimlere ait olduğu düşünülmektedir (Pekin, 2018: 165). Kilise ve şapellerde görülen zemine ya da duvara oyulmuş mezarlarla ilgili genel kanı, kutsal mekan içerisinde gömülü olmanın cennete gidebilmek için iyi bir yol olduğu düşüncesidir (Uysun, 2017: 39).

Mezarların bulunduğu narteks, batı duvarı istikametinde üç kapı aracılığıyla diğer galeriye bağlanır. Üç apsisli şapel kısmı enine beşik tonozlu bir yapıya sahiptir. İkonografik anlatımların çok azının günümüze ulaştığı şapelde, atlı azizler olan Aziz George’un ve Aziz Theodore’un ejderhayı mızraklarıyla öldürmeleri sahnesi ve ana apsisin sağında kalan apsisde, Bebek İsa’yı (kutsal bebek) kucağında tutan Anne Meryem sahnesi dikkat çekicidir.

Resim 4: Aziz Basileios Şapeli giriş kapısı

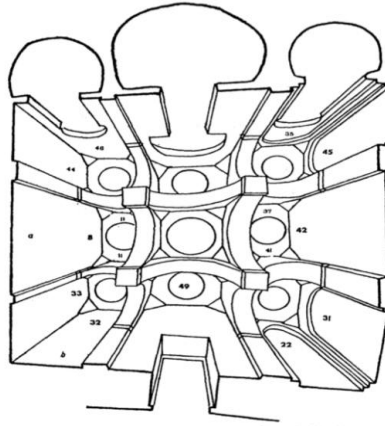
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Şekil 4: Aziz Basileios Şapeli yapı planı
Kaynak: (Uysun)

1.2.3. Elmalı Kilise

11. yüzyılın ortalarına tarihlenen kilise, mevcut ismini muhtemelen bir zamanlar kilise önünde bulunan elma ağacından ya da kolonlardan birisi üzerinde baş meleklerden birinin elinde tuttuğu küresel bir objeden (globus) dolayı aldığı düşünülmektedir (Tuna ve Demirdurak, 2014: 48). Elmalı Kilise, Karanlık Kilise ve Çarıklı Kilise ile birlikte benzer mimari ve ikonografik programa sahiptir (Uysun, 2017: 47). Kilisenin dört haç kolu kubbeye örtülüdür ve toplamda dokuz kubbesi olan kilise “Kapalı Yunan Haçı” mimari yapısına sahiptir (Ötüken, 1984: 156). Üç apsisli, dört kolonlu yapıya sahip kilisenin, duvar resimleri oldukça canlı ve sağlıklı durumdadır. Hz. İsa’ nın yaşamıyla ilgili 15 sahne kilise duvarlarında resmedilmiştir ve bu sahnelerden üçü çocukluk, ikisi yetişkinlik, diğerleri ise Hz. İsa’ nın çektikleriyle alakalıdır (Ötüken, 1984: 156). Kilise duvarlarındaki resimler UNESCO katkısıyla restore edilmiştir (Pekin, 2018: 167).

Şekil 5: Elmalı Kilise yapı planı
Kaynak: (Ötüken)

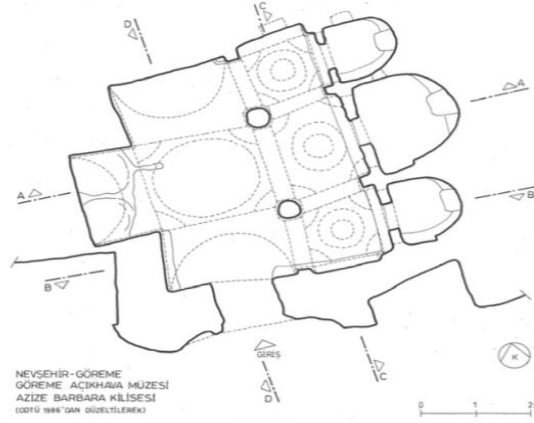
1.2.4. Azize Barbara Şapeli

Elmalı Kilise' nin hemen yakınında bulunan ve aynı kaya kütlesine oyulan şapel, her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından "İkon Kırıcı Dönem" de inşa edildiği iddia edilse de genel olarak 11. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir (Karaca, 2013: 28). İki serbest destekli "Kapalı Yunan Haçı" planına sahip kilise (Karaca, 2013: 18), dört kubbe ve iki kolondan oluşmaktadır. Şapelin güneyinde bir zamanlar bulunan narteks kısmı çökmüştür ve bugün yoktur (Uysun, 2017: 99). Bir ana apsis olmak üzere üç apsisi olan kilisede, duvar boyamaları gerçekten enteresandır. Sanki bir çocuğun elinden çıkmışçasına oldukça primitif görünen resimler, çeşitli kaynaklara göre bazı anlamlar taşımaktadır.

Resim 5: Barbara Şapeli' ndeki bazı tasvirler
Kaynak: (Akyürek)

Şapeldeki boyama tekniklerinde farklı olarak iki yol izlenmiştir. Bazı anlatılar ince bir sıva üzerine resmedilmişken, bazıları ise doğrudan tuf kayaç üzerine işlenmiştir. Şapelde izlenen boyama üslubundan dolayı, şapel "Yılanlı Grup" kiliselerinden biri olarak kabul edilmektedir (Karaca, 2013: 19).

Şekil 6: Azize Barbara Şapeli yapı planı
Kaynak: (Karaca)

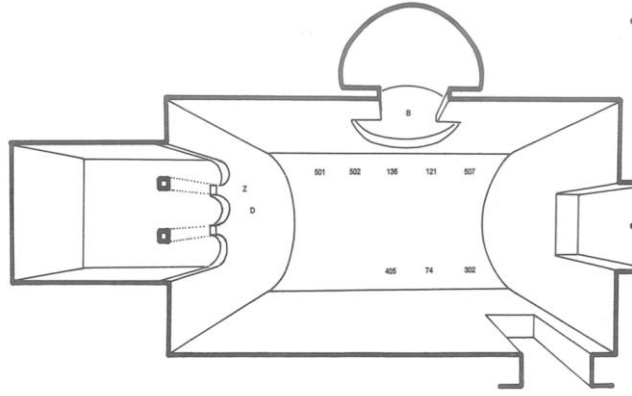
1.2.5. Yılanlı Kilise

11. yüzyıla tarihlenen kilise, Aziz George' un ve Aziz Theodore' un atları üstünde bir yılanı öldürürken resmedilmeleri sahnesi üzerine bu isimle anıldığı sanılmaktadır (Pekin, 2018: 171). Göreceli olarak duvar resimleri daha özenli olduğu için grupta "Yılanlı Grup" adı kullanılmaktadır (Karaca, 2013: 19). M.S 4. yüzyılda yaşamış olan bir Mezopotamya azizi "Aziz Onuphrius" un kilise içinde ikonografik tasviri nedeniyle kilise Aziz Onuphrius Kilisesi olarak da anılır.

Resim 6: Yılanlı Kilise'de Aziz Onuphrius (solda) tasviri
Kaynak: (www.kapadokyadayim.com, 2019).

Küçük dikdörtgenel bir nartekse sahip olan kilisenin bu bölümünde bir çok mezar vardır. Kilise basit beşik tonoz bir mimariye sahiptir. Kilise mimarisinde kubbe ya da sütun kullanılmamıştır. Kilise içerisinde Aziz Helene'nin ve Aziz Constantine'nin gerçek haç ile tasviri, Aziz George ve Aziz Theodore'un yılanı öldürmesi tasviri ve Aziz Onuphrius tasviri oldukça canlı ve görülebilir haldedir.

Şekil 7: Yılanlı Kilise yapı planı
Kaynak: (Restle)

1.2.6. Pantokrator Kilisesi

Bir “Yılanlı Grup” kilisesi olan yapı, 11. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir ve “Serbest Haç” mimarisine sahiptir (Uysun, 2017: 119). Tek kubbesi, üç apsisi vardır. Kilise içerisinde zeminde ve duvarlarda (arkosolyum) bir çok mezar olup, zemin üzerinde mezar amaçlı 13 adet çukur olduğu görülmektedir. Bu çukurların bir kısmının boyutu oldukça küçüktür ve muhtemel olarak çocuklar içindir (Uysun, 2017: 119). Kilisede günümüze sadece iki duvar resmi ulaşmıştır. Bunlardan bir tanesi ana apsis üzerindeki “Tahtındaki İsa” tasviridir. Bir diğeri ise doğu kolu üzerindeki duvarda resmedilmiş olan Aziz Basileios tasviridir.

Resim 7: Pantokrator Kilisesi giriş bölümündeki kaya mezarlar
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

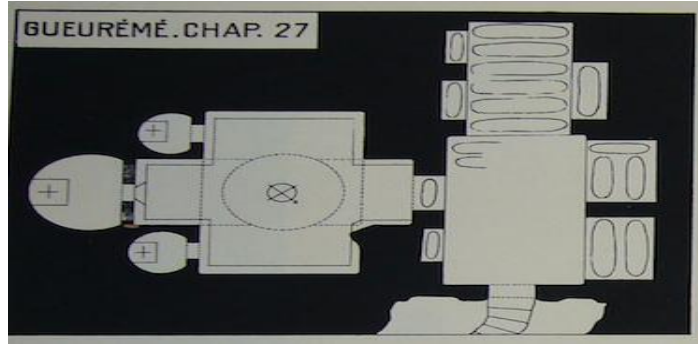

Resim 8: Pantokrator Kilisesi duvar süslemelerine örnek bir kesit
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Resim 9: Pantokrator Kilisesi iç görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Şekil 8: Pantokrator Kilisesi yapı planı
Kaynak: (Jerphanion)

1.2.7. Şapel 25

Şapel, yemekhanesi de olan manastırın kısımlarından birisidir. 11. yüzyıla tarihlenen şapel “Kapalı Yunan Haçı” mimarisine sahiptir ve şapelin ön yüzünde at nalı şeklinde kör nişler vardır (Uysun, 2017: 119). Bu nişlerde haç madalyonları görmek mümkündür. Şapelin iç kısmındaki süslemeler oldukça yalındır. Kırmızı renkli

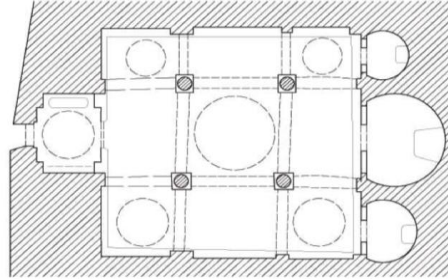
boyamalar ile geometrik şekiller, zigzag motifler, düz çizgiler ve haç madalyonlar şeklinde süslemeler mevcuttur.

Resim 10: Şapel 25 giriş kısmı
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Resim 11: Şapel 25 iç görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Şekil 9: Şapel 25 yapı planı
Kaynak: (Arı)

1.2.8. Karanlık Kilise

İkonografik anlatımlar bakımından fresklerin en canlı ve en korunmuş olduğu kilise Karanlık Kilise'dir. Kilise sadece narteks kısmındaki küçük bir pencereden ışık almaktadır ve bu nedenle bu isimle anılmaktadır. Kilise, gizli kalmış pozisyonu sayesinde, asırlarca ışık ve nem gibi etkenlerden uzak kalmış ve bu etkilerden fazla

etkilenmemiştir. Bu sayede kilise içerisindeki boyamaların bugüne dek böylesine korunmuş ve canlı ulaştığı düşünülmektedir.

Resim 12: Kutsal Doğum sahnesinden bir kesit
Kaynak: (Akyürek)

11. yüzyıla tarihlenen Karanlık Kilise, Elmalı Kilise ve Çarıklı Kilise ile birlikte “Sütunlu Grup” lar içine girmektedir ve yapı “Kapalı Haç” mimarisine sahiptir (Ötüken, 1984: 152). Bu üç kilisenin anlatım içeriği, programı ve boyama teknikleri açısından benzerlikleri, bu kiliselerin aynı dönemde, aynı sanatçılar tarafından boyandığı ve düzenlendiği ihtimalini akla getirmektedir (Uysun, 2017: 128). Gerçekten de bu üç kilisenin ikonografik anlatım hikayeleri, anlatım programları ve boyanma tarzları oldukça benzerdir. Ayrıca geniş bir arkosolyuma sahip olan kilisede, mezarlar belirgin bir şekilde kutsal savaşçıların boyamalarının eşlik ettiği dekoratif bir programa sahiptir (Ousterhot, 2010: 89).

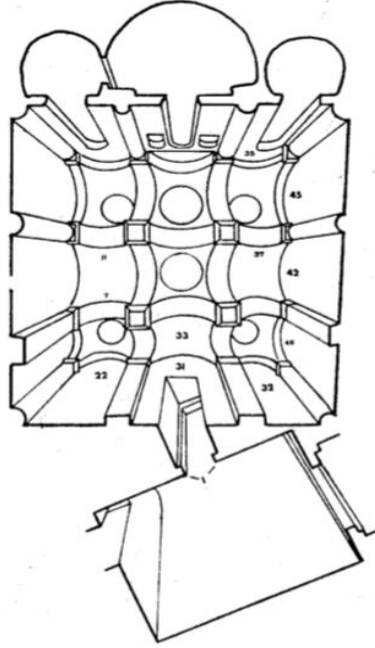
Resim 13: Üç Bilge Kral bebek Hz. İsa'ya hediyelerini takdim ederken
Kaynak: (Akyürek)

Dört sütunlu ve üç apsisli yapının, merkez apsisi diğerlerine göre daha büyüktür. Kilise içerisinde “Eski Ahit” ve “Yeni Ahit” ile ilgili anlatılar vardır. Bu anlatıların

ifade ediliş şekli, boyamalarda kullanılan renklerdeki zenginlik ve uyum görülmeye değerdir. “Müjde”, “İsa’nın Doğumu”, “İsa’nın Çarmıha Gerilmesi”, “Juda’ nın İhaneti” gibi sahneler, kilise içerisinde yer bulmuş anlatılardan sadece bazılarıdır. Ayrıca kilisenin sekiz donörü olduğu bilinmektedir ancak bu donörlerden yedi tanesiyle ilgili ikonografik tasvirler günümüze ulaşmıştır (Uysun, 2017: 140). Yine ikonografik tasvirler içerisinde Hz. İsa’ nın yaşam döngüsüyle ilgili 15 sahne göze batmaktadır. Bunlardan beşi Hz. İsa’ nın çocukluğu, ikisi yetişkinliği, sekiz tanesi ise Hz. İsa’ nın çektiklerini tasvir etmektedir (Ötüken, 1984: 152).

Resim 14: Karanlık Kilise ikonografik anlatımlarından “Pantokrator” tasviri
Kaynak: (www.trthaber.com, 2019).

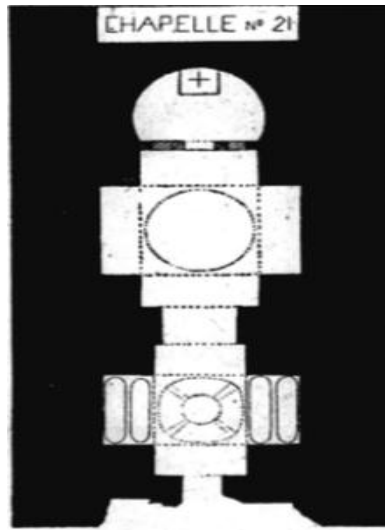
Şekil 10: Karanlık Kilise yapı planı
Kaynak: (Ötüken)

1.2.9. Azize Katerina Şapeli

Azize Katerina' ya adanmış olan şapel, 11. yüzyıla tarihlenmektedir (Pekin, 2018: 175). Yer olarak Çarıklı Kilise ve Karanlık Kilise arasında bulunmaktadır. Toplamda dokuz adet zemin mezarı ve iki adet de niş şeklinde mezarı (arkosolyum) bulunmaktadır. “Serbest Haç” planlı şapelin, giriş kısmında mezarların olduğu bir bölüm ve şapelin olduğu diğer bölüm olmak üzere iki bölüm şeklinde düzenlenmiştir (Korat, 2018: 204). Tek apsisli şapelde, duvar resmi sayısı oldukça azdır. Apsis bölümünde “Yakarış (Deisis)” sahnesi ve diğer bölümlerde “Kilise Babaları”, “Aziz Constantine ve Azize Helene”, “Azize Cathrine” gibi tasvirler bulunmaktadır. Ayrıca şapelin iki adet donörü olduğu bilinmektedir. Bunlardan sadece kadın olan donör “Anna” nın tasviri mevcuttur; ancak erkek olan diğer donör “Armolykos” ismi Aziz George tasviri yakınında bir kitabede geçmektedir (Uysun, 2017: 207).

Resim 15: Azize Katerina Şapeli giriş kısmı
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Şekil 11: Azize Cathrine Şapeli yapı planı
Kaynak: (Jerphanion)

1.2.10. arıklı Kilise

Duvar boyamaları 11. yüzyılın ortalarına tarihlenen kilise, iki katlı bir manastır planının ikinci katındadır (Uysun, 2017: 209). Alt kat bir yemek salonudur ve tamamen kayaya oyulmuş olan bileşenleri ve masa ile oturma yerlerinin sonuna resmedilmiş “Son Akşam Yemeği” tasvirine sahiptir.

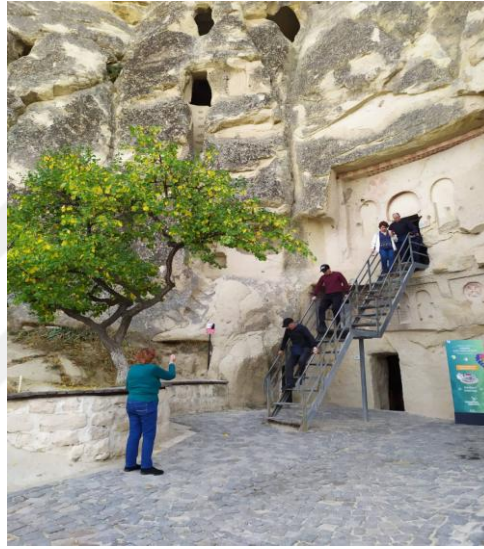
Resim 16: arıklı Kilise, manastır yapısının alt kattaki yemek salonu
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

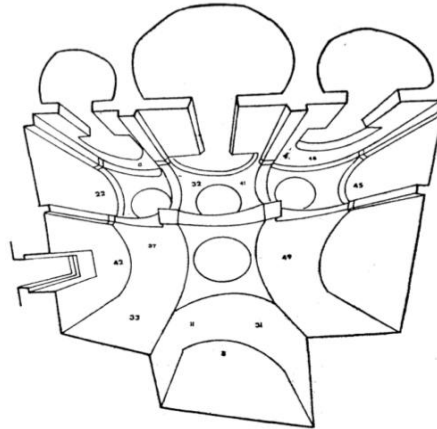
Resim 17: arıklı Kilise yemek salonundaki “Son Akşam Yemeği” tasviri
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Yapının ikinci katındaki kilise, “Kapalı Yunan Haçı” mimarisine sahiptir; ancak diğer “Kolonlu Kiliseler” grubunda incelenen Elmalı Kilise ve Karanlık Kilise’ den farklı olarak batıda köşe kısımları yoktur (Ötüken, 1984: 157). Ayrıca “Kolonlu Kiliseler” içerisinde en küçük kilise bu yapıdır (Tuna ve Demirdurak, 2014: 65). Hz. İsa’ nın yaşamına dair 12 sahne kilise duvarlarında resmedilmiştir; bunlardan üç sahne Hz. İsa’ nın çocukluğuyla, iki sahne yetişkinlik dönemiyle, geriye kalan yedi sahne ise çarmıha kadar uzanan çile süreciyle ilgilidir (Ötüken, 1984: 157). Kilise girişinin tam karşısındaki duvar zemininde bulunan bir ayak izinden dolayı ya da

tasvirlerde sıkça kullanılan sandalet tarzı ifadelerden dolayı “Çarıklı” olarak anıldığı düşünülmektedir. Duvarlarda, “Kutsal Haç” ın iki kez resmedilmesi nedeniyle, kilise “Kutsal Haç Kilisesi” olarak da anılmaktadır. Kilise duvarlarında, hem “Eski Ahit” hem de “Yeni Ahit” anlatılarının boyamaları mevcuttur ve bunlar arasında bir “Eski Ahit” anlatısı olan “İbrahim’ in Konukseverliği” tasviri oldukça iyi durumdadır. Ayrıca kilisenin üç donörü olduğu bilinmektedir. İsimleri “Theognostos”, “Leo” ve “Micheal” olan bağışçılar, elinde “Kutsal Haç” olan ve kutsal hare ile ifade edilmiş bir azizle birlikte kilisede resmedilmiştir (Uysun, 2017: 211).

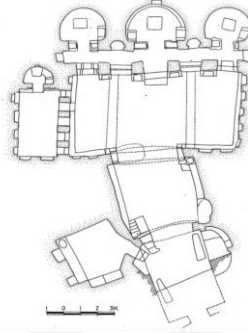
Resim 18: Çarıklı Kilise ve mutfağının dıştan görünümü
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Şekil 12: Çarıklı Kilise yapı planı
Kaynak: (Ötügen)

1.2.11. Tokalı Kilise

Kapadokya Kiliseleri arasında en büyük kaya kiliselerden birisi olan Tokalı Kilise, Eski Kilise (1), Yeni Kilise (2), Parakklesion (3) ve Alt Kilise (4) olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Tokalı Kilise yalnızca Kapadokya’ da değil, Bizans dünyasında var olan duvar boyamama sanatının en iyi örneklerindedir (Jolivet-Lévy, 2011: 132).

Şekil 13: Tokalı Kilise yapı planı
Kaynak: (Epstein)

Eski Kilise bölümü 10. yüzyıla tarihlenmektedir (Tuna ve Demirdurak: 2014, 66). Giriş bölümündeki tonozlu kubbe ve yeraltına doğru inilen bölüm kilisenin ilk inşa edilen yerleridir (Korat, 2018: 205). Eski Kilise tek nef ve beşik tonoz şeklinde kemerli bir tavana sahiptir. Bu bölümün apsis kısmı yüksek ihtimalle Yeni Kilise kısmı inşa edilirken yıkılmıştır (Tuna ve Demirdurak, 2014: 67). Eski Kilise’ nin tavan kısmında Hz. İsa’ nın yaşam döngüsü kronolojik bir sırayla aktarılmıştır. Bu anlatım programıyla farklılık gösteren kilisenin bu bölümünde, Hz. İsa’ nın yaşamı haricinde “Eski Ahit” te geçen peygamberlerin ve bazı azizlerin madalyonlar içinde resmedilmiş tasvirleri mevcuttur (Tuna ve Demirdurak, 2014: 67).

Yeni Kilise 10. yüzyıl sonlarına ya da 11. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir (Tuna ve Demirdurak, 2014: 67). Yeni Kilise, tasvirlerde kullanılan boyama zenginliğiyle ve tasvirlerde kullanılan üslupla Eski Kilise’ den kolaylıkla ayırt edilmektedir. Eski Kilise’ nin bitiş noktası Yeni Kilise’ nin giriş kısmını oluşturmaktadır. Üç apsisli kilise, tek nefli bir yapıya sahiptir. Kilisede bulunan iki kitabe, yapının Başmelekler Manastırı’ na ait olduğunu göstermektedir ve kilise dekorasyonunun Constantine’ in oğulları olan Leo, Constantine ve Nikephoros tarafından sağlandığını ifade etmektedir. Bu isimlerin tam olarak kime ait olduğu bilinmemekle beraber, dönemin

önemli hanedanlık ailelerinden birisi olan Phokas Ailesi'nde bu isimlerin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir (Uysun, 2017: 242). Bu kilisede gözlenen yüksek kalite boyamalar, boyama için kullanılan "lapis lazuli" maddesi, kilise donörlerinin zenginliklerini açıkça göstermektedir (Uysun, 2017: 289).

Alt Kilise kısmının, tarih olarak Eski Kilise ile aynı dönemde inşa edildiği düşünülmektedir. Herhangi bir tasvirin görülmediği bu bölüm üç apsislidir ve mezar bölümüne sahiptir.

Resim 19: Tokalı Kilise'de Yeni Kilise, "Üç Bilge Kral" tasviri
Kaynak: (www.milliyet.com.tr, 2019)

İKİNCİ BÖLÜM

GÖREME VE KAPADOKYA KAYALIK SİT ALANI' NIN UNESCO KÜLTÜREL MİRAS LİSTESİ' NE KABULÜ VE BÖLGE İLE İLGİLİ YAYINLANMIŞ UNESCO PERİYODİK RAPORLARININ İNCELENMESİ

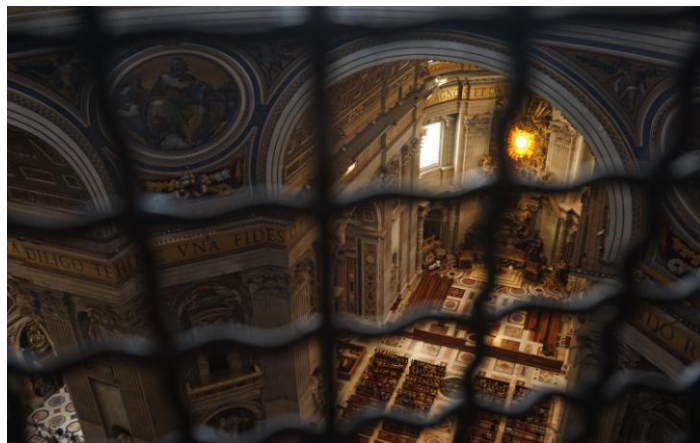
2.1. Kültürel Mirasın Koruması Üzerine Dünya' da ve Türkiye' de Yaşanan Gelişmeler

Tarihin başlangıcında günümüze kadar insanın doğrudan ya da doğayla birlikte yarattığı tüm değerler, binlerce yıllık uygarlıklar tarihi içerisinde bütünsel olarak kültürel miras kabul edilmektedir (Tunçer ve Madran, 2013: 3). Bu değerler bütünü uzun yıllar boyunca farklı açılardan ele alınmış ve farklı zamanlarda koruma altına almak açısından farklı yollar izlenmiştir. Ancak modern anlamda kültürel mirasın korunmasıyla ilgili çalışmaların 20. yüzyıl ile başladığı düşünülmektedir (Tunçer ve Madran, 2013: 3). Kültürel mirasın değer kazanmasını çok eski süreçlere dayanmaktadır; fakat koruma algısının gelişimini özellikle arkeoloji biliminin gelişmesiyle son iki yüzyılda ortaya çıkan kültürel ve siyasal gelişmelerle sistemli hale gelen bir olgu olarak görülmektedir (Çelik, 2016: 19).

Kültürel mirasın korunması adımları özellikle Avrupa Kıtası' nda kendisini gösteren tarihi bir serüvene sahiptir. Özellikle Roma İmparatorluğu' nun yıkılışı ve imparatorluk topraklarında büyük bir güç haline gelen Hristiyanlık olgusu, Roma' dan ya da diğer medeniyetlerden kalan miras unsurları üzerinde dönüşümün ya da tahribatın da başlangıcı olmuştur. Çok tanrılı inancı temsil eden Panteon Tapınağı' nın İ.S. 7. yüzyıl başlarında kiliseye dönüştürülmesi bu duruma verebilecek örneklerdendir.

Özellikle Roma merkezli ve İtalya çevresinde gözlemlenen gelişmelerde, 11. yüzyıl sonrasında da dinin yoğun etkisi gözlemlenmektedir. Rönesans Dönemi' ne kadar Roma, Roma Cumhuriyeti' nin kurulmasıyla özensiz onarımlardan geçmiş, herkesin mermer atölyesi haline gelen bir şehre dönüşmüştür. Bir çok eserin bu dönemde bazen yeri değiştirilmiş bazense bir çok eser tahrip edilmiştir (Tunçer ve Madran, 2013: 5).

Rönesans Dönemi, kültürel miras kavramının korunması ve yeni kültürel değerlerin üretilmesi açısından çok önemli bir süreçtir. “Yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans İtalya’ da doğmuştur. Hareketin başlangıcı için kesin bir tarihlendirme yapmak zor olsa da, genel olarak 14. yüzyılın ortalarında Giotto ile başladığı kabul görmektedir (Coşkun, 2012: 48). Rönesans Dönemi' ne kadar din adamlarının kültürel olgulara karşı kuşkuyla yaklaştıkları görülmektedir. Bu dini algıya karşı ilk özgür hareketlerin İtalya’ da doğduğunu söylemek doğru olacaktır. Rönesans ile birlikte ilk olarak ön plana çıkan anlayış şehir planlamaları olmuştur. Eski yerleşmelerin tekrar düzenlenmesi ve güzelleştirilmesi bu gelişmelerin odağı durumundadır. Rönesans’ ın öncülerinden L. Battista Alberti’ nin düzenleme sürecinde “Bir Roma yapısı varsa korunmalıdır.” düşüncesi, kültürel mirasın korunması adına ilk sav olarak kabul edilmektedir (Tunçer ve Madran, 2013: 7).

Resim 20: Aziz Petrus Katedrali, Vatikan
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

15. yüzyıl, din adamlarının da kültürel mirasın korunması adına adımlar atmaya başladığı önemli bir süreçtir. Gelişen Rönesans hareketlerinin yanında, Katolik

Mezhebi' nin merkezi olan Vatikan' ın dini liderleri Papalar' da, özellikle Roma üzerinde yürüttükler faaliyetlerle bu çağa damga vurmuştur. Bir çok Papa şehirde yaptıkları onarımlar ve temizlemelerle doğrudan ya da dolaylı olarak koruma sürecinde etki sağlamıştır. Ancak Papa II. Pius 1462' de Roma ve çevresindeki tarihi eserlerin taşınmasını ya da yıkılmasını yasaklayan buyruğu ile, koruma eylemleri açısından resmi olarak ilk adımı atan kişi olmuştur (Mumcu, 1969: 55).

Resim 21: Vatikan'dan Roma'ya bakış
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

17. yüzyıl, Fransa Kralı XIV. Louis ile birlikte sanatın merkezinin Fransa' ya kaymaya başladığı önemli bir süreçtir. Fransa' nın Avrupa üzerinde artan gücü kendisini sanatta da göstermiştir ve bu dönemde Roma Şehri' nin bir çok eseri Fransa başta olmak üzere başka ülkelere götürülmüştür. 1624 yılında Papa VIII. Urbanus ile başlayan ve Papa XI. Innocentius, Papa XI. Clementus, Papa Benedictus tarafından yinelenen tarihi eserlerin yurtdışına çıkarılmasını yasaklayan buyruklar, bu dönemde Roma Şehri' nin yüzleştiği durumları özetler niteliktedir (Tunçer ve Madran, 2013: 8).

Resim 22: Louvre Müzesi, Paris
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Özellikle Avrupa Kıtası, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili en somut adımları son iki yüzyılda atmıştır. Başını İtalya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin çektiği Avrupa ülkeleri, yüzyıllarca süren göç dalgaları, iç ya da başka ülkelerle karıştıkları savaşlar, dini etkenler gibi bir çok nedenle kültürel miras unsurları açısından yağmalanmıştır ve tahrip olmuştur ya da yok oluşlara tanıklık etmiştir. Tüm dünyayı geniş çapta etkileyen, ancak özellikle Avrupa Kıtası ve çevresinde cereyan eden I. ve II. Dünya Savaşı kültürel miras üzerinde ortaya çıkan kitlesel bir yıkımın da dönüm noktası olmuştur. Bu anlamda özellikle 19. yüzyılın sonlarından başlayarak 20. yüzyıl süreci boyunca Avrupa Devletleri' nde kültürel mirasın korunması ile ilgili bir çok anayasal düzenlemenin gerçekleştiği görülmektedir (Tunçer ve Madran, 2013).

Kültürel mirasın korunması süreciyle ilgili Osmanlı Dönemi ile başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulmasıyla da devam eden yasal süreçler ve koruma bilinci, Avrupa' daki yaşanan süreçlere göre oldukça geç başlamış bir hareketliliktedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu' nun hükmettiği topraklardaki büyük kültürel zenginlik, müze ve koleksiyon anlayışının yeni bir bilim olarak ortaya çıkan arkeolojiyle birlikte artmasıyla hedef durumuna gelmiş ve İmparatorluk Toprakları adeta açık bir arkeolojik çalışma sahasına dönüşmüştür. Yabancıların, daha doğrusu yabancı yönetimlerin ve destek oldukları araştırmacıların Osmanlı Toprakları' na ve kültürel miras unsurlarına da sömürgeci bir anlayışla baktıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Zeynep Çelik' in 1904- 1913 yılları arasında Newyork Metropolitan Sanat Müzesi' nin müdürlüğünü yapan Pierpont Morgan' ın yazdığı bir mektupla ilgili aktarımı bu durumu oldukça özetler niteliktedir. Morgan, İstanbul' daki

müzedeki eserlerin satılığa çıkarılacağı ile ilgili söylentilerin araştırılması üzerine Paris’ te bulunan Montegue Parker’ a gönderdiği mektupta “Eğer Türkiye başkentini elinde tutabilmek için yüksek bir tazminat ödemek zorundaysa, topu topu 100 Türkten fazlasını ilgilendirmeyen nesnelere vazgeçmeye istekli olabilir.” demektedir (Çelik, 2016: 31).

Özellikle Avrupalı Ülkeler’ in İmparatorluk Toprakları üzerinde kazı yapma ya da eserleri kendi topraklarına taşıma konusunda kendilerini sığdırdıkları mantık, bu miras unsurlarının Osmanlı Kültürü ile alakalı olmayışıdır. Avrupalı Ülkeler, Osmanlı İmparatorluğu’ nun sınırlarına kattıkları toprakları, aynı zamanda yer altı ve yer üstü eserleriyle de ele geçiren emperyal güç olarak görmektedir (Shaw, 2004: 135). Bu ve bunun gibi bir çok anlayışın eşliğinde Osmanlı Toprakları, kültürel miras bilincinin geç ortaya çıkması ve kanuni düzenlemelerdeki yetersizliklerin etkisiyle de özellikle 19. yüzyılda bir çok tarihi eser kaçakçılığının üssü haline gelmiştir.

Resim 23: Semadirek Nike’ si, Louvre Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Osmanlı’ nın tarihinde her ne kadar müzecilik ve eski eserleri koruma eylemleri 19. yüzyılın ortalarına tarihlense de, kimi tarihçiler bu eylemlerin başlangıcını 1723 yılına götürmektedir ve Topkapı Sarayı sınırları içerisinde kalan Aya İrini Kilisesi’ nin savaş ganimetlerinin sergilenmesi amacıyla kullanılmaya başlamasını ilk müzecilik hareketi olarak görmektedir (Shaw, 2004). 1730 yılında Aya İrini tadilatından geçerek sergi alanı tekrar düzenlenmiş ve sergilemenin gerçekleştiği yapı “Darül Eslaha” olarak anılmaya başlanmıştır. Bugün hala “Darül Eslaha” Türk

Müzeciliği' nin öncüsü kabul edilmektedir (Shaw, 2004: 23). 1846 yılı Aya İrini Kilisesi' nin padişahın bazı koleksiyonlarının sergilenmesi amacıyla planlı ve programlı olarak düzenlendiği yıldır. Ahmet Fethi Paşa tarafından gerçekleştirilen bu düzenleme Türk Tarihi' ndeki ilk planlı ve programlı müze çalışması olarak kabul edilmektedir (Shaw, 2004: 43).

Osmanlı İmparatorluğu' nda bu sürece kadar gözlemlenen müzecilik adımlarının kültürel mirası koruma üzerinde ortaya çıkan bir hassasiyet olarak görülmesi oldukça zordur. Müzecilik faaliyetleri bu sürece kadar savaşlarda kazanılan silahların ve kutsal emanetlerin, kimi zaman padişahların özel koleksiyonlarının sergilenmesi durumuyla sınırlı kalmıştır. Oysa aynı süreç içerisinde ülke topraklarının muhtelif yerlerinde bir çok anıtsal yapı yabancı arkeologlar ya da koleksiyoncular tarafından kazılmakta ve önemli eserler yurt dışına kaçırılmaktadır. Bu anlamda bu yüzyılın kültürel mirasın korunması üzerine yapılan çalışmaların yasal zemine oturtulduğu ya da oturtulmaya çalışıldığı dönem olarak görülmesi yerinde olacaktır.

Resim 24: Milos Venüs' ü, Louvre Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Daha önce savaş ganimetlerinin sergilenmeye başlamasıyla Türk Müzeciliği' nin öncüsü durumuna gelmiş olan Aya İrini Kilisesi' ndeki sergi ve faaliyetler 1869 yılında Türk Tarihi' nde eski eserle ilgili çıkarılan ilk yasa ile, Asar-ı Atika, gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde müze “Müze-i Hümayun” adını almıştır ve dönem sadrazamı Ali Paşa Galatasaray Sultanisi' nde öğretmen olan Edward Goold' u müzeye müdür olarak atamıştır. Müze koleksiyonu 1872 yılında Sadrazam Mithat

Paşa tarafından müdür olarak göreve getirilen A. Philip Deither döneminde Kıbrıs' tan gelen bir çok eserle dolmuş ve eserlerin taşınması adına Topkapı Sarayı bahçesindeki Çinili Köşk müzenin yeni binası olması bağlamında düzenlenmiştir. 1880 yılında restorasyon çalışmaları biten Çinili Köşk sergisi halkın ziyaretine açılmıştır. 1882 yılında Deither' in ölümüyle müze müdürlüğüne getirilen Osman Hamdi, müze koleksiyonunun hızla büyümesi durumundan ötürü, yeni bir müze binasının yapılması konusunda Topkapı Sarayı dışında bir alan kazanılmasını sağlamıştır ve yeni müze 1889' da tamamlanmış olmasına rağmen bazı düzenlemeler sonucunda 1891' de ziyarete açılmıştır. Müze koleksiyonu özellikle Osman Hamdi' nin gayretli çalışmalarıyla günden güne büyümüş, başta “Sayda Lahitleri” olmak üzere bir çok önemli eserle dolmuştur. Gelişen müzeye ilerleyen süreçte ek bir bina gereksinimi doğmuş 1908 yılında ek bir kanat yapısı müzeye eklenmiştir ve 1918 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi binası da müze kapsamına alınarak “Şark Eserleri Sergisi” için kullanılmaya başlanmıştır (Çelik, 2016).

Resim 25: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Eski eserlerin korunması kapsamında ve müzenin oluşumunda 1860' lı yıllarda Maarif Nazırı olan Savfet Paşa' nın önemi tüm gelişmeler açısından unutulmamalıdır. Paşa, ülkenin bir çok noktasına bulunan eski eserlerin mutlak suretle ülke sınırlarında tutulması ve başkente gönderilmesi yönünde tezkereler göndermiştir. Yeni müzenin kurulmasıyla ilgili yayınladığı tezkerede “Avrupa müzeleri buradan götürülen nadide eserlerle süslüken memleketimizde bir müzenin kurulmamış olması doğru değildir.” sözleri, Savfet Paşa' nın miras unsurlarının korunması açısından bakış açısını özetler niteliktedir (Shaw, 2004: 106).

Resim 26: Lahit süslemelerinden bir detay, İstanbul Arkeoloji Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

1869 yılı, yeni müze için başlayan süreç için önemli olduğu kadar, imparatorluk sınırlarındaki eski eserleri korumak için yapılan yasal düzenlemeler için de önemli bir başlangıçtır. Yapılan bu düzenlemeler “Asarı Atika” olarak bilinmektedir. İmparatorluğun son yılına kadar 1869, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında toplamda dört kez Asar-ı Atika Nizamnamesi yayınlanmıştır; ancak her düzenlemede içerik ve amaç olarak farklılaşmalar ortaya çıkmıştır.

13 Kasım 1869 yayınlanan ilk Asar-ı Atika toplamda yedi maddeden oluşmaktadır. Yasaya göre, imparatorluk topraklarında arkeolojik çalışma yapmak Maarif Nezareti'nin iznine bağlıdır. Ayrıca bulunan eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaktır, satışı ise ancak imparatorluk sınırları içerisinde mümkündür. Tarihi eserler üzerindeki herhangi bir parçanın koparılması ya da götürülmesi de yasaklanmıştır (Madran, 2013: 57). Ancak yurt dışına çıkarılması yasak olan eserler içerisinde sikkeler hariç tutulmuştur (Çal, 1997: 392). Ayrıca yasada “Asar-ı Atika”nın ne olduğuna dair herhangi bir tanım yoktur (Önge, 2018: 11). 1869 Asar-ı Atika'nın çıkarılış nedeni olarak, bir çoğu imparatorluk sınırlarından götürülen eserlerin Avrupa'da bir çok müzeyi süslediği dönemde, imparatorlukta bir müzenin bulunmaması ya da bu eserleri ortaya çıkaran ve sergileyen bir müzenin olmayışı olarak görülmektedir. Ancak bu yasal düzenlemeyle ilgili kanı yasanın koruma bilincini ve bilimsel kaygıları düşük tutan, detaylara inmeyen ve genel bir çerçevede oluşturulduğudur. Ayrıca yasanın getirdiği bir çok yasaklamalar ve kısıtlamalara rağmen, alınabilecek izinler

konusunda son sözün padişaha ait olması, yasanın uygulanabilirliği açısından da tartışma yaratmaktadır (Karaduman, 2004). Bu durum her türlü çabaya rağmen bir çok eserin yurt dışına çıkarılışının engellenememesi durumunu ortaya çıkarmıştır.

Resim 27: Aziz Marco Atları (İstanbul Hipodrom Atları), Venedik
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

1874 Asar-ı Atika' sını Dethier' in müze müdürlüğüne getirilmesinden hemen sonra yeni müze müdürünün çabalarıyla çıkarılmış yasal bir düzenlemedir. Bu yasal düzenleme her ne kadar imparatorluk topraklarında ki miras unsurlarını koruyor gibi görünse de bu unsurların yurt dışına çıkarılışını genel anlamda engelleyememiştir (Shaw, 2004: 110). 1974 Asar-ı Atika' sını ilk defa eski eser tanımlamasının yapıldığı yasal düzenlemedir (Önge, 2018: 2012). Bu düzenleme geçmişten gelen her türlü unsuru tarihi eser olarak görmektedir. Hatta madeni paralar bile ilk defa bu yasayla beraber tarihi eser statüsüne alınmıştır (Shaw, 2004: 111). 1874' te çıkarılan nizamname yasal düzenlemelerin yanında imparatorluk içerisinde başka bir ihtiyacın giderilmesi için gereken düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. İmparatorluk sınırlarında antikite konusunda uzmanlık seviyesinin yetersiz oluşu, uzman yetiştirmek adına okul kurulması konusunda yasal düzenlemelerin ve mevzuat hazırlanmasının da önünü açmıştır. Yapılan mevzuatın tüm işlevi bir kaç yıl içerisinde Sanayi- i Nefise Mektebi' ne aktarılmıştır (Çelik, 2016: 44). Nizamnamede tarihi eser ya da eski eser tanımında daha çok, bulunan eski eserlerin kime ait olduğu konusu üzerinde durulmuştur. Özellikle dış ülkelerin baskıları sonucunda çıkarılan bu ikinci nizamname herhangi bir arazi içerisinde çıkarılan tarihi eserleri üçe bölerek devlete, toprak sahibine ve çıkarılan kişiye ya da kişilere pay etmektedir (Karaduman, 2004). Ayrıca toprak sahibi de dahil olmak üzere eserin yurt dışına çıkarılması

konusunda hiçbir yasal kısıtlama yoktur. Ayrıca nizamname kazı yapılacak alanda, toprak sahibinin iznini şart koşmaktadır. İbadethanelerde, medreselerde, yollarda ve mezarlarda kazı yapılması bu düzenleme ile yasaklanmıştır (Shaw, 2004: 113).

1884 Asar- 1 Atika' s1, 1882 yılında müzenin yeni müdürü olarak göreve gelen Osman Hamdi' nin çabalarıyla çıkarılmıştır. Bu nizamname kendisinden önceki yasal düzenlemelere göre daha katı ve kapsamlı özellikler taşıyan üçüncü Asar-1 Atika' dır. Nizamname, eski eserleri imparatorluk topraklarında bulunan ve eski medeniyetlerden kalan her şey olarak tanımlamaktadır ve bu eserlerin hepsini devlete ait görmektedir (Çelik, 2016: 44). Bir önceki nizamnamede ülke topraklarında kazı yapmak isteyenlerin, mevcut toprakları satın alabilme ve dilediği gibi çalışma yapabilme hakları mevcuttur. Ancak 1884 Asar- 1 Atikas1, bu durumu ortadan kaldırarak hem devlet arazisinde hem de özel arazilerde çıkarılan tüm eski eserlerin devlete ait olduğunu belirtmektedir (Shaw, 2004: 148). Mevcut düzenleme sahip olduğu sert maddelere rağmen bazı kazı çalışmalarını kontrol altında tutabilse de, bürokratik bağlantılar sayesinde, hatta sultanın bizzat kendi izniyle bir çok eski eserin yurt dışına çıkarılmasının önüne geçilememiştir. Sultan II. Abdülhamit' in Almanya Kayzeri I. Wilhelm ve Avusturya İmparatoru I. Franz Joseph ile yakın ilişkileri bu yasanın bir çok zaman uygulanamaz duruma gelmesine neden olmuştur (Shaw, 2004: 155).

Resim 28: İskender Lahdi' nden bir detay, İstanbul Arkeoloji Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son Asar-1 Atika' s1 23 Nisan 1906 yılında yayınlanmıştır ve bu yasal düzenleme Cumhuriyet Dönemi' nde de kullanılarak

varlığını 1973 yılına kadar sürdürmüştür. 1906 Asar-ı Atika' sını kendinden önceki düzenlemelerle karşılaştırıldığında oldukça kapsamlı ve detaylı olarak hazırlanmıştır. Nizamname, 1884 Nizamnamesi' nde olduğu gibi eski eserlerin sahibinin her koşulda devlet olduğunu belirtmektedir. Ayrıca eski eserlerin tanımlaması yapılırken oldukça detaylı bir tanımlama izlenmiştir. Bir önceki nizamnamede geçen, imparatorluk topraklarında daha önce yaşamış medeniyetlerin bıraktığı her türlü eseri eski eser olarak gören madde aynen tekrar etmiş ve buna verilecek örnekler detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Bu duruma ek olarak İslam eserleri de bu nizamnamede eski eserler olarak ele alınmıştır (Shaw, 2004: 169).

Resim 29: Ağlayan Kadınlar Lahdi, İstanbul Arkeoloji Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Osmanlı İmparatorluğu' nda kültürel mirası koruma üzerine yaşanan gelişmelerde Osman Hamdi her zaman özel bir yer tutmaktadır. Özellikle müze müdürlüğü boyunca eski eserlerin korunması için gösterdiği çaba, yasal düzenlemelerdeki rolü ve müzeye kazandırdığı eserler tarihimiz açısından çok önemli yer tutmaktadır. Osman Hamdi "Müzem için katlanamayacağım hakaret yok." sözleriyle aslında işine duyduğu bağlılığı göstermektedir (Çelik, 2016: 45). Yeni müzenin inşası, başta İskender Lahdi ve Ağlayan Kadınlar Lahdi olmak üzere Sidon' dan getirilen eserler, 1884 ve 1906 Asar-ı Atika' ları, sanat okulunun kurulması bizzat Osman Hamdi etkisiyle ortaya çıkmış tarihi gelişmelerdir. Osman Hamdi küçük bir koleksiyonu olan müzeyi, imparatorluğun her noktasıyla ilintili eserlerle dolu bir müzeye dönüştürmüştür (Shaw, 2004: 122).

Resim 30: İstanbul Arkeoloji Müzesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Osmanlı İmparatorluğu sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, büyük bir savaştan yeni çıkmış, genç nüfusunun büyük çoğunluğunu kaybetmiş durumdadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eski eserlerle ilgili koruma mevzuatı üzerine 1906 Asar-ı Atika' sını kullanılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde eski eserlerin mülkiyeti, korunması, bakım ve onarımı çeşitli kurumlara verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı bu kurumlardan bazılarıdır. 1931 yılında yeni Türk Devleti' nin kökenlerini araştırmak adına Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Bu kurumun kurulmasının sonrasında Ahlatlıbel, Alacahöyük, Alishar ve Boğazköy mevkilerinde arkeolojik kazılar yapılmıştır (Madran, 2013: 63). Cumhuriyetin ilk yıllarına bakıldığında eski eserlerin korunması adına atılan bir diğer önemli adım 1932' de oluşturulan Anıtlar Koruma Komisyonu' dur. Komisyonun amacı onarılacak eserlerin saptanması ve bütçe olanaklarını göz önünde bulundurarak eserlerin onarılmasını sağlamasıdır (Madran, 2013: 62). 1924 yılından itibaren Evkaf Umum Müdürlüğü Türk- İslam Eserleri' nin korunması ve onarılması konusunda söz sahibi durumundadır. Bu kurum 1922- 1932 yılları arasında 3788 eseri onarmıştır ve bu yapılardan onarımı ilk sağlanan Ayasofya olmuştur (Madran, 2013: 61).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950' li yıllara kadar olan süreci incelendiğinde ağırlıklı olarak yapım ve onarım işlerinin koruma politikalarında büyük yer tuttuğu

görülmektedir. Ancak bu süreç boyunca kültürel mirası koruma misyonunu birden fazla kuruma dağıtılma ve bütçe olanaklarının azlığı koruma faaliyetlerinde görülen olumsuz gelişmelerin de temelini oluşturmaktadır. Zira cumhuriyetin ilk 30 yılında koruma ve onarım faaliyetlerine genel anlamda ayrılan bütçe, genel bütçenin ortalama %0.025' lik kısmını tutması bu durumu açıklar niteliktedir (Madran, 2013).

1950' li yıllar Türkiye'de bir çok değişimi de yanında getirmiştir. Bu dönem Türkiye' de çok partili sisteme geçişin sağlandığı dönemdir. Aynı süreçte Türkiye Cumhuriyeti Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Ülkeleri ile bu dönemde siyasi ilişkilerde yakınlaşmaya başlamıştır. Ortaya çıkan siyasi gelişmeler ve değişimler kendisini kültürel mirasın korunması hususunda da göstermiştir. Bu doğrultuda atılan adımlardan ilki "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" nun 1951 yılında kurulmasıdır. Bu kurul varlığını 1983 yılına kadar sürdürmüştür (Madran, 2013: 65).

1960'lı yıllar Türkiye' de sanayileşme ve kentleşmenin etkisini yoğun oranda gösterdiği bir süreç halini almıştır. Bu doğrultuda artan faaliyetler tarihi kent dokularında ve kalıntılarında tahribatı ciddi oranda arttırmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005: 22).

Kültürel mirasın korunması açısından atılan önemli adımlardan bir diğeri 1973 yılında gerçekleşmiştir. 1973 yılı, Cumhuriyet tarihinin eski eserleri koruma amaçlı üretilen ilk yasal düzenlemesi olan 1710 sayılı yasanın çıkarıldığı yıldır. Yasa, korunacak bütün anıtları, çevrelerini ve sit alanları devletin malı olarak görmektedir; Koruma ve kullanma koşullarının belirlenmesinde GEEAYK' yı ve Milli Eğitim Bakanlığı' nı sorumlu göstermektedir; Tüzel ya da özel kişilerin elinde bulunan arkeolojik sahaların kamulaştırılmasını ya da takas yoluyla devlet eline alınmasını ön görmektedir ve taşınmaz eski eserlerin özel sahiplerinin eserler üzerinde bakım ve onarım konusunda eksikliği varsa, bu eserlerin kamulaştırılması ya da sahibine maddi ve teknik destek sağlanmasını yasalaştırmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005: 22). Her ne kadar 70' li yıllar, devletin eski eserlerin korunması üzerine oluşturduğu yasal düzenlemeler açısından önemli bir yer tutsa da, önceki dönemlerde yaşanan kısıtlı bütçe probleminin bu dönemde de devam ettiği görülmektedir. Devlet politikalarında

sanayileşme, altyapı ve kentleşme öncelikli olma durumunu korumuştur ve bu dönemde kısıtlı onarım ve bakım işlemleri haricinde eski eserler hususunda ileri gidilememiştir.

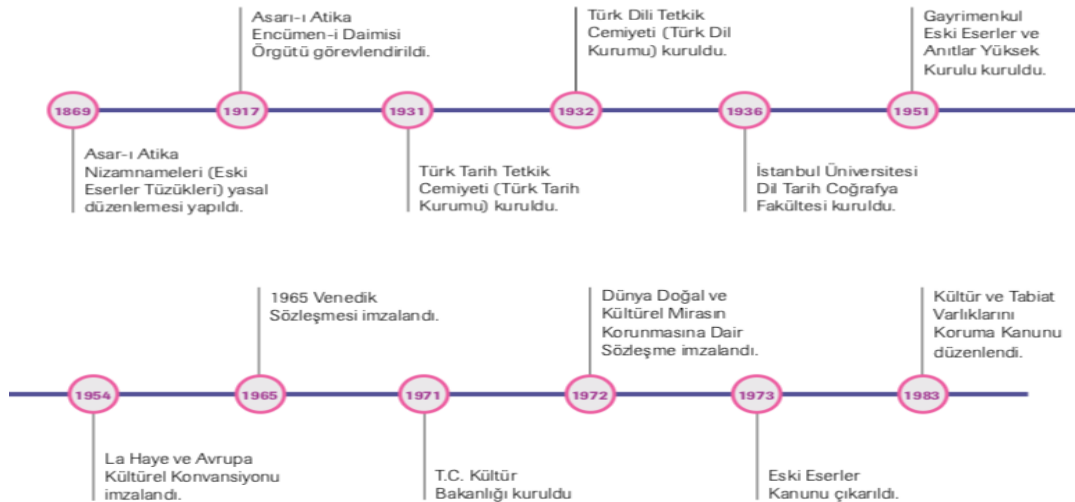
1980' li yıllar Türkiye için yeni bir dönüm noktasıdır. 12 Eylül 1980 Türkiye için her anlamda yeni bir sürecin başlangıcıdır. Askeri ihtilalin getirdiği değişim, 1982 Anayasası ile kendisini göstermiştir. 1982 Anayasası' nın 63. Maddesi ile ilk defa kültür ve tabiat varlıkları anayasal olarak korunma altına alınmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005: 23). 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunu çıkarılmıştır ve 1710 sayılı kanundan farklı olarak yasa Kültür Bakanlığı' nı kültür varlıklarının tespiti, korunması, kamulaştırılması ya da maddi ve teknik destek sağlanması konusunda sorumlu kılmıştır. Aynı yasa GEEAYK' nin varlığını fiili olarak sonlandırmıştır (www.mevzuat.gov.tr, 2019). Yasa öncesi GEEAYK' nin 25-30 kent içerisinde çeşitli alanları sit olarak ilan etmesi ve koruma altına alması, bu şehirlerde yürütülen imar çalışmalarıyla çatışmaktadır (Madran, 2013: 67). Netice olarak bu kurum 2863 sayılı yasayla beraber görev ve yetkilerini Kültür Bakanlığı' na aktararak kaldırılmıştır. Yine Türkiye, 1972 yılında UNESCO tarafından kabul edilen Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme' ye meclis kararıyla 1982 yılında taraf olma kararı almıştır ve bu karar 1983 yılında resmen yürürlüğe girmiştir. Bu kararın ardından Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, İstanbul' un Tarihi Alanları, Göreme ve Kapadokya 1985 yılında, Hattuşa: Hitit Başkenti 1986 yılında, Nemrut Dağı 1987 yılında, Hieropolis-Pamukkale ve Xanthos-Letoon 1988 yılında Dünya Miras Listesi' ne kabul edilmiştir (www.unesco.org.tr, 2019).

80' li yıllar Türkiye'nin gelişen turizm anlayışı açısından da önem arz etmektedir. Turizm teşviki beraberinde konutlaşmayı da getirmiş ve özellikle Akdeniz ve Ege Kıyıları' nda turizm amaçlı artan faaliyetler kültürel miras unsurlarının korunması konusunda zorlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle yığın turlarla ortaya çıkan konaklama ve diğer ihtiyaçlar, yeni yapılaşmaların ve imar çalışmalarının da önünü açmıştır. Bunun yanında kültürel miras sahalarının ya da başka deyişle sit alanların, müzelerin ve benzeri yerlerin kaldırabileceğinden çok ziyaretçi döngüsüyle yüzleşmesi miras unsurları açısından olumsuz gelişmelerdir. Turizm faaliyetlerinin günümüze dek gelmiş olan eylemleri, ekonomik girdiler ve iş sahası açısından çok

önemli bir yer tutsa da bir çok araştırmacı tarafından hala tartışılmaktadır. Özellikle turizm politikalarındaki plansızlık, yapılaşmanın tam anlamıyla kontrol altında tutulamaması ve turizm noktalarında gerçekleştirilen çeşitli opsiyonel eylemler bu tartışmaların odağı durumundadır.

1990' lı yıllar, koruma politikaları açısından eleştirilerin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemle ilgili genel eleştirileri kısaca istikrarsız koruma politikaları, çarpık kentleşme faaliyetleri, halkın miras unsurları hakkındaki bilinç düzeyinin düşüklüğü ve turizm teşviki maksadıyla miras unsurlarının amacı dışında kullanılması ya da kullandırılması olarak sıralanmaktadır (Dağıstan Özdemir, 2005). Ancak 90' lı yılların sonlarına doğru toplumsal bilinci arttırmak adına izlenen faaliyetler, koruma adına sivil toplum örgütlerinin sayısındaki artış ve yerel yönetimlerin bu hususta artan duyarlılığı olumlu gelişmeler olarak görülmektedir (Dağıstan Özdemir, 2005).

Koruma faaliyetleri üzerinde artan eleştirilere bağlı olarak 2004 yılında 5226 sayılı yasa çıkarılmıştır ve 2863 nolu yasada değişikliklere gidilmiştir. 5226 nolu yasa, 1983 yılında çıkarılmış olan 2863 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası' nda değişikliklere gidilmesi için çıkarılmıştır (www.resmigazete.gov.tr, 2019). Yeni düzenlemeler her ne kadar hala tartışılsa da temel olarak şehircilik, planlama ve koruma amaçlı imar planı kavramları etrafında şekillenmiştir (Dağıstan Özdemir, 2005: 25).

Şekil 14: Türk Tarihi'nde kültürel mirası koruma maksadıyla yaşanan tarihi süreçler

Kaynak: (İSMEP)

2.2. Kültürel Mirası Koruma Amacıyla Kurulmuş Ulusal ve Uluslararası Bazı Kuruluşlar

Gelişen ve değişen dünyada, artan nüfusun getirdiği ihtiyaçlar ve yakın dönemde gerçekleşen ve tüm dünyayı şiddetle etkileyen savaşlar kültürel mirasın her unsurunu tehdit etmiş ya da yok etmiştir. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları sonucunda ortaya çıkan tahribat, dünyada yok olmaya başlayan kültürel yapının korunması ve yaşatılması adına tedbirler alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu anlamda hem uluslararası örgütler hem de ulusal örgütler zaman içerisinde kurulmuştur ve çeşitli yollarla kültürel unsurların korunması adına faaliyetler sürdürmüştür ve sürdürmektedir. Bu kısımda bu yapıları uluslararası ve ulusal olmak üzere iki farklı bölümde incelemek daha faydalı olacaktır.

2.2.1. Koruma Amaçlı Uluslararası Bazı Kuruluşlar

UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu ismiyle 1946 yılında kurulmuştur. Türkiye bu örgütün kurucu ilk 10 üyesinden birisidir ve 1946 yılında UNESCO Sözleşmesi Türkiye tarafından onanmış ve yasallaşmıştır (www.unesco.org.tr, 2019).

ICOMOS, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ismiyle 1965 yılında Varşova' da kurulmuştur. Temel amacı tarihi anıtlar ve sitler hakkında korumaya ve değerlendirmeye yönelik teknikler, ilkeler ve siyasetler geliştirmektedir. ICOMOS Türkiye Komitesi 1974 yılında kurulmuştur (www.icomos.org.tr, 2019).

ICCROM, Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi ismiyle 1959 yılında Roma' da kurulmuştur. Kuruluş, kültürel miras hakkında eğitim, bilgilendirme, araştırma ve teknik yardım konularını amaç edinmektedir (www.iccrom.org, 2019).

Europa Nostra, 1963 yılında kurulan organizasyon Avrupa' nın doğal ve kültürel mirasını korumayı ve tanıtmayı amaçlamaktadır. Türkiye oluşumun üyesidir (www.europanostra.org, 2019).

Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği, 1999 yılında Strasbourg’ da Avrupa Konseyi bünyesinde kurulmuştur. Birlik Avrupa’ daki tarihi kentlerin gereksinimlerinin karşılanması, kamunun kültürel miras kavramı hakkında bilinçlendirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye birliğin asil üyelerindedir (www.historic-towns.org, 2019).

COE, Avrupa Konseyi arkeolojik mirasın korunması ve geliştirilmesi, Avrupa’ nın ortak mirasına olan ilginin artırılması, kültürel mirasa ait bilginin herkes tarafından kullanılabilmesi için programlar oluşturulması gibi amaçlara sahip teknik yardım ve danışmanlık programı yürütmektedir (Özgönül, 2013: 45).

Avrupa Birliği, Avrupa’ da bulunan kültürel mirasın korunması, tanıtılması, öğretilmesi ve koruma bilincinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir (Özgönül, 2013: 45).

2.2.2. Koruma Amaçlı Bazı Ulusal Kuruluşlar

Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihi ve kültürel öğelerin tahribini veya yok olmasını önlemek amacındadır (www.ktb.gov.tr, 2019). Kültürel miras unsurlarının korunması adına tedbirler almak ya da aldırarak, denetimini yapmak ya da kamu kuruluşlarına, belediyelere ve valiliklere yaptırtmak bakanlığın görevidir (Kılıççöte, 2013: 129).

Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakıflara ait yurtiçi ve yurtdışındaki unsurların tespiti, tescili, onarılması ve restorasyonu, mülkiyeti el değiştirmiş vakıf kültür varlıklarının kamulaştırılarak onarımı ve yaşatılması durumlarını amaçlayan kurumdur. Kurum vakıflar meclisi, merkez teşkilatı ve taşra teşkilatı olmak üzere üç ana birimle yönetilmektedir (Kılıççöte, 2013: 134).

TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kuruluşu Cumhuriyet’ in ilk yıllarına dayanan Milli Saraylar Daire Başkanlığı aracılığıyla kültürel mirasın korunması konusunda görev almaktadır. Başkanlığa bağlı saray, köşk, kasır, müze ve tarihi fabrikalar bu kurum tarafından korunmakta, onarılmakta, restore edilmekte ve

müze olarak işletilmektedir. Milli Saraylar Daire Başkanlığı bünyesinde üç saray, üç köşk, beş kasır, üç müze ve iki fabrika bulunmaktadır (www.millisaraylar.gov.tr, 2019).

Resim 31: Restorasyonu TBMM tarafından gerçekleştirilen Patara Antik Şehri Meclis Binası

Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Milli Savunma Bakanlığı, kendi idari denetiminde bulunan ya da sınır bölgelerinde ve askeri yasak bölgelerde bulunan kültürel miras unsurlarını korumak ve yaşatmaktan sorumludur (Kılıççöte, 2013: 143).

KUDEB, Koruma Uygulama ve Denetim Büroları il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı' nca izin verilen belediyeler bünyesinde kurulan, kültür varlıklarıyla ilgili işleyişi yürütmek, denetlemek ve korumak amacıyla kurulmuş kuruluşlardır (kvmgm.ktb.gov.tr, 2019).

Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Sanat Yapıları Daire Başkanlığı' na bağlı Tarihi Köprüler Şubesi Müdürlüğü 2003 yılında kurulmuştur. Kuruluş kültür varlığı olarak tescil edilmiş olan tarihi köprülerin bakım ve onarımını üstlenmektedir (Kılıççöte, 2013: 144).

TİKA, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı 1992 yılında kurulmuştur. Kuruluşun amacı yurtdışındaki kültürel miras unsurlarımızın korunması, yapımı ve

onarımıdır. 2018 yılında çıkarılan yasa ile Kültür ve Turizm Bakanlığı' na bağlanmıştır (www.tika.gov.tr, 2019).

Üniversiteler, sahip oldukları ön lisans ve yüksek lisans programlarıyla kültürel mirasın korunmasında görev alan kuruluşlardır (Kılıççöte, 2013: 147). Kültürel Miras, Mimari Restorasyon Yüksek Lisans programları ve Mimari Restorasyon, Restorasyon ve Konservasyon Ön Lisans programları bu kuruluşlara örnektir.

STK, sivil toplum kuruluşları Türkiye' de kültürel miras unsurlarıyla ilişkili izlenen süreçlere yön vermeye çalışmaktadır . Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ), Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı (TASK), Tarih Vakfı, Tarihi Kentler Birliği , Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER) bu anlamda Türkiye' de kurulmuş sivil toplum kuruluşlarıdır (Kılıççöte, 2013).

2.3. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı'nın UNESCO Kültürel Miras Listesi' ne Kabulü

UNESCO, temelde kültürel mirasın korunmasını amacıyla, Birleşmiş Milletler (BM) nezrinde 1946' da kurulan ve açılımı "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü" olan uluslararası organizasyondur (www.unesco.org, 2019). Bir diğer deyişle UNESCO eğitimde, bilimde ve kültürde yürütülen uygulamalarda güvenliğin ve barışın sağlanması amacıyla kurulmuştur (Valderrama, 1995: 25). Özellikle I. Dünya Savaşı' nın ortaya çıkardığı tahribat kültürel mirasın korunması fikrini ortaya çıkarmıştır (Ürün, 2016: 4). Bu amaçla hem kültürel hem de doğal alanların korunmasına dair, 16 Kasım 1972' de UNESCO taraf devletleri tarafından "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması" sözleşmesi kabul edilmiştir (www.unesco.org.tr, 2019).

Türkiye, 16 Kasım 1972'de Paris'te imzalanan *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi*' ne 16 Mart 1983' de taraf olmuştur. Türkiye bu sözleşmeye taraf olarak, kendi topraklarındaki kültürel unsurları korumayı ve gelecek nesillere aktarmayı kabul etmiştir (Oğuz, 2016: 10).

UNESCO tarafından listeye kabul edilen kültürel miras unsurları üzerinde UNESCO'nun miras listesine kabul veya listeden çıkarma durumları haricinde herhangi bir yasal yaptırım söz konusu değildir. Ancak bu listeye giren unsurlar için UNESCO Kültürel Miras Listesi'nde olmanın önemli bir etiket olduğu aşikardır. Ayrıca ülkelerin bu sözleşmenin tarafı olarak sözleşme metnine sadık kalacakları sözünü verdikleri düşünülürse, bu durum taraf olan ülkeler için uluslararası bir prestij konusu haline geldiği de kabul edilebilir (Akipek, 2001: 38). Bu listeye kabul edilmiş kültürel unsurlar, buldukları yeri cazibe merkezi haline de getirmektedir ve özellikle turizm hareketleri için bir faaliyet noktası haline dönüştürmektedir. Böylelikle ziyaretçilerin kültürel miras unsurunu tanıma, kabullenme ve gelecek kuşaklara aktarma bilinci ortaya çıkmakta ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından fayda sağlanmaktadır (Somuncu ve Yiğit, 2009).

UNESCO Kültürel Miras Listesi'nde, 2020 yılı itibariyle toplamda 1121 Dünya Miras Alanı olarak kabul görmüştür (whc.unesco.org, 2020).

UNESCO, kültürel mirası bir grup ya da toplum tarafından geçmişten günümüze kadar gelmiş, hala varlığını sürdüren ve gelecek nesillere fayda sağlayacak nitelikte insan yapımı fiziksel kalıntılar ve somut olmayan niteliklerden oluşan bir yapı, miras olarak tanımlamaktadır (whc.unesco.org, 2019). Bu anlamda kültürel miras, tarih, kültür ve kimlikle alakalı somut ve somut olmayan değerlerin tümünü ifade etmektedir (İSMEP, 2014: 11). Yine UNESCO, somut kültürel mirası ise gelecek için korumaya değer tarihi yerler, anıtlar, insan yapımı yapılar olarak görmektedir (whc.unesco.org, erişim tarihi: 17.02.2019). Buradan yola çıkarak somut kültürel miras anıtlar, sitler, köprüler, eski paralar, fotoğraflar, resimler, heykeller gibi taşınır ve taşınmaz bir çok unsuru içermektedir (Dönmez ve Yeşilbursa, 2014). Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) ise toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar anlamına gelmektedir (Oğuz, 2009: 56).

UNESCO kültürel mirasın korunması konusunda birden fazla bağlaışık resmi

organizasyona sahiptir. Bunlar “Uluslararası Müzeler Birliği (ICOM)”, “Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM)”, “Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS)” şeklinde danışma organlarıdır (şentürk, 2012: 28). ICOM kültür varlıklarının korunması amacıyla 1946 yılında, ICCROM kültür varlıklarının onarılması amacıyla 1959 yılında, ICOMOS ise tarihi alanların ve sitlerin korunması, sürdürülmesi amacıyla 1965 yılında UNESCO tarafından kurulmuştur (Köz, 2014: 9). Bu örgütler UNESCO’ nun taraf ülkelerine talep edildiğinde danışma hizmeti de vermektedir (Ürün, 2016: 39).

UNESCO Kültürel Miras Listesi’ nde somut kültürel miras unsuru olarak Türkiye’ den toplamda 18 unsur kabul görmüş ve bir çok unsur da aday statüsünde (geçici liste) beklemektedir. Türkiye’ nin UNESCO somut kültürel miras listesinde yer alan değerleri şu şekildedir (<http://www.unesco.org.tr>, 2019):

1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
2. İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul) 1985
3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
5. Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
6. Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
8. Safranbolu şehri (Karabük) 1994
9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
15. Efes (İzmir) 2015
16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
17. Aphrodisias (Aydın) 2017
18. Göbekli Tepe (şanlıurfa) 2018

UNESCO' nun Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması' na dair sözleşmesinde, kültürel miras ve doğal miras olarak kabul edilecek unsurları şu şekilde tanımlamaktadır (www.unesco.org.tr, 2019):

Madde 1- Bu sözleşmenin amaçları bakımından aşağıdakiler "kültürel miras" sayılacaktır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Madde 2- Bu Sözleşmeye göre aşağıdaki eserler “doğal miras” sayılacaktır:

Estetik veya bilimsel açıdan istisnâ evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Bilim veya muhafaza açısından istisnâ evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnâ evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Kültürel ve doğal mirası bu şekilde tanımlayan UNESCO, aynı sözleşmedeki üçüncü bir madde ile taraf ülkelere şu sorumluluğu yüklemektedir:

Madde 3- Yukarıda 1. ve 2. maddelerde belirtilen ve kendi toprakları üzerinde bulunan çeşitli varlıkları saptayıp belirlemek bu sözleşmeye taraf olan her devlete ait bir sorumluluktur.

Sözleşmenin 1. ve 2. maddelerindeki unsurlardan tamamına ya da bir kısmına sahip taraf ülkeler, bu bölgelerin saptamasını yaptıktan sonra, adaylık için UNESCO' ya başvuru yapabilmektedir.

Şekil 15: UNESCO Amblemi
Kaynak: (www.unesco.org.tr)

Dünya Mirası Listesi' ne dâhil olabilmek için, söz konusu alanların üstün evrensel değere sahip olması ve belirtilen 10 seçim kriterinden en az bir tanesine sahip olması gerekmektedir. Bu kriterler şu şekildedir (kvmgm.ktb.gov.tr, 2019):

1. İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması;
2. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi;
3. Yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi;
4. İnsanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması;
5. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlerle has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması;

6. Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir);
7. Üstün doğal fenomeni veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi;
8. İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dâhil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması;
9. Karada, tatlı suda, kıyısal ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi;
10. Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dâhil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi.

Belirtilen kriterler arasında:

- 7-10. Kriterleri taşıyan alanlar Doğal Miras,
- 1- 6. Kriterleri taşıyan alanlar Kültürel Miras,
- Hem doğal hem de kültürel özellik taşıyan miraslar Karma Miras olarak değerlendirilmektedir (www.unesco.org.tr, 2019).

1985 yılında Dünya Mirası Listesi' ne kabul edilen Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanları bu listeye hem kültürel hem de doğal bir değer olarak kabul edilmiştir. Kabul kriterlerinde belirtilen ölçütlerden 1, 3, 5 ve 7 numaralı ölçütleri karşılayan bu bölge, ölçütler açısından şu şekilde değerlendirilmektedir (whc.unesco.org, 2019):

1. *Kalite ve yoğunluklarından dolayı Kapadokya'nın kayalık mabetleri , ikonoklazm (725-842) sonrası Bizans sanatının yeri doldurulamaz tanıklığını sunan sanatsal bir başarıyı oluşturmaktadır.*
3. *Kaya yerleşimleri , köyler, manastırlar ve kiliseler, Bizans İmparatorluğu'nun bir ilinin 4. yüzyıl ile Selçukluların (1071) gelişi dönemleri arasındaki eski*

imajını sürdürmektedir. Bundan dolayı Bölge, yok olmuş bir medeniyetin önemli kalıntılarına sahiptir.

5. Kapadokya, doğal erozyon ve daha yakın dönemlerde de turizmin bileşik etkisi altında zarar gören geleneksel insan yerleşiminin korunmasız seçkin bir örneğidir.

7. Çarpıcı biçimde erozyonun gücünü gösteren görülmeye değer manzarasıyla Göreme Vadisi ve çevresi, müthiş güzelliğe sahip ve Bölge'nin kültürel öğeleriyle etkileşmiş peri bacası şekilleri ve erozyondan oluşan diğer şekillerin dünya çapında meşhur ve erişilebilir görüntüsünü barındırmaktadır.

2.4. UNESCO Periyodik Raporlama Süreci ve Raporlama Amaçları

Taraf ülkeler topraklarındaki Dünya Mirası varlıklarının korunma durumlarını da içeren Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanması durumuna ilişkin Dünya Mirası Komitesi'ne her altı yılda bir periyodik rapor sunmaya davetlidirler (Demirçivi, 2017: 96). UNESCO bu raporlamalarla Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanabilmesi açısından dört önemli konuya hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Bu konular şu şekildedir (Demirçivi, 2017: 95):

- *Taraf ülkenin Dünya Mirası Sözleşmesi'ni uygulamasının değerlendirilmesini sağlamak;*
- *Dünya Mirası Listesi'ndeki varlıkların zaman geçtikçe Dünya Mirası değerlerinin sürdürülüp sürdürülmediğinin değerlendirilmesini sağlamak;*
- *Dünya Mirası varlıklar hakkında değişen koşulların ve varlıkların korunma durumlarının kayıt altına alınması için gereken güncel bilgiyi sağlamak;*
- *Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanması ve Dünya Mirası'nın korunmasına ilişkin bölgesel iş birliği ve taraf ülkeler arasında bilgi ve tecrübe değişimine imkân verecek bir mekanizma sağlamak.*

Dünya Mirası Komitesi, işbirliğini daha sağlam kılmak adına bölgesel çalışmalara ve raporlamalara önem vermektedir. Taraf ülkeler kendi bölgelerine göre stratejiler geliştirir. Komite periyodik raporlamaları önceden belirlenmiş 6 yıllık süreçler çerçevesinde incelemektedir. Bu dönemler şu şekildedir (Demirçivi, 2017: 96):

- Birinci dönem: 2000-2006
- Değerlendirme yılı: 2007

- İkinci dönem: 2008-2015
- Değerlendirme dönemi: 2015-2017
- Üçüncü dönem: 2017-2022

UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi' ne taraf olan ülkeler, kendi sınırları içerisindeki miras unsurlarını korumak, yaşatmak ve izlemek durumundadır. Aynı şekilde periyodik raporlamaları yapma sorumluluğu da taraf ülkelerindedir. Bu anlamda bu ülkeler raporlamalar esnasında UNESCO' dan ve bağlı birliklerden uzman isteyebilirler ya da eğer kabul ederlerse UNESCO tarafından uzman ataması yapılabilir. UNESCO' ya bağlı Dünya Mirası Komitesi ve Sekreterliği, yazılmış olan raporları incelemektedir ve cevaplamaktadır. Periyodik raporlama süreci UNESCO tarafından şu şekilde belirlenmiştir (Demirçivi, 2017: 96):

1. Dünya Mirası Komitesi, altı yıllık periyodik raporlama dönemleri belirler.
2. Taraf ülkelerin , yetkili kurumların ve bölgesel uzmanların katılımları , raporları hazırlamada taraf ülkelere yardım , taraf ülkeler arasında tecrübe değişimi ve raporların bölgesel bağ lamda analizlerini sağlamak ve Dünya Mirası Raporu' nun bölgesel durumunu hazırlamak için bölgesel stratejiler uygulamaya konur.
3. Dünya Mirası Raporu' nun bölgesel durumu sunulur.
4. Dünya Mirası Raporu' nun bölgesel durumu , Dünya Mirası Komitesi tarafından incelenir.
5. Dünya Mirası Komitesi , Dünya Mirası Raporu' nun bölgesel durumuna bakarak taraf ülkelere tavsiyeleri b elirler, kendi karar alma politikası için sonuçlar çıkarır ve bunlar UNESCO genel konferansı raporuna dâhil edilir.

Bu raporlar sayesinde, kültürel miras unsurunun korunma durumu takip edilmekte, üstün evrensel nitelikteki değerlerinin sürdürülüp sürdürülmediği Dünya Mirası Komitesi tarafından izlenmektedir. Ayrıca bu raporlar mevcut miras unsuru hakkında bilgi kaynağı olmaktadır. Bu raporlar sayesinde sorunların tespiti ve bu sorunların çözümü üzerine işbirliği hedeflenmektedir (Demirçivi, 2017: 96).

Periyodik raporlama uygulamasından toplanan bilgilerden yola çıkılarak Dünya Mirası Komitesine sunulmak üzere bir final raporu hazırlanmaktadır . Final

raporunun tanımlanan ve periyodik raporlama uygulamasının sonucu olarak sunulan ihtiyaçlar, riskler, tehditler, güçlü yönler ve fırsatlara cevap olacak ulusal ve bölgesel düzeyde hedeflenen eylem planlarının geliştirilmesi için temel oluşturması amaçlanmaktadır (Demirçivi, 2017: 96).

2. 5. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı' yla İlgili Yayınlanmış UNESCO Periyodik Raporlarının İncelenmesi

1985 yılında, bölgenin UNESCO Kültürel Miras Listesi' ne kabulünden sonra, 1988, 1992 ve 1994 yıllarında bölgeyle ilgili korunma durumuyla ilgili raporlar yazılmıştır. Bölgeyle ilgili periyodik raporlar ise 2006 ve 2014 yıllarında olmak üzere iki kez yayınlanmıştır¹ (whc.unesco.org, 2019).

Resim 32: Kapadokya kaya oluşumlarından bir görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

2006 yılında yayınlanan rapor bölgenin korunması ve yönetimi, yönetim planı, finansal kaynaklar, çalışanların seviyesi, eğitim, bilgi ve farkındalık gibi konular üzerine yazılmış bir rapordur. Raporun içeriği genel olarak şu şekilde özetlenebilir (whc.unesco.org, 2019):

- Raporunda genel olarak Kapadokya' nın üstün evrensel özelliklerine değinilmiştir. Bölgenin 1976 yılında “korunması gereken alan” ilanı ve 1986 yılında “milli park” ilanı bilgileri raporda yer almıştır.

¹ Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı ile ilgili yayınlanan 2006 ve 2014 periyodik raporlar “whc.unesco.org” sayfasından alınarak Türkçe’ ye çevrilmiştir. Raporlarla ilgili metin içi kaynak kısmında ilgili sayfa ve erişim tarihi verilmiştir.

- Bölgenin korunması ile ilgili uzun soluklu bir planın gerekliliği ve böyle bir planın eksikliği vurgulanmıştır.
- Raporla göre bölgenin UNESCO tarafından bir miras unsuru olarak kabulünü gösteren tabela ve bilgiler yeterli sayıda ve farkedilebilir niteliktedir. Bazı yayınlarda kültürel miras amblemi kullanılmıştır.
- Bir çok sempozyum ve panel bölgenin önemi ve kültürel miras değeri üzerine düzenlenmiştir ancak bunlardan hiçbirisi doğrudan bölgenin kültürel miras statüsüyle alakalı değildir.
- Yine raporun finansla ilgili bölümünde, bölge için oluşturulmuş ana ya da çekirdek bir fonun olmadığı; ancak devlet ve belediye tarafından koruma, tanıtma vb. bir çok amaç için bütçe ayrıldığı belirtilmiştir.
- Ortahisar Kalesi, peri bacaları ve bir çok geleneksel evin, kaya kiliselerin çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Bu riskin temel kaynağı olarak ise turizm sonucu bölgedeki yoğun ziyaretçi sayısı ve doğal felaketler gösterilmiştir.
- Raporun sonuç ve tavsiyeler kısmında ise bölge insanının miras unsuruyla ilgili farkındalığının yükseldiği ve aynı zamanda bölgenin dünya genelinde tanınmasıyla da turizm faaliyetlerinin arttığı vurgulanmıştır. Ancak yönetimsel bir planın olmayışı ve tam zamanlı çalışan uzmanların eksikliği, bölgenin çevresel aktivitelere açıklığı, bu eşsiz tuf oluşumları çökme riskiyle karşı karşıya bıraktığı vurgulanmıştır. Bu anlamda gelecek planı olarak, koruma planının oluşturulması ve uygulanması ve bu sürecin takibini sağlayacak bir gözlem ekibinin kurulması kararı alınmıştır.

2014 yılı raporu ise bölgeyle ilgili günümüze dek yayınlanmış son rapordur . Bölgeye dair yazılan bu rapor hükümet (bakanlık) yetkilileri, UNESCO personeli , sivil toplum kuruluşları (STK), yerel halk ve danışma kurullarının (ICOMOS, ICCROM ve IUCN) katılımları ile hazırlanmıştır (Demirçivi, 2017: 97). Rapor içerik olarak bölgenin kısa tanımını ve hangi özellikleri bakımından miras listesine kabul edildiğini, üstün evrensellik, bütünsellik ve otantiklik özelliğini, koruma ve yönetimsel gereklilikleri ve tüm bunların yanında bölgeyle ilgili olumlu ve olumsuz gözlemleri içermektedir (whc.unesco.org, 2019).

UNESCO 2014 Periyodik Raporu' na göre Kapadokya Bölgesi' nin özellikleri şu şekildedir (whc.unesco.org, 2019):

a. Bölgenin Üstün Evrensel Değer Özelliği

Nevşehir, Ürgüp ve Avanos, Krain, Karlık, Yeşilöz, Soğanlı Sitleri, Kaymaklı ve Derinkuyu Yeraltı Şehirleri alanlarını kapsayan Göreme Milli Parkı² ve Kapadokya, Anadolu' nun merkezinde, volkanik bir plato üzerinde yer almaktadır. Bölge güneyde ve doğuda Erciyes Dağı ve Hasan Dağı ile sınırlanmıştır. Kayaya oyma mağaraları, kaya kiliseleri, mağara yerleşkeleri ve yeraltı şehirleri bakımından dünyanın en büyük ve çarpıcı mağara yerleşkelerinden birisidir. Tüm bunların yanında, kıyaslanamaz derecede güzel dekora sahip Hristiyanlık Mabetleri, Kapadokya' yı post- ikonoklastik sanat açısından en iyi örneklerden yapmaktadır.

Resim 33: Kapadokya Kayalık Sit Alanı ve Erciyes Dağı görünümü
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Kapadokya' da ilk manastır hayatının 4. yüzyıla kadar gittiği düşünülmektedir. Bu manastır hayatının Kayseri Psikoposu Aziz Basileios tarafından başlatıldığı ve bu yaşamın onun öğretileriyle kurulduğu bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde, özellikle Arap ve Moğol akınlarından korunmak amacıyla mağara yaşam yerleri ve yeraltı şehirlerinin çoğaldığı düşünülmektedir. Bu durum Hristiyan Mabetleri' nin yanında bir çok yeraltı şehrinin de Kapadokya' da varolmasına neden olmuştur.

² Periyodik raporların orijinal metninde Göreme “milli park” olarak geçmesinden dolayı, raporlarla ilgili açıklamalarda bu ibare aynen aktarılmıştır.

Resim 34: Ortahisar Balkan Kilisesi'nden bir görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Kapadokya Manastırları'nda az da olsa İkonoklastik Dönem' den (725-842) geldiği düşünülen süslemeler gözlemlenmektedir. İkonoklast Dönem yapısı gereği figüratif çizimlerin olmadığı bir süreçken, bu dönem sonrasında yapıldığı bilinen kilise dekorasyonlarındaki boyamaların daha renkli ve figüratif olduğu gözlemlenmektedir.

Resim 35: Kapadokya' da manastır yaşamına bir örnek, Keşlik Manastırı Aziz Stefanos Kilisesi
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

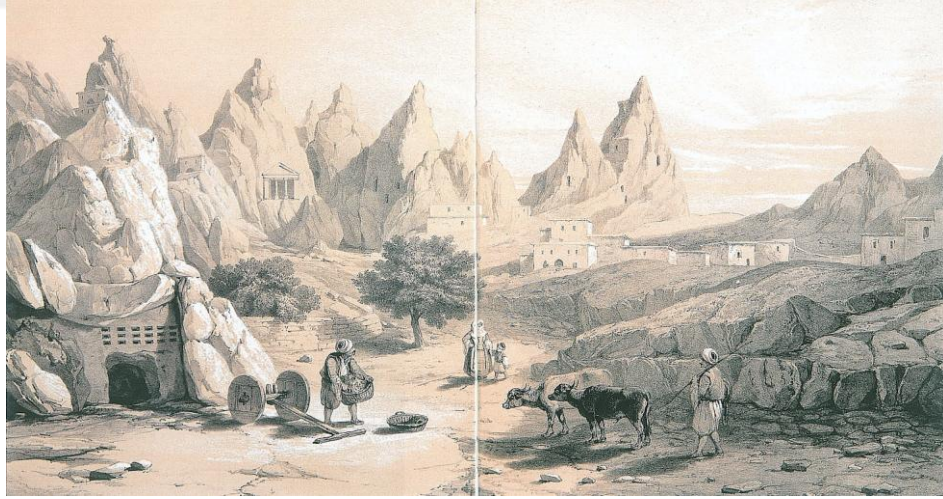
b. Bölgenin Bütünlük Özelliği

Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanı asırlarca büyük ölçüde insan eliyle şekillenmiş ve kullanılmıştır. Bölge, insan eliyle oluşmuş yapıların ve doğanın yarattığı yeryüzü şekillerinin bir harmonisidir. Bazı depremler doğal olarak kaya oluşumlara zarar vermiştir. Bunun yanında yoğun turist ziyareti ve vandalizmin de bölgeye verdiği zarar raporlara yansımıştır.

Resim 36: Selime Kasabası konik şekilli peri bacaları
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Erozyon kaynaklı eşsiz oluşumlar her ne kadar günümüze kadar gelse de, sürdürülemez kullanım bölgeyi hala tehdit etmektedir. Doğal oluşumların yanında, insan eliyle ortaya çıkmış kültürel özellikler de erozyonun, diğer doğal süreçlerin negatif etkilerinin yanında yığın turizmi ile risk altındadır. C. Texier, H. G. Rott ve Guillaume de Jerphanion gibi bölgeyi geçmiş zamanda ziyaret etmiş bilim insanların kaynaklarında bahsettiği bazı kiliseler bugün yoktur.

Şekil 16: Göreme'yi tasvir eden bir gravür
Kaynak: (Texier)

c. Bölgenin Otantiklik Özelliği

Tarihi konumu, yapısı, düzenlenme şekli, materyali ve ustalığıyla bölge kültürel ve doğal değerleri yeterince yansıtmaktadır; değerleri ve nitelikleriyle otantiklik durumunu karşılamaktadır.

Resim 37: Erciyes Dağı'ndan bir görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Bölgedeki teknik zorluklar, yapıların kayalara oyulmasında, mimari açıdan bazı elementleri içeri eklemekten ziyade içeriden bazı elementlerin kaldırılması şeklinde bir teknik yaratmıştır. Doğal şartların neden olduğu bu anlayış neredeyse hiç değişmeden nesilden nesile geçmiş ve teknik becerileri, kültürel tutumları etkileyerek süregelmiştir.

Resim 38: Ortahisar Kalesi'nin bir görünümü
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

2.5.1. UNESCO 2014 Periyodik Raporu' na Göre Kapadokya Bölgesi' nin Koruma ve Yönetim Gereklilikleri

UNESCO tarafından bir dünya mirası olarak kabul edilen Göreme Milli Parkı ve Kapadokya 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamındadır. Bu kanuna göre Nevşehir, Ürgüp ve Avanos arasındaki tüm alan milli park ilan edilmiştir. Buna ek olarak 2863 nolu kanun kapsamında iki yer altı şehri, bir çoğu fresco tarzı boyamalar içeren 200' den fazla kaya oyma kilise, beş mağara şehir korunması gerekli taşınmaz anıtlar ve sitler kapsamına alınmıştır (whc.unesco.org, 2019).

Milli park ile ilgili 1981' de hazırlanmaya başlamış olan uzun dönem koruma planı 2003' te tamamlanmıştır. Bu plan kapsamında Göreme, Ortahisar, Ürgüp, Çavuşin ve Mustafapaşa yerleşim yerleri sıkı kontrol altında tutulacak, bu yerleşim yerlerinin mekansal büyümleri sınırlandırılacaktır. Ayrıca bu yerleşim yerlerinde otel kuruluşları ve kapasiteleri de kontrol altında tutulacaktır. Bu yerleşim yerlerinin kullanımıyla ilgili yerel yönetimlerin aldıkları kararları gözden geçirmeleri yönünde tavsiyeler almış olmaları zorunluluk durumundadır. Ayrıca rapora göre bazı yapılar erozyon nedeniyle tehlike altında görülmektedir. Bunlardan özellikle El Nazar, Elmalı, Meryem Ana Kiliseleri koruma, sürdürme ve restorasyon açısından öncelik gerektiren durumdadır (whc.unesco.org, 2019).

Resim 39: Çavuşin Köyü'nde eski yerleşkelerden bir görünüm
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı, Ekim 2019' da yapılan düzenlemeyle, yetki karmaşasını engellemek adına milli park statüsünden çıkarılarak, denetim, tespit ve geliştirme gibi faaliyetler Haziran 2019' da kurulan Alan Başkanlığı' na devredilmiştir (www.resmigazete.gov.tr, 2019). Yakın dönemdeki değişikliğe kadar

bu alanların korunması, tespiti ve restorasyonu gibi işlerde, bölgesel özellik taşıyan Nevşehir ve Kayseri Koruma Kurulları sorumlu durumdadır.³ Aynı kurullar, sorumlu birimler tarafından hazırlanmış koruma planlarını da değerlendirmek görevini üstlenmiştir.

2.5.2. UNESCO 2014 Periyodik Raporu' na Göre Kapadokya Bölgesi Hakkında Aktarılan Olumlu ve Olumsuz Durumlar

UNESCO 2014 Periyodik Raporu, bölge hakkında çeşitli olumlu ve olumsuz durumların tespitini içermektedir. Bu durumlar, bölgenin geleceğine yönelik yapılacak çalışmalarda ya da yapılmaması gereken eylemlerde önemli bir referanstır. Rapordaki mevcut aktarılar incelendiğinde olumsuz olarak görülen tespitlerin, olumlu olarak görülen durumlardan daha fazla olduğu görülmektedir.

Rapora göre bölge ile ilgili aktarılan olumsuzluklar ve eksiklikler şu şekildedir (whc.unesco.org, 2019):

- İlgili sit alandaki ticari yerleşkelerin, ürünlerinin, servislerinin ve mimari yapılarının kalitesi düşüktür.
- Balon binme, bisiklet kullanımı, at sürme gibi faaliyetler alan üzerinde pozitif etkilere sahipken, atv kullanımı negatif yönde etki etmektedir.
- Sıcaklık, erozyon gibi faktörler, doğal yapıların yenilenmesinde ve korunmasında bazen engel teşkil etmektedir.
- Yönetimsel birimler, bu dünya mirasının sınırlarını bilmekte ancak bu sınırlar lokal halk ve arazi sahipleri tarafından bilinmemektedir.
- Miras alanının üstün evrensel özelliği, otantikliği ve bütünselliği durumlarının sürdürülebilmesi açısından gerekli yasal düzenleme vardır ancak uygulamada eksiklikler mevcuttur.
- Miras alanıyla ilgili mevzuatı ve düzenlemeleri uygulayacak kapasite ve kaynak yönünden büyük eksiklikler mevcuttur.
- Alan içindeki her koruma durumu, alan yönetimini zorlaştırabilen farklı şartları taşımaktadır. Mevcut ulusal tahsis durumu, Kapadokya' nın benzersiz değerlerini

---

³ Bu kurullar görev alanları kapsamında çalışmalarını sürdürmektedir.

gerçek manada karşılayamamaktadır, bu nedenle alana özgü yeni koruma şartlarına ihtiyaç vardır.

- Miras alanı ile ilgili henüz yönetimsel bir plan sunulmamıştır. Ayrıca ilgili alan için yönetici ya da koordinatör ataması yapılmamıştır. Ayrıca alanın üstün evrensel özelliğini sürdürecektir yönetimsel bir plan da mevcut değildir.
- Miras alanının korunmasıyla ilgili kararlarda lokal halkın herhangi bir girdisi yoktur.
- Mevcut bütçe basit yönetimsel ihtiyaçlar için yetersizdir ve yönetme kapasitesine sınırlama getirmektedir.
- İnsan kaynakları yönetimsel ihtiyaçlar açısından yetersizdir.
- Miras alanı için gelişim planı ya da programı mevcut değildir.
- Miras alanının değeri açısından bilgi çoğunlukla yeterli olmasına rağmen hala boşluklar mevcuttur.
- İhtiyaç hali belirlenmiş olmasına rağmen, miras alanıyla ilgili bir farkındalık ya da eğitim programı mevcut değildir.
- Miras alanının olağan üstü evrensel değeri yeterli ölçüde yorumlanmamıştır ve sergilenmemiştir.
- İhtiyaç hali belirtilmiş olmasına rağmen, miras alanının ziyaretçiler tarafından kullanımı aktif olarak yönetilmemektedir.
- Yıllık çalışma/ eylem planı mevcut değildir.
- Miras alanıyla ilgili önemli araştırmalar olsa da, doğrudan miras alanının üstün evrensel özelliğini anlamayı geliştirmeye yönelik ve yönetimsel ihtiyaçları karşılamaya yönelik değildir.
- Araştırma sonuçları ulusal ve uluslararası ölçekte paylaşılmaktadır ancak bu paylaşımlar lokal anlamda mevcut değildir.
- Miras alanının yönetimsel ihtiyaçlarına cevap verecek küçük çapta izleme mevcuttur ancak planlı değildir.
- Kapasite geliştirme plan veya programı mevcut değildir. Yönetim dışı personeller tarafından uygulanmakta ve beceriler transfer edilmemektedir. Dolayısıyla alanın varlığın korunması ve yönetimiyle ilgili programlar yerel uzmanlığın gelişmesine katkı vermemektedir.
- Miras alanı bir tampon bölgeye sahip değildir ve buna ihtiyaç duyulmaktadır.

Raporda bölge ile ilgili aktarılan olumlu durumlar ise şu şekildedir (whc.unesco.org, 2019):

- Miras alanı 1976’ da “korunması gereken sit alan” ilan edilmiştir ve bu durum özel yasalarla belirlenmiştir. Süreç içerisinde yapılan koruma düzenlemeleri yeterli ölçüde etkilidir.
- Uygulamada bazı eksiklikler olsa da miras alanının üstün evrensel özelliklerini, bütünselliğini ve otantikliğini sürdürecektir yeterli bir yasal düzenleme mevcuttur.
- Aralarında koordinasyon eksikliği olsa da, yönetime dahil olan bir dizi yönetim organı mevcuttur.
- Mevcut finansal kaynaklar orta vadede güvenlidir ve kaynakların uzun vadede güvenli kalmaları için planlama yapılmaktadır.
- Yerel topluma bazı ekonomik faydalar sağlanmaktadır.
- Yeterli tesis ve donanım mevcuttur.
- Tesis ve donanımların temel bakımları yapılmaktadır.
- Bölgede yapılan araştırmaların sonuçları yerel, ulusal ve uluslararası taraflarla geniş ölçekte paylaşılmaktadır.
- Bir çok yerde “Dünya Mirası Amblemi” bulunmaktadır ve kolay görünür/ erişilir durumdadır.
- Toplanan ücretlerin (müze ve ören yeri girişleri için) miras alanının varlığının yönetimine katkısı olmaktadır.
- Miras alanı varlığın üstün evrensel değer özelliği sürdürülmektedir.
- Miras alanı varlığın bütünlüğü korunmuştur.
- Miras alanı varlığının otantiklik özelliği korunmuştur.
- Her ne kadar bazı önemli kültürel ve doğal değerler kısmen bozulmuş olsa da, bu durumdan kültürel miras alanı önemli derecede etkilenmemiştir.

Resim 40: Çavuşin Köyü, kaya oluşum ve güvercinlik örneği

Kaynak: (Mehmet Ayhan)

2.5.3. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı' yla İlgili Yayınlanmış 2006 ve 2014 UNESCO Periyodik Raporlarının Karşılaştırılması

UNESCO Dünya Mirası Komitesi, kültürel mirasın yaşatılabilmesi, korunması ve taraf ülkelerle iş birliğinin arttırılması adına periyodik raporlama sistemi geliştirmiştir. Her raporlama döneminin 6 yıllık periyotlara yayıldığı bu süreçte, raporlama sorumluluğu taraf ülkeye aittir. UNESCO bu anlamda taraf ülkeye isterse uzman gönderebilmektedir ve danışmanlık edebilmektedir. Bu anlamda Göreme ve Kapadokya Kayalık Alanları ile ilgili iki adet periyodik rapor yayınlanmıştır. Bu raporlardan ilki 2006 yılında, ikinci rapor ise 2014 yılındadır (whc.unesco.org, 2019).

2006 yılında yayınlanan rapor, 2014 yılında yayınlanan rapora göre daha genel açıklamalara sahipken, 2014 yılından yayınlanan raporda kapsamlı ve detaylı açıklamalara yer verilmiştir.

2006 yılı raporu genel olarak bölgenin korunması ve yönetimi, yönetim planı, finansal kaynaklar, çalışanların seviyesi, eğitim, bilgi ve farkındalık gibi konular üzerine yazılmış bir metindir. Rapor, bölgenin korunması üzerine geliştirilmiş uzun soluklu bir planın ve bölgede tam zamanlı çalışan uzmanların eksikliğini vurgulamaktadır. Yine rapor Ortahisar Kalesi, bir çok peribacası ve kaya kilisenin çökme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Bu tehlikenin temel gerekçesi olarak ise doğal nedenlerin yanında, bölgenin çevre faaliyetlerine açıklığı ve yoğun turizm faaliyetleri gösterilmiştir. Günümüzde bir çok kayalık sit alanda

yapılan atv turları, jeep safari turları vb. faaliyetler 2006 raporunda belirtilen risk nedenlerini doğrudan niteliktedir.

Resim 41: Kapadokya’da yaygın olarak gerçekleştirilen “atv” turları
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

Bölge ile ilgili yayınlanmış bir diğer rapor ise 2014 periyodik rapordur. Bu rapor 2006 yılında yayınlanan rapora göre daha kapsamlıdır. Geniş kapsamda bölgedeki durumları ele alan bu rapor, bölgenin bütünlüğü, üstün evrensel değeri ve otantikliği özelliklerinin yanında olumlu ve olumsuz olmak üzere bir çok duruma yer vermiştir. Ancak raporda yayınlanan olumsuz verilerin çoğunluğu düşündürücüdür.

Özellikle 2006 yılında tespit edilen bazı eksikliklerin 2014 yılında da raporda yer almış olması, sekiz yıllık süreçte yapılan ya da yapılmayan eylemler düşünülmesi gereken bir diğer konudur. Bu anlamda bu iki raporun karşılaştırılması şu şekilde maddelendirilebilir:

- 2006 raporu, bölgenin çevresel etkinliklere açık olması durumunun bölgede bir çok yapıyı yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını ifade etmektedir. Ancak bu etkinin devam ettiği 2014 raporunda da aynen tekrar edilmiştir.
- Yine 2006’ da yıkılma tehlikesi olduğu ifade edilen yerlerden kayda değer güçlendirme ve koruma çalışmaları sadece Ortahisar Kalesi’ nde ve bazı kiliselerde, evlerde gerçekleşmiştir. Bölge genelindeki doku plansız yapılaşma, çeşitli turizm faaliyetleri ve etkinlikler, ayrıca doğal süreçlerin de etkisiyle hala risk altındadır.
- 2006 raporunda dikkat çeken en önemli hususlardan birisi de bölgenin korunması ve yaşatılmasında uygulanacak uzun süreli bir planın olmayışındır.

Aynı olumsuzluk 2014 planında da ifade edilmiştir. Böyle bir planın hazırlanacağı 2006 raporunda ifade edilmesine rağmen ikinci rapora kadar geçen sekiz yıllık süreçte böyle bir planın hazırlanmayışı üzerinde durulması gereken başka bir konudur.

- Yine 2006 raporunda ifade edilen uzman kadro eksikliği 2014 raporunda da olumsuz bir durum olarak göze çarpmaktadır. 2006 raporunda tanımlanmış olmasına rağmen, miras unsurunun yönetimi ve korunması konusunda yönetici eğitiminin eksikliği 2014 raporunda da ifade edilmiştir.
- İki raporda da miras alanının korunması ve geliştirilmesi için ayrılan fon hali hazırda yönetim sürecine yetmediği ifade edilmektedir. 2014 raporu, miras alanı ziyaretçilerinin de yönetimiyle ilgili bir planın olmayışını olumsuzluklar arasında görmektedir.

Resim 42: Ortahisar Kalesi bazı koruma ve güçlendirme çalışmaları
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

2014 raporu, olumsuz tespitlerin yanında bazı olumlu durumları da içermektedir. Her ne kadar sayısal olarak bu tespitlerin sayısı az olsa da koruma süreci açısından önem arz etmektedir. Bunlardan en önemlisi şüphesiz ki bölgenin otantikliği, üstün evrensel özelliği ve bütünlüğü durumlarının korunmuş olmasıdır. Yine UNESCO Kültürel Miras Alanı Amblemi' nin yeterli sayıda ve görünür bir şekilde kullanılması durumu, 2006 raporunda olduğu gibi aynı şekilde devam etmektedir.

Resim 43: Göreme ve Kapadokya Bölgesi' nde bazı Kültürel Miras Alanı Amblemleri
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

2014 raporu, miras alanının yerel halka da ekonomik girdi sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca müze ve ören yerlerine girişlerde ziyaretçilerden sağlanan kazancın, yine miras alanının korunmasında ve geliştirilmesinde kullanıldığı tespiti önemli noktalardan birisidir. 2014 raporunda miras alanındaki tesislerin ve donanımlarının yeterli görülmektedir. Ayrıca 2014 raporu her ne kadar bölgeyle ilgili yapılan araştırmaları ve çalışmaları, bölgenin üstün evrensel özelliklerini iyileştirme noktasında yeterli görmese de, yapılan araştırmaların geniş ölçüde paydaşlarla ve çevreyle paylaşılıyor olmasını olumlu bir durum olarak aktarmaktadır.

Resim 44: Uçhisar Kalesi'ne Güvercinlik Vadisi'nden bakış
Kaynak: (Mehmet Ayhan)

2006 ve 2014 raporları genel olarak bölgenin üstün evrensel özelliğini, bütünselliğini ve otantikliğini vurgulamakta, genel anlamda bölgenin korunması ve geliştirilmesi bağlamında hali hazırda uzun soluklu bir planın olmayışına vurgu yapmaktadır. Ayrıca kültürel miras alanının bir çok etkinliğe açık durumu ve buna bağlı olarak alanının korunmamakta ya da korunamamakta oluşu her iki rapor içinde ortak görüş durumundadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türk Tarihi, kültürel mirasın incelenmesi açısından değerlendirildiğinde özellikle Batılı Ülkeler'e göre koruma faaliyetlerine geç bir dönemde başlamıştır. Türk Tarihi'nin koruma politikalarıyla ilgili ilk yasal adımı 1869 yılında yayınlanan Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir. 1869 yılından sonra çeşitli değişikliklerle 1874, 1884 ve 1906 yıllarında olmak üzere üç farklı Asar- ı Atika daha yayınlanmıştır. İçerik ve uygulamalar bazında çeşitli farklılıkları olsa da, bu yasal düzenlemelerin temel amacı Osmanlı Toprakları'ndaki kültürel miras unsurlarının ülke toprakları dışına çıkarılmasını önlemektir. Ancak bu yasaların uygulanmasında sıklıkla karşılaşılan problem uygulama aşamasında son sözün padişaha ait olması durumudur.

Cumhuriyet Dönemi kendi içerisinde değerlendirildiğinde koruma faaliyetlerinin, savaştan yeni çıkmış ve yeni kurulmuş bir ülke için özellikle ilk dönemlerde oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Özellikle Tarih, Arkeoloji vb. gibi bilim dallarında yapılan eğitim yatırımları bu durumu özetler niteliktedir. Ancak kuruluştan günümüze kadar olan süreçte imar faaliyetlerinin, koruma faaliyetlerinin önüne geçtiği görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllar sonrasında gelişen turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan yığın turların ortaya çıkardığı gereksinimler ve neden olduğu hareketlilik koruma faaliyetlerini zor duruma düşürmektedir.

Kültürel mirasın korunmasıyla ilgili ilk hareketlerin İtalya'da başladığı düşünülmektedir. Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalan eserler ilk başta kimi zaman kiliselere dönüştürülmüştür; kimi zamansa bu kalıntılar yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Uzun süre Hristiyanlık' ın çok tanrılı inancın hakim olduğu bir dönemden gelen eserler üzerinde baskısı hissedilmiş olsa da 14. yüzyılda ortaya çıkan "Rönesans" hareketleri miras unsurlarının korunmasıyla ilgili ciddi adımların atıldığı bir dönüm noktası durumundadır. Dönem öncülerinden L. Battista

Alberti'nin "Bir Roma eseri varsa korunmalıdır." sözü bu duruma örnek teşkil etmektedir (Tunçer ve Madran, 2013: 7).

Rönesans Dönemi ile İtalya'da başlayan koruma eylemleri özellikle 15. yüzyılda Hristiyanlık inancının Katolik Mezhebi'ndeki ruhani liderleri olan Papalar'ın da desteğini almıştır. Bu durum, önceki dönemlerde inancın kültürel mirasın korunması karşısında gösterdiği eylemlerden farklıdır. Öyle ki 1462 yılında Papa II. Pius yayınladığı buyrukla Roma ve çevresindeki tarihi eserlerin taşınmasını ya da yıkılmasını yasaklamasıyla kültürel mirasın korunması anlamında ilk resmi eyleme imza atmıştır (Mumcu, 1969: 55).

Sonraki yüzyıllarda bir çok Papa benzer eylemlere imza atsa da, 17. yüzyıl Fransa'nın Avrupa içerisinde artan gücüyle beraber sanatın yeni merkezi olma arzusunu da ortaya çıkarmıştır. Özellikle bu dönemde Roma'daki bir çok eserin Fransa'ya götürülmesi durumu ortaya çıkmıştır.

Özellikle son iki yüz yıl, Avrupa'da kültürel mirasın korunması adına ciddi adımların atıldığı dönemdir. Yaşanan bir çok savaş, göç dalgası, dini etmenler vb durumlar kültürel miras unsurları üzerinde yıkımı ve tahribatı arttırmış; bu unsurların korunması üzerine yasal düzenlemeleri zorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda özellikle başını İtalya'nın, Fransa'nın ve İngiltere'nin çektiği ülkeler 19. yüzyıldan başlayarak kültürel mirasın korunması adına bir çok yasal düzenleme gerçekleştirmiştir (Tunçer ve Madran, 2013).

Kapadokya, milyonlarca yıllık oluşum hikayesi ve on binlerce yıllık medeniyetler geçmişiyle, doğanın ve kültürün kaynaştığı ve harmanlandığı yegane coğrafyalardan bir tanesidir. Kültürel izleriyle adeta Anadolu Tarihi'nin bir yansıması olan bölge, ilginç kaya oluşumlarıyla, İngiliz Seyyah W. F. Ainsworth'ün de söylediği gibi bir taş ormana benzemektedir (Ainsworth, 1842: 170).

Kapadokya'nın kültürel ve doğal zenginlikleri, UNESCO tarafından da kabul görmüş ve Göreme Milli Parkı ile Kapadokya Kayalık Alanları başlığı altından 1985 yılında UNESCO Somut Kültürel Miras Listesi'ne kabul edilmiştir. Bu kabul hem kültürel

hem de doğal olmak üzere iki başlıkta gerçekleşmiştir ki, ülkemizde bu şekilde kabul görmüş iki miras unsurundan birisi Kapadokya'dır. UNESCO' nun 1985 yılındaki kararının ardından 1986'da Bakanlar Kurulu kararı ile milli park alanı ilan edilen Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı, 22 Ekim 2019'da, 1673 sayılı kararla milli park statüsünden çıkarılmıştır (www.resmigazete.gov.tr, 2019).

UNESCO Kültürel Miras Listesi'ne kabul edilmek, bir unsurun cazibe merkezi haline gelmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü UNESCO uluslararası bir kuruluştur ve ülkelerin büyük çoğunluğu tarafından Kültürel Miras Sözleşmesi kabul görmüş ve taraf olunmuştur. Bu anlamda Göreme ve Kapadokya Kayalık Bölgesi'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabulü çok önemlidir.

Göreme ve Kapadokya Kayalık Alanı, volkanik bir temele dayanan kayaç yapısıyla, özellikle Hristiyanlık Dönemi'ne ait bir çok kaya manastırlarıyla ve yerleşkeleriyle UNESCO Listesi'nde kendine yer bulmuştur ve tüm bu özellikleri nedeniyle ülkemizde en çok ziyaret edilen yerlerden birisi haline gelmiştir. 2018 istatistiklerine göre Göreme ve Kapadokya yaklaşık 3 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretçi sayısının 1 milyonun üstünde olan bir kısmı ise Göreme Açık Hava Müzesi'ni ziyaret etmiştir (www.dosim.gov.tr, 2019). Yine Bakanlık tarafından açıklanan istatistiklere göre müze, 2017 yılında 682.785 ziyaretçi ağırlamıştır (www.kulturvarliklari.gov.tr, 2019). Bu istatistiklere göre müze, aynı yıl ülkemizde en çok ziyaret edilen üçüncü açık hava müzesi olmuştur. Kapadokya'nın son yıllarda sunduğu bir çok turistik faaliyetin içerisinde, müzenin hala bu kadar çok ziyaretçi çekmesi müzenin değerini açıkça ortaya koymaktadır.

Göreme Açık Hava Müzesi, Hristiyanlık inancının yoğun izlerini taşıyan, IV. yüzyılın ünlü Hristiyan teologlarından ve din adamlarından birisi olan Aziz Basileios öğretilerini temel alan önemli bir manastır kompleksidir. Manastır yaşamı sadece müze sınırlarıyla kalmasa da, müze içerisinde kalan alan, manastır yaşamının ve ikonografik anlatımların güçlü örneklerine sahiptir. Her ne kadar daha eski tarihlerden beri manastır yaşamının varlığına inanılsa da Müze kiliselerinin büyük çoğunluğu 11. yüzyıla tarihlenmektedir. Bir çok kilise, şapel, yaşam odaları, mutfak ve yemekhane gibi alanlara sahip olan Müze, genel olarak Kapadokya'da görülen

kayaya oyulmuş bir yapılaşmanın önemli örneklerindedir. Ancak, somut bir miras unsuru olan Kapadokya'yı anlamakta ki en iyi yol somut unsurları anlamlandıran, somut olmayan değerleri de anlamaktan geçmektedir. Duvarları binlerce yıllık dini birikimin anlatılarıyla süslü kiliselerin hikayeleri bilmek, bölgenin tarihe kattığı isimleri ya da bölgedeki isimlere köken olmuş tarihi figürleri tanımak, var olan somut miras unsurları anlamak adına çok önemlidir.

1985 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen Kapadokya, hem kültürel hem de doğal olgularıyla ülkemizin en dikkat edici noktalarından birisi durumundadır. UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki unsurlarıyla ilgili periyodik raporlama yoluna gitmektedir ve bu yolla miras unsurundaki olumlu ve olumsuz süreçleri zaman içerisinde takip edebilmektedir. Kapadokya ile ilgili birisi 2006 bir diğeri 2014 yıllarında olmak üzere iki rapor yayınlamıştır. İki rapor arasındaki uzun süreçte, hatta günümüzde dahi bu raporların belirttiği kronik sorunların çözümlenmemesi, böylesine eşsiz bir coğrafyaya ve kültürel hazineye karşı tutumumuz hakkında düşündürücü bir etki yaratmaktadır. Toplumsal anlamda ciddi bir farkındalık ve hassasiyet isteyen bu coğrafya, doğal süreçlerin yanında planlı olmayan turizm hareketleriyle, kaçak yapılar ve otel inşaatlarıyla, bir çok araç ve atv turuyla, daha da ötesi insanların oluşturduğu kalıcı ve derin hasarlarla her geçen gün daha da hırpalanmakta ve yok olma tehlikesiyle yüzleşmektedir. Özellikle eğitimde kültürün ve kültürel mirasın tanınması, korunması ve yaşatılması gibi hususlarda farkındalık yaratmak adına yapılabilecek köklü reformlar uzun vadede ülkemizin ve dünyamızın kültürel miras unsurlarını bilen, koruyan ve saygı duyan nesillerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Miras unsuruyla ilgili bilinçsizliğin ortaya çıkardığı bir çok vandalist hareketin özellikle gözden uzak ve korumanın zayıf olduğu vadi içlerinde bir çok tarihi mekanda varlığı göze batmaktadır. Bir çok tarihi kilise, şapel ve benzeri mekanda duvar boyamaları ve kaya oluşumlar tahrip edilmektedir ve bu yapılar çöp yığınına dönüşmektedir. Böylesi durumlarda devlet politikalarının ya da güvenlik güçlerinin tüm mekanları kesintisiz koruyabilmesinin imkansız olduğu aşikardır. Bu etkiye karşı oluşturulabilecek en köklü ve uzun vadeli çözüm eğitimidir. Eğitim programları, merkezi ölçeklerine kültür bilincini ve kültürel unsurların önemini almak, bu değerlerin korunması ve yaşatılması fikrini yeni nesillere kazandırmak durumundadır. Çok geç olmadan bu miras alanının yeterli oranda

korunması, hem ulusal anlamda hem de uluslararası anlamda hak ettiği farkındalığı kazanması acil ve zaruridir. Bu bağlamda sadece Kapadokya için değil tüm ülkedeki miras unsurlarının önemsenmesi ve kanıksanması için Milli Eğitim Bakanlığı ile Turizm ve Kültür Bakanlığı arasında yapılacak protokoller önem arz etmektedir. Bölgesel ölçekte de küçük yaşta başlatılacak müze ve ören yerleri ziyaretleri ile teorik dersler koruma bilincinin oluşmasında en etkin yoldur. Kapadokya Bölgesi'nin bütünselliğini oluşturan Hristiyanlık ve Türk İslam eserlerini, aynı coğrafyada yetmiş ve tarihe mal olmuş Hacı Bektaş-ı Veli, Aziz Basileios vb. isimleri tanımak ve bilmek, koruma eylemlerinin birer parçası olmanın en önemli adımlarındandır. Bunun haricinde alınan bütün önlemler sadece günü kurtarmak adına olup, her zaman bir kısmı ya da çoğunluğu eksik kalan uygulamalardan öteye gidemeyecektir.

UNESCO, Dünya Miras Listesi'ndeki unsurlarla ilgili periyodik olarak raporlamalara başvurmaktadır. Bu periyodik raporlardan birisi 2006, diğeri ise 2014 olmak üzere iki tanesi Göreme ve Kapadokya Kayalık Alanı ile ilgilidir. Özellikle 2014 raporu kapsamlı bir şekilde bölgenin özelliklerini, olumlu ve olumsuz gelişmeleri ele almaktadır. Ayrıca 2006 raporuyla 2014 raporu karşılaştırıldığında, olumsuz görülen durumların sekiz yıllık süreçte minimal düzeyde düzeldiği görülmektedir.

Kapadokya'da görülen yüksek oranda ziyaretçi oranları yıllar içerisinde turizmin gelişmesini doğrudan etkilemiştir. Ziyaretçi sayısı, beraberinde bir çok konaklama tesisi ve yapılaşmayı, bir çok turistik faaliyeti de yanında getirmiştir. Bu plansız ve hızlı gelişim, kültürel miras alanının sınırlarını yitirmesine ve zaman içerisinde hızla zarar görmesine neden olmuştur. Dünyanın dört bir yanından ve ülke içerisinde bir çok ziyaretçinin uğrak noktası olan Kapadokya, hem kültür hem de doğa turizmi için bir çok opsiyona sahiptir. Turizm sayesinde bölge halkını ekonomik anlamda ciddi kazançlar elde etmektedir; ancak turizm hareketleri ve maddi girdi, kültür ve kültürün yaşatılması anlayışının önüne geçebilmektedir.

Tüm bu yoğun turizm faaliyetleri içerisinde, bölgenin korunması ve geliştirilmesi bağlamında uzun süreli politikaların, uzman yönetici ve çalışan kadrolarının eksikliği

ve özellikle bölgeyi ziyaret eden ya da bölgede yaşayan insanların kültürel miras hakkındaki tutumu bölgeyi tehdit eden en temel unsurlardır. Özellikle turizm opsiyonları anlamında gerçekleştirilen “atv”, “jeep safari” tarzı faaliyetler, otel ya da tesis amaçlı ortaya çıkan kaçak yapılaşmalar, kaya oluşumlarda gözlemlenen tahribatlar açısından büyük tehdit unsurlarındandır.

Yoğun turizm faaliyetleri daha öncede ifade edildiği üzere koruma faaliyetleri üzerinde bazı olumsuz etkilere sahiptir. Ekonomik girdinin bir kısmının koruma faaliyetlerinde kullanılması, ziyaretçilerin gelişen sosyal medya aracılığıyla yaptıkları tanıtımlar Kapadokya'nın daha fazla insan tarafından tanınması ve ziyaretçi kazanması vb durumlar turizmin olumlu etkilerindedir. Ancak yoğun turizm faaliyetleri bazı ciddi problemleri de yanında getirmektedir. Turizmin yüksek sezonlarında müze ve ören yerlerinin yoğun ziyaretçi akımına uğradığı ve genelde alanların kaldıracabileceği kişi sayısından çok fazlasının bu alanları ziyaret ettiği görülmektedir. Özellikle Göreme Açık Hava Müzesi gibi hassas bir yapıya sahip olan müze bölgelerinde randevu sistemlerinin geliştirilmesi en azından belirli sayılarda ziyaretçinin müze alanını görmesini sağlayacaktır. Böyle bir sistem hem ziyaretçilerin müze alanını daha sağlıklı gezebilmesini, hem de müze alanlarının kalabalığın yarattığı titreşim ve nem gibi faktörlerden daha az etkilenmesini sağlayacaktır.

Başta Göreme Açık Hava Müzesi olmak üzere Kapadokya Bölgesi'nin kaya oluşumu doğal etkilerin yanında günümüz yaşantısının da neden olduğu bazı problemlerle karşı karşıyadır. Yumuşak bir kaya yapısına sahip olan bu coğrafyada titreşimler kaya yapısına zarar veren temel etmenlerdendir. Göreme Açık Hava Müzesi'nin hemen yanından geçen mevcut yol yılın önemli bir kısmında yoğun trafiğe maruz kalmaktadır. Sadece binek araçlar değil, büyük tur otobüsleri içinde bir güzergah olan bu yolun hemen iki yanındaki Göreme Açık Hava Müzesi için yıllardır süren bir tehdittir. Tur araçları için belirli yolcu iniş biniş noktaları oluşturarak bu yolun kullanımının yoğunluğu azaltılabilir ve tur programları hazırlanırken bu noktalara göre güzergahlar oluşturulabilir. Kısa vadede bu tip yolların kullanımının yasaklanması sivil halk için büyük sorun yaratacak olsa da uzun dönemde kademeli olarak bu yolların kullanıma kapatılışı çok önemli bir adım olacaktır.

Bir çok mağara yaşam alanı, manastır, kilise vb. yapıların bulunduğu Kapadokya Vadileri atv ve jeep safari turlarının güzergahları üzerindedir. Bu faaliyetlerin tamamen durdurulması bölge ekonomisi için büyük olumsuzluktur. Bir çok turizm yatırımcısı mevcut durumda bu faaliyetlere ciddi yatırımlar yapmıştır. Ancak bu tip turlar için sabit güzergahlar oluşturmak, vadilere motorlu taşıtların girişini kesin olarak engellemek ve takip etmek tahribatın önüne geçmekte gerekli görülmektedir. Bazı bölgelerde her ne kadar tabelalarla motorlu taşıtların girişi yasaklanmış olsa da, bu durumun görevlilerce takibinin yapılmıyor ya da az yapılıyor olması, bu kuralın uygulanıyor oluşu hakkında soru işaretleri yaratmaktadır.

Bu çalışmada Göreme Açık Hava Müzesi ve kısımları, bölgenin kültürel tarihi ve doğal süreçleri ele alınarak tanıtılmıştır. Ayrıca UNESCO'nun 2006 ve 2014 raporları karşılaştırılarak, olumlu gelişmelerin olumsuz gelişmelere bakılarak sayıca azlığı fark edilmiştir. Sonuç olarak bölgenin korunması ve varlığının sürdürülmesi için ciddi ve uzun soluklu planların yapılması, uzman kadroların oluşturulması gerekliliği raporlarda da ifade edildiği gibi ön görülmektedir. Ayrıca kültürel değerlerin korunması ve yaşatılması hususunda eğitim politikalarının gerekliliği temel kanılardan birisi olmuştur. Korumanın topyekün sağlanabilmesinin ancak toplumsal farkındalıkla sağlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca artan turizm faaliyetlerinin getirdiği ekonomik avantajların, kültürel öğelerin korunmasındaki güdülenmenin önüne geçtiği gözlenmektedir. Bu anlamda planlı ve kontrollü turizm faaliyetlerinin, yığın turların neden olduğu tahribatın önüne geçebileceği düşünülmektedir. Bir kültürel miras unsurunun bir toplumun geçmişinin izlerini taşıdığı ve evrensel niteliğe sahip olduğu gerçeğinden yola çıkarak Kapadokya'nın korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması bu coğrafyada yaşayan herkesin görevidir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth WF (1842) *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia Vol 1* (John W. Parker, West Strand, London).
- Akipek S (2001) Dünya kültürel ve doğal mirasın korunmasına dair sözleşmenin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 50(4): 13-39.
- Akyürek E (1998) MS IV.- XI. Yüzyıllar: Kapadokya' daki Bizans. *Kapadokya (Ed. Metin Sözen)* (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 226-395.
- Arı M (2004) Göreme' deki kapalı- haç planlı kiliseler. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Arrian (2005) *İskender' in Seferleri*, çev. Meriç Mete. (İdea Yayınevi, İstanbul).
- Bordino C (2011) Tanrı'nın yaşadığı bir yer. Nevşehir Bölgesi'nde Hristiyan Kilisesi' nin gelişimi (IV- XIII yüzyıllar arası) ve bu kilisenin görsel sanatlardaki rolü. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir, Türkiye, Kasım 16-19.
- Çal Halit (1997) Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika Nizamânemeleri. *Vakıflar Dergisi* 26: 391- 400.
- Candaş Kahya N, Sağgöz A, Al S (2014) Türkiye'de korumacılık ve kültür ve tabiat varlıklarını koruma bilincinin gelişimi: 1938- 1960 dönemi. *Turkish Studies* 9(10): 271- 286.
- Çelik Z (2016) *Asar-ı Atika*, çev. Ayşen Gür. (Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul).
- Coşkun İ (2012) Modernliğin kaynakları: Rönesans üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3(6): 45- 70.

Dağıstan Özdemir M (2005) Kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış. *Planlama* 31: 20-25.

Darga AM (1998) MÖ II. binyıl: Orta ve Son Tunç Çağı. *Kapadokya (Ed. Metin Sözen)* (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 124-169.

Demirçivi BM (2017) Göreme Millî Parkı ve Kapadokya Kayalık Bölgeleri'ne ilişkin UNESCO Raporu değerlendirmeleri ve öneriler . *Turizm Akademik Dergisi* 4(2): 91-106.

Dönmez C, Yeşilbursa CC (2014) Kültürel miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa yönelik tutumlarına etkisi. *İlköğretim Online* 13(2): 425-442.

Epstein AW (1986) *Tokali Kilise, Tenth Century Metropolitan Art in Byzantine Cappadocia* (Dumbarton Oaks Research Library and Colecion, Washington, D. C.)

Esin U (1998) Paleolitik' ten İlk Tunç Çağı' nın sonuna: tarih öncesi çağların Kapadokyası. *Kapadokya (Ed. Metin Sözen)* (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 62-123.

Harmankaya S, Tanındı O, Özbaşaran M (1998) *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 3* (Ege Yayınları, İstanbul).

Heredotos (2014) *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen. (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul).

<http://whc.unesco.org>, (Erişim tarihi: 06 Ocak 2019).

<http://www.unesco.org.tr>, (Erişim tarihi: 21 Ocak 2019).

<http://www.dosim.gov.tr>, (Erişim tarihi: 13 Ocak 2019).

<http://www.historic-towns.org>, (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

<http://www.icomos.org.tr>, (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr>, (Erişim tarihi: 13 Ocak 2019).

<http://www.muze.gov.tr>, (Erişim tarihi: 21 Ocak 2019).

<https://kvmmgm.ktb.gov.tr>, (Erişim tarihi: 11 Şubat 2019).

<https://www.europanostra.org>, (Erişim tarihi: 10 Şubat 2019).

<https://www.iccrom.org>, (Erişim tarihi: 10 şubat 2019).

<https://www.ktb.gov.tr>, (Erişim tarihi: 11 şubat 2019).

<https://www.mevzuat.gov.tr>, (Erişim tarihi: 12 Eylül 2019).

<https://www.millisaraylar.gov.tr>, (Erişim tarihi: 11 şubat 2019).

<https://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim tarihi: 24 Ekim 2019).

<https://www.tika.gov.tr>, (Erişim tarihi: 11 şubat 2019).

İSMEP (2014) *Kültürel Mirasın Korunması* (Beyaz Gemi Sosyal Proje Ajansı, İstanbul).

Jerphanion GD (1925) *Les Églises Rupestres de Cappadoce* (Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris).

Jerphanion GD (1931) La chronologie des peintures de Cappadoce. *Échos d'Orient* 30: 5-27.

Jolivet-Lévy C (2011) Tokalı Kilise' nin gözden geçirilmesi: Yeni Kilise'de İsa'nın vaizlik döngüsü üzerine yeni düşünceler. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir, Türkiye, Kasım 16-19.

Jolivet-Lévy C (2012- 2013) Byzantine Settlements and Monuments of Cappadocia. *Eastern Christian Art* 9: 53- 62.

Kalas V (2004) Early explorations of Cappadocia and the monastic myth. *Byzantine and Modern Greek Studies* 28: 101- 119.

Kalas V (2009) Challenging the sacred landscape of Byzantine Cappadocia. *Negotiating Secular and Sacred in Medieval Art* (Ed. Alicia Walker and Amanda Foster) (Ashgate Publishing Company, Burlington): 147- 173.

Karaca HC (2013) Göreme Açık Hava Müzesi'nde bulunan Azize Barbara Kilisesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Karaduman H (2004) Belgelerle ilk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi (10 belge ile birlikte). *Türkiye Tarih Belgeleri Dergisi* 25(29).

Karasu C (2006) *Hititler* (Ed. İlker Koç) (ODTÜ Yayıncılık, Ankara): 7-21.

- Kılıçoğlu NC (2013) Türkiye’ de koruma ile ilgili kurumlar. *Kültürel Miras Mevzuatı* (Ed. Mustafa Servet Akpolat) (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir): 129- 157.
- Korat G (2018) *Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya* (Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul).
- Köz EN (2014) Sürdürülebilir kültür turizmi algısının nesillere göre tekrar gelme niyetine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Madran E (2013) Ulusal mevzuatın tarihsel gelişimi. *Kültürel Miras Mevzuatı* (Ed. Mustafa Servet Akpolat) (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir): 53- 76.
- Meijer F (2006) *İmparatorlar Yataklarında Ölmez*, çev. Gürkan Ergin. (Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul).
- Mumcu A (1969) Eski eserler hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26(3): 45- 78.
- Oğuz MÖ (2016) *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* (Geleneksel Yayıncılık, Ankara).
- Önge M (2018) Kültür mirasını tanımlamak için Türkiye’ de kullanılan ilk özgün terim: Asar-ı Atika. *Avrasya Terim Dergisi* 6(1): 8- 14.
- Ötüken SY (1984) Kappadokya Bölgesi’ndeki Kapalı Yunan Haçı kiliselerde resim programı. *Sanat Tarihi Dergisi* 3(3): 143-167.
- Ötüken SY (1987) *Göreme* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara).
- Ousterhot RG (2010) *Remembering The Dead In Byzantine Cappadocia: The Architectural Settings For Commemoration* (The State Hermitage Publishers, St. Petersburg).
- Ousterhot RG (2017) *Visualizing Community: Art, Material Culture, and Settlement in Byzantine Cappadocia* (Dumbarton Oaks Studies XLVI, Washington, DC).
- Özçakır Ö (2012), Interpretation and Presentation of Natural and Cultural Sites: Enviromental Design Project For Göreme Open Air Museum. Yüksek Lisans

Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, Ankara.

Özgönül N (2013) Uluslararası koruma mevzuatı. *Kültürel Miras Mevzuatı (Ed. Mustafa Servet Akpolat)* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir): 27- 51.

Pehlivan G (2014) *Tanrı'nın Kanatları: Bizans Kapadokyasında Hristiyan İkonografisi* (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara).

Pekin F (2014) *Kapadokya Kayalardaki Şiirsellik* (İletişim Yayınları, İstanbul).

Pelosi C, Agresti G, Andaloro M, Baraldi P, Paola P, Santamaria U (2013) The rock hewn wall paintings in Cappadocia (Turkey). Characterization of the constituent materials and a chronological overview. *e- Preservation Science* 10: 99-108.

Restle M (1969) *Byzantine Wall Painting in Asia Minor* (Irish University Press, Shannon, Ireland).

Rodley L (1985) *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia* (Cambridge University Press, Cambridge, UK).

Sevin V (1998) Tarihsel coğrafya. *Kapadokya (Ed. Metin Sözen)* (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 44-61.

Shaw W (2004) *Osmanlı Müzeciliği*, çev. Esin Soğancılar. (İletişim Yayınları, İstanbul).

Somuncu M, Yiğit T (2008) Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki turizmin sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirilmesi. *TÜCAUM V. Coğrafya Sempozyumu*. Ankara, Türkiye, Ekim 16-17.

Sözen M (1998) XI. yüzyıl ve sonrası: Selçuklu ve Osmanlı Dönemi. *Kapadokya (Ed. Metin Sözen)* (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 396-479.

Strabon (1961) *The Geography of Strabo Book XI* (William Heinaman Ltd, London).

Strabon (2000) *Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII- XIII- XIV*, çev. Adnan Pekman. (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul).

- Şentürk A (2012) UNESCO Dünya Miras Listesi' nde olmanın, ülke kültürel mirası koruma politikaları üzerine bir değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- Şimşek F, Dinç G (2009)_XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu' nda eski eserler anlayışının doğuşu ve bu alanda uygulanan politikalar. *U. Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10(16): 101- 127.
- Tekin O (1998) MÖ VI.- MS VI. yüzyıllar: Helenistik Çağ ve Roma İmparatorluk Döneminde Kappadokia Krallığı. *Kapadokya (Ed. Metin Sözen)* (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul): 194-225.
- Temiztürk H (2016) Kapadokyalı bir kilise babası: Aziz Basil ve Hristiyanlığın şekillenmesine etkisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(1): 35-61.
- Texier C (2002) *Asia Minor Cilt 3*, çev. Ali Suat. (Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara).
- Tucker H, Emge A (2011) Managing a world heritage site: the case of Cappadocia. *Anatolia* 21(1): 41-54.
- Tuna T, Demirdurak B (2014) *Cappadocia* (BKG Publications, İstanbul).
- Tunçer M, Madran E (2013) Koruma kavramının tarihsel gelişimi. *Kültürel Miras Mevzuatı (Ed. Mustafa Servet Akpolat)* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir): 3- 25.
- Umar B (2000) *Karadeniz Kappadokia' sı (Pontos)* (İnkilap Kitapevi Yayın Sanayi ve Tic. A. Ş., İstanbul).
- Ürün Ş (2016) Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşme: doğal miras alanları başvuru, adaylık ve değerlendirme süreçleri. Yüksek Lisans Tezi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara.
- Uyar TB (2015) Thirteenth- century 'Byzantine' Art in Cappadocia and the question of Greek Painters at the Seljuq Court. *Islam and Christianity in Medieval Anatolia (Ed. A. C. S. Peacock, Bruno De Nicola and Sara Yıldız)* (Ashgate Publishing Company, Burlington): 215-231.

Uysun M (2017) *Göreme Open Air Museum Churches* (Mustafa Uysun Publications, Kayseri).

Valderrama F (1995) *A History of UNESCO* (UNESCO Publishing, Paris).

Yiğit T (2003) İlk Tunç Çağı'nın son everesinde Anadolu'nun siyasi görünümü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi* 33(21): 167- 182.

Yılmaz O (2015) Ceasar ve II. Pharnakes'nin Zile Savaşı (M. Ö. 47) yeri üzerine bir inceleme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4(11): 61- 79.

EKLER

Ek 1. Göreme ve Kapadokya Kayalık Sit Alanı' nın Milli Park Statüsünden Çıkarılması Kararı' nı Gösteren Resmi Karar

22 Ekim 2019 SALI

Resmî Gazete

Sayı : 30926

CUMHURBAŞKANI KARARI

Karar Sayısı: 1673

Göreme Vadisi ve çevresindeki alanın milli park olarak belirlenmesi hakkındaki 30/10/1986 tarihli ve 86/11135 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlükten kaldırılmasına, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 3 üncü maddesi gereğince karar verilmiştir.

21 Ekim 2019

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

Ek 2. UNESCO 2006 Göreme ve Kapadokya Sit Alanı Periyodik Raporu

State of Conservation of World Heritage Properties in Europe

SECTION II

Turkey

Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia

Brief description

In a spectacular landscape, entirely sculpted by erosion, the Göreme valley and its surroundings contain rock-hewn sanctuaries that provide unique evidence of Byzantine art in the post-Iconoclastic period. Dwellings, troglodyte villages and underground towns - the remains of a traditional human habitat dating back to the 4th century - can also be seen there.

1. Introduction

Year of Inscription 1985

Agency responsible for site management

- Ministry of Culture and Tourism
General Directorate of Cultural Heritage and Museums
II. TSMM Binası Ulus
06100 ANKARA
e-mail: orhan.duzgun@kulturturizm.gov.tr
Web-site: www.kulturturizm.gov.tr

2. Statement of Significance

Inscription Criteria N (iii) C (i) (iii) (v)

Justification provided by the State Party

As cultural property, the churches, refectories and other structures built in the "fairy chimneys" and cliffs of Göreme Valley corresponds to criteria (i), (ii), (iv) and (v).

(i) The monastic settlements in Göreme represent a unique combination of man and his religious devotions set in a highly specialized environment. Within the space of the churches hewn into the tuff, are found paintings of Christ, disciples and saints which are expressive of a devout faith.

(ii) They bear a unique or exceptional testimony to a civilization which has disappeared. Christian monasticism, while it began before Turkish rule, was continued during the Seljuk and Ottoman periods. It no longer exists in Turkey, but the heritage of Göreme is a unique testimony to the historical development of Christian monasticism.

(iv) The rock-hewn churches are an outstanding example of the development of a troglodyte way of life in Cappadocia. Large underground cities were once occupied as centers of refuge during times of stress. There are still communities, such as Ortahisar, which exploit the tuff for residences to store supplies and shelter livestock.

(v) As already stated under the related chapter of history and within the context of criterion (i), (ii) and (iii), the area is significant because of displaying a distinctive chapter in the history of Byzantine church architecture and religious art.

As natural property, Göreme Valley and its surroundings corresponds to criteria (i), (ii) and (iii).

(i) Erciyes Dağı is still active and eruptions occur, though not on the scale of the past. The deposits of tuff in which Göreme is found, represents one of the most extensive series of volcanic activity in the past.

(ii) It also represents an ongoing geological process, as the area in which the tuff was deposited, covered by later flows of lava is estimated to be in the neighborhood of 10,000 square kilometers. The landscape of Cappadocia has resulted from the process of erosion in which the soft layers of tuff have been cut away by wind, water aided by diurnal and seasonal variations in temperature and weather. The Valley which was proposed to be established as a Historical National Park is approximately 10 hectares.

(iii) Rare natural formations and features of exceptional beauty are found in the landscape, reflecting varying conditions of resistance as well as the works of man. Göreme is an exceptional representation of the close relationship between man and his environment.

Since Göreme satisfies the criteria of both cultural and natural property, a justifiable claim can be made for its inclusion in the World Heritage List.

As provided in ICOMOS/IUCN evaluation

ICOMOS recommends that the proposed cultural property be included on the World Heritage List on the basis of criteria i, iii and v.

Criterion i: Owing to their quality and density, the rupestrian sanctuaries of Cappadocia constitute a unique artistic achievement offering irreplaceable testimony to post-Iconoclast period Byzantine art.

Criterion ii: The rupestrian dwellings, villages, convents and churches retain the fossilized image, as it were, of a province of the Byzantine Empire between the 4th century and the Turkish invasion.

State of Conservation of World Heritage Properties in Europe

SECTION II

Thus, they are the essential vestiges of a civilization which has disappeared.

Criterion v: Cappadocia is an outstanding example of a traditional human settlement which has become vulnerable under the combined effects of natural erosion and, more recently, tourism.

ICOMOS considers that the following should be included on the World Heritage List:

- All of the natural and cultural properties which are included in the Göreme Historical National Park
- The sites of Karain, Karik, Yesilöz and Sogani and especially the subterranean cities of Kaymakli and Derinkuyu.

IUCN Evaluation

The Göreme Valley meets criteria (ii) for natural properties as it contains unique natural features and displays a harmonious combination of natural and cultural landscape elements. Precise boundaries for the property need to be established and the Committee may wish to urge implementation of the 1985 proposal for protected area status to ensure future integrity. Göreme Valley should be added to the World Heritage List on the basis of its values as a natural property. Boundaries of the site should ideally coincide with the 1988 park proposal and this must be clarified with the Turkish authorities. Depending on the evaluation of the cultural values by ICOMOS, it may also be accepted as a mixed cultural/natural site.

Committee Decision

Bureau (1985): In the light of the evaluations by IUCN and ICOMOS, the Bureau was of the opinion that the outstanding universal value of this property justified without a doubt its inscription on the World Heritage List. However, the present delimitation of the site nominated appeared to be rather restricted since it encompassed neither the National park in its entirety (which would be desirable according to IUCN), nor the sites of Karain, Karik-Yesilöz and Sogani, and the subterranean cities of Kaymakli and Derinkuyu (which ICOMOS recommends for inclusion). The Bureau therefore decided that additional information should be requested of the Turkish government before the 9th session of the World Heritage Committee, to permit the latter to make a decision about the inscription of this site on the World Heritage List.

Session (1986): The Committee encouraged the Turkish authorities to proceed with the legal formalities for the setting up of a Göreme National Park.

- No information available on whether the statement of significance adequately defines the outstanding universal value of the site
- Need to seek a decision from the Committee on changes to the statement of significance
- Proposal for text has been made by State Party

Boundaries and Buffer Zone

- Status of boundaries of the site: adequate
- Buffer zone has been defined and is adequate

Status of Authenticity/Integrity

- World Heritage site values have been maintained

3. Protection

Legislative and Administrative Arrangements

- In 1976 a defined area within the Cappadocia region became "a site to be conserved" by a special preservation law
- In 1988 a Historical and National Park was defined in the region
- In 2004 a new boundary for the Cultural and Tourism Conservation and Development Area was determined
- All these areas are subject to their own legislations within their own boundaries
- Protection arrangements are considered sufficiently effective

Actions taken/proposed

- Conservation, implementation and monitoring units will be established within the local authorities in accordance with the revised conservation legislation

4. Management

Use of site/property

- Visitor attraction, urban centre, national park, religious use, rural landscape
- Tourist activities and accommodations throughout the region

Management/Administrative Body

- No steering group
- No site manager/coordinator
- Levels of public authority primarily involved with the management of the site: national, regional and local
- The current management system is not sufficiently effective

Actions proposed

- New long term city and regional plans are being made by various national bodies; all plans

State of Conservation of World Heritage Properties in Europe

SECTION II

prepared by the municipalities in the eleven towns of the heritage site have to be integrated

5. Management Plan

- No management plan, but will be prepared

6. Financial Resources

Financial situation

- There is no core funding. Every year state funds are allocated for various purposes (infrastructure, conservation projects etc.) to the related bodies within the area
- Funding for conservation and protection provided by state budget, municipalities and foundations
- Financial assistance through UNESCO International Campaign
- UNESCO is also considering to finance the conservation of the church located at the Kayakapi Gate in the site
- Funding for management is insufficient; funding for protection and conservation is adequate

7. Staffing Levels

- Number of staff: no information

Rate of access to adequate professional staff across the following disciplines:

- Very good: promotion
- Good: interpretation, visitor management
- Average: conservation, management, education

8. Sources of Expertise and Training in Conservation and Management Techniques

- In 2006, the Sinasos Academy Restoration Department will be established

9. Visitor Management

- Visitor statistics: no figure provided
- Visitor facilities: All kinds of services and facilities are provided for the visitors throughout the site
- Visitor needs: none

10. Scientific Studies

- Risk assessment: Studies related to the value of the site; Condition surveys; Archaeological

surveys; Transportation studies; Geographical data survey

- These studies are utilised for determination of boundaries of sites to be conserved; for determination and migration of assets to be conserved; as a guide for decisions on intervention and implementation

11. Education, Information and Awareness Building

- An adequate number of signs referring to World Heritage site
- World Heritage Convention emblem used on some publications
- Adequate awareness of World Heritage site among visitors, local communities, businesses and local authorities
- Various symposiums and panels are organized for the region but not particularly on World Heritage status
- Web site available
- Involvement of local population: A campaign was organized in 2002 in cooperation with UNESCO

12. Factors affecting the Property (State of Conservation)

Reactive monitoring reports

- World Heritage Bureau sessions: 16th (1992); 18th (1994)

Conservation interventions

- Göreme Open Air Museum Project implementations; Archaeological excavations; Kayakapi Restoration Project. Sustainable use of historic buildings, both private and public owned, is a highly implemented and accepted trend throughout the region
- Present state of conservation: good

Threats and Risks to site

- Development pressure, natural disasters, visitor/tourism pressure
- Otahisar Castle, fairy chimneys, rock hewn churches and traditional houses carry the risk of collapse
- Pressure by new tourism investments

Measures proposed/taken

- Research studies are being carried out at the research centre in the governorship. The integration of the various conservation and development plans of eleven towns in the

region may provide a solution within the management plan to be prepared in near future in accordance with the revised conservation legislation

13. Monitoring

- Formal monitoring programme
- An archaeologist from the Ministry monitors the process for the archaeological excavations
- Municipal conservation, implementation and monitoring units will be established for the urban sites according to the revised conservation legislation
- The regional conservation council monitors the implementations in the site as a whole

14. Conclusions and Recommended Actions

- Main benefits of WH status: conservation, social and economic
- Strengths of management: awareness of local people raised; worldwide recognition of the site; tourism activities increased
- Weaknesses of management: lack of management plan; lack of full time dedicated specialists; risk of the unique natural tuff formations being open to environmental influences, leading to a possible collapse

Future actions:

- A management plan will be prepared
- Local conservation, implementation and monitoring units will be established in the municipalities

Ek 3. UNESCO 2014 Göreme ve Kapadokya Sit Alanı Periyodik Raporu

Periodic Report - Second Cycle Cappadocia

Section II-Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia

1. World Heritage Property Data

1.1 - Name of World Heritage Property
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia

1.2 - World Heritage Property Details
State(s) Party(ies)

• Turkey

Type of Property

mixed

Identification Number

357

Year of inscription on the World Heritage List
1985

1.3 - Geographic Information Table

Name	Coordinates (latitude/longitude)	Property (ha)	Buffer zone (ha)	Total (ha)	Inscription year
0 / 0	?	?	?	?	
0 / 0	?	?	?	?	
Göreme National Park, Turkey	38.667 / 34.85	9572	?	9572	1985
Karanlık site, Turkey	38.595 / 34.989	0.77	?	0.77	1985
Kağıtçı site, Turkey	38.574 / 34.968	0.51	?	0.51	1985
Yedigöller site, Turkey	38.554 / 35.004	0.58	?	0.58	1985
Sogralı site, Turkey	38.411 / 34.904	309	?	309	1985
Subterranean city of Kaymaklı, Turkey	38.469 / 34.78	0.7	?	0.7	1985
Subterranean city of Derinkuyu, Turkey	38.406 / 34.758	0.25	?	0.25	1985
Total (ha)		9883.81	0	9883.81	

Comment

WHC Decision of 36.COM.8D on clarification of boundaries of "Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia" has not been linked into the web page of the property.

1.4 - Map(s)

Title	Date	Link to source
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing Göreme National Park	05/12/2011	Map
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing Karanlık site	05/12/2011	Map
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing Kağıtçı site	05/12/2011	Map
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing Yedigöller site	05/12/2011	Map
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing Sogralı site	05/12/2011	Map
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing the subterranean city of Kaymaklı	05/12/2011	Map
Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia. Map showing the subterranean city of Derinkuyu	05/12/2011	Map

Monday, October 13, 2014 (8:29:25 PM CEST)
Periodic Report - Section II-Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia
World Heritage Centre

1.5 - Governmental Institution Responsible for the Property

Comment

Ministry of Culture and Tourism (General Directorate of Cultural Heritage and Museums, General Directorate of Investment and Establishments) Ministry of Forest and Water Affairs (General Directorate of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Environment and Urbanisation (General Directorate of Conservation of Natural Heritage)

1.6 - Property Manager / Coordinator, Local Institution / Agency

• Evrim Ulsan
Ministry of Culture and Tourism / General Directorate of Cultural Heritage and Museums
Specialist, Urban Planner, M. Sc.

Comment

Evrim Ulsan Specialist, Urban Planner, M. Sc. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İl TBMM Ulus 06100 Ankara Turkey Telephone: +90 312 508 61 94 Fax: +90 312 508 61 15 Email: evrim.ulsan@kulturturizm.gov.tr

1.7 - Web Address of the Property (if existing)

- [View photos from OUR PLACE the World Heritage collection](#)
- [Göreme](#)
- [Natural site datasheet from WCMC](#)
- [Turkey on the World Heritage List](#)

Comment

<http://whc.unesco.org/en/list/357>
<http://www.kvmgm.gov.tr/TR,44433/goreme-milli-parki-ve-kapadokya-nevsehir.html> <http://www.muze.gov.tr/muzeums>

1.8 - Other designations / Conventions under which the property is protected (if applicable)

2. Statement of Outstanding Universal Value

2.1 - Statement of Outstanding Universal Value / Statement of Significance

Statement of Outstanding Universal Value

Brief synthesis

Located on the central Anatolia plateau within a volcanic landscape sculpted by erosion to form a succession of mountain ridges, valleys and pinnacles known as "fairy chimneys" or hoodoos, Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia cover the region between the cities of Nevşehir, Ürgüp and Avanos, the sites of Karanlık, Kağıtçı, Yedigöller, Sogralı and the subterranean cities of Kaymaklı and Derinkuyu. The area is bounded on the south and east by ranges of extinct volcanoes with Erciyes Dağı (3916 m) at one end and Hasan Dağı (3253 m) at the other. The density of its rock-hewn cells, churches, troglodyte villages and subterranean cities within the rock formations make it one of the world's most striking and largest cave-dwelling complexes. Though interesting from a geological and ethnological point of view, the incomparable beauty of the decor of the Christian sanctuaries makes Cappadocia one of the leading examples of the post-Iconoclastic Byzantine art period.

It is believed that the first signs of monastic activity in Cappadocia date back to the 4th century at which time small

4.7.5 - Does the tourism industry contribute to improving visitor experiences and maintaining the values of the World Heritage property?

There is contact between those responsible for the World Heritage property and the tourism industry but this is largely confined to administrative or regulatory matters

4.7.6 - If fees (i.e. entry charges, permits) are collected, do they contribute to the management of the World Heritage property?

The fee is collected and makes some contribution to the management of the World Heritage property

4.7.7 - Comments, conclusions and / or recommendations related to visitor use of the World Heritage property

4.8. Monitoring

4.8.1 - Is there a monitoring programme at the property which is directed towards management needs and / or improving understanding of Outstanding Universal Value?

There is a small amount of monitoring, but it is not planned

4.8.2 - Are key indicators for measuring the state of conservation used to monitor how the Outstanding Universal Value of the property is maintained?

Information on the values of the World Heritage property is sufficient to define key indicators, but this has not been done

4.8.3 - Please rate the level of involvement in monitoring of the following groups

World Heritage managers / coordinators and staff	Average
Local / Municipal authorities	Poor
Local communities	Non-existent
Researchers	Poor
NGOs	Non-existent
Industry	Not applicable
Local indigenous peoples	Not applicable

4.8.4 - Has the State Party implemented relevant recommendations arising from the World Heritage Committee?

No relevant Committee recommendations to implement

4.8.5 - Please provide comments relevant to the implementation of recommendations from the World Heritage Committee

4.8.6 - Comments, conclusions and / or recommendations related to monitoring

4.9. Identification of Priority Management Needs

4.9.1 - Please select the top 6 management needs for the property (if more than 6 are listed below)
Please refer to question 5.2

5. Summary and Conclusions

5.1. Summary - Factors affecting the Property

World Heritage criteria and attributes affected	Actions	Monitoring	Timeframe	Lead agency (and others involved)	More info / comment
3.2 Transportation infrastructure i, ii, vi, vii	Closing the roads within the national park for the motor vehicle transportation if transportation would be possible by alternative roads, not enlarging the current roads and not opening the new roads	Nevşehir Regional Council for Conservation of Cultural Heritage	Long term	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments)	
3.2.4 Effects arising from use of transportation infrastructure i, ii, vi, vii	Closing the Göreme-Döğüş road and the part of the Düğüş-Avanca road passing through the Göreme Valley for motor vehicle transportation	Nevşehir Regional Council for Conservation of Cultural Heritage	Long term	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments)	By this way, negative effects arising from vibration would be removed and physical integrity of the site would be ensured.
3.7 Local conditions affecting physical fabric					
3.7.5 Dust i, vi	Prohibiting all kind of vehicle transportation within valleys	Nevşehir Regional Council for Conservation of Cultural Heritage	Long term	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments)	Vehicle transportation within valleys are already forbidden and only pathways are defined by the Long Term Development Plan.
3.8 Socio-cultural uses of heritage					
3.8.4 Changes in traditional ways of life and knowledge system i, ii, vi, vii	Taking necessary precautions for managing changes in traditional ways of life and knowledge system in case they affect the conservation of the site and social and economic life of the local community	Monitoring will be systemised in the context of monitoring mechanism which will be formalized during management/ planning process.	Long term	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments) Related municipalities	This issue will be studied in detail during management/ planning process.
3.8.5 Identify, social changes in local population and community i, ii, vi, vii	Taking necessary precautions for managing changes in local population in case they adversely affect the conservation of the site and social and economic life of the local community	Monitoring will be systemised in the context of monitoring mechanism which will be formalized during management/ planning process.	Long term	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments) Related municipalities	This issue will be studied in detail during management/ planning process.
3.10 Climate change and severe weather events					

World Heritage criteria and attributes affected	Actions	Monitoring	Timeframe	Lead agency (and others involved)	More info / comment
3.10.3 Drought i, ii, vi, vii	Taking necessary precautions against drought which may adversely affect the conservation of the site (land social and economic life of the local community)	Monitoring will be systemised in the context of monitoring mechanism which will be formalized during management/ planning process.	Long term	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments)	This issue will be studied in detail during management/ planning process.

5.2. Summary - Management Needs

5.2.2 - Summary - Management Needs

5.1 Boundaries and Buffer Zones

Actions	Timeframe	Lead agency (and others involved)	More info / comment
4.1.4 The boundaries of the World Heritage property are not known by local residents / communities / landowners	Placing signboard in the site entrances. Placing informative and routing approach roads inside and outside of the site. Pronouncing WHS in printed and mass media frequently	Ongoing	Ministry of Forest and Water Affairs (Gen. Dir. of Nature Conservation and National Parks) Ministry of Culture and Tourism (Gen. Dir. of Cultural Heritage and Museums, Gen. Dir. of Investment and Establishments)

5.3 Management System / Management Plan

Actions	Timeframe	Lead agency (and others involved)	More info / comment
4.3.3 Little or no coordination between administrative bodies	Establishing a council coordinated by related central and local authority representatives	Short term	Min. of Forest and Water Affairs, Min. of Culture and Tourism, Min. of Environment and Urbanisation, Related local governmental institutions
4.3.4 No management system / plan is currently in place	Preparation, approval and implementation of management plan	Long term	Min. of Forest and Water Affairs, Min. of Culture and Tourism, Min. of Environment and Urbanisation, Related local governmental institutions
4.3.5 No management system in place	Establishing a reasonable site management model in a capacity to remove the authority conflict in the site.	Long term	Min. of Forest and Water Affairs, Min. of Culture and Tourism, Min. of Environment and Urbanisation, Related local governmental institutions
4.9 Monitoring			
4.9.1 Some monitoring, but it is not planned	Structuring a joint monitoring system	Long term	Min. of Forest and Water Affairs, Min. of Environment and Urbanisation, Related local governmental institutions
4.9.2 Key indicators for monitoring have not been defined	Defining key indicators for monitoring the site's conservation status, regulatory according to universal scientific standards	Long Term	Min. of Forest and Water Affairs, Min. of Culture and Tourism, Min. of Environment and Urbanisation, Related local governmental institutions

5.3. Conclusions on the State of Conservation of the Property

5.3.1 - Current state of Authenticity

The authenticity of the World Heritage property has been preserved

5.3.2 - Current state of integrity

The integrity of the World Heritage property is intact

5.3.3 - Current state of the World Heritage property's Outstanding Universal Value

The World Heritage property's Outstanding Universal Value has been maintained.

5.3.4 - Current state of the property's other values

Other important cultural and / or natural values are being partially degraded but the state of conservation of the World Heritage property has not been significantly impacted

5.4. Additional comments on the State of Conservation of the Property

5.4.1 - Comments

6. World Heritage Status and Conclusions on Periodic Reporting Exercise

6.1 - Please rate the impacts of World Heritage status of the property in relation to the following areas

Conservation	Very positive
Research and monitoring	Very positive
Management effectiveness	Positive
Quality of life for local communities and indigenous peoples	Positive
Recognition	Positive
Infrastructure development	Positive
Funding for the property	Positive
International cooperation	Positive
Political support for conservation	Not applicable
Legal / Policy framework	Very positive
Lobbying	Very positive
Institutional coordination	Positive
Security	No impact
Other (please specify)	Not applicable

6.2 - Comments, conclusions and / or recommendations related to World Heritage status

6.3 - Entities involved in the preparation of this Section of the Periodic Report

Governmental institution responsible for the property	
Site Manager/Coordinator/World heritage property staff	
Non-Governmental Organization	
Local community	
Advisory bodies	
Others	

6.4 - Was the Periodic Reporting questionnaire easy to use and clearly understandable?

no

6.5 - Please provide suggestions for improvement of the Periodic Reporting questionnaire

A simpler questionnaire with clear questions would be more effective to explain it to local stakeholders.

6.6 - Please rate the level of support for completing the Periodic Report questionnaire from the following entities

UNESCO	Very good
State Party Representative	Very good
Advisory Body	Very good

6.7 - How accessible was the information required to complete the Periodic Report?

Most of the required information was accessible

6.8 - The Periodic Reporting process has improved the understanding of the following

The World Heritage Convention	
The concept of Outstanding Universal Value	
The property's Outstanding Universal Value	
The concept of integrity and / or authenticity	
The property's integrity and / or authenticity	
Managing the property to maintain the Outstanding Universal Value	
Monitoring and reporting	
Management effectiveness	

6.9 - Please rate the follow-up to conclusions and recommendations from previous Periodic Reporting exercise by the following entities

UNESCO	Satisfactory
State Party	Satisfactory
Site Managers	Satisfactory
Advisory Bodies	Satisfactory

6.10 - Summary of actions that will require formal consideration by the World Heritage Committee

• Geographic Information Table

Reason for update: WHC Decision of 36.COM.8D on clarification of boundaries of "Göreme National Park and the Rock Sites of Cappadocia" has not been linked into the web page of the property.

6.11 - Comments, conclusions and / or recommendations related to the Assessment of the Periodic Reporting exercise

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Mehmet AYHAN

Uyruğu: Türkiye

Doğum Yeri ve Tarihi: Yozgat, 05.08.1985

Tel: +905545715166

E-posta: mehmetayhan66@windowlive.com

Yazışma Adresi: Fatih Mah. 311. Sk. 6/4. Ürgüp/ Nevşehir.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet
Mezun	Atatürk Üni.	2007
Mezun	Anadolu Üni.	2015
Mezun	Kapadokya Üni.	2016

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2008-	Ortahisar Fatih Ortaokulu	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce